

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
2019-YL-244

**BAŞLANGICINDAN M.Ö. II. BİN YIL SONUNA KADAR
ANADOLU'DA GEYİK TASVİRLERİ**

HAZIRLAYAN
Nihal UZUN

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Özlem TÛTÛNCÛLER BİRCAN

AYDIN-2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Nihal UZUN tarafından hazırlanan “Başlangıcından M.Ö. II. Bin Yıl Sonuna Kadar Anadolu’da Geyik Tasvirleri” başlıklı tez, (savunma tarihi) tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan			
Üye			
Üye			

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarihsayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdür

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

22/11/2019

Nihal UZUN

ÖZET

BAŞLANGICINDAN M.Ö. II. BİN YIL SONUNA KADAR ANADOLU'DA GEYİK TASVİRLERİ

Nihal UZUN

Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özlem TÜTÜNCÜLER BİRCAN

2019, XXI+194 sayfa

Anadolu, bulunduğu coğrafya itibarıyla farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış ve bütün kültürlerin özelliklerinin kaybolmadan gelişmesine elverişli ortam sağlamış olan bir bölgede yer alır. Anadolu, bu özelliği sayesinde birçok kültürü bünyesinde barındırmış ve yeni kültürel inanç sistemlerinin temellerinin atılmasına olanak sağlamıştır. Anadolu kültür tarihinde Paleolitik Çağ'da mağara duvarlarında, kayaüstü ya da kaya sığınaklarında karşılaştığımız geyik tasvirleri, Neolitik Çağ Çatalhöyük evlerinde yer alan duvar resimleri, Erken Tunç Çağı Alacahöyük Kral Mezarları'nda bulunan güneş kursları ve heykelcikleri, geyik kültürünün Anadolu'da ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Zaman içerisinde gelişen ve çeşitli anlamlar yüklenen geyik, geyiklerle ilgili kült ve inançlar sistemini oluşturmuştur. Özellikle M.Ö. II. bin yılda Hitit Çağı buluntularıyla ön plana çıkan geyik figürleri, yazılı belgelerden elde edilen bilgiler sayesinde Anadolu'da geyikle ilgili kültürel inanç sisteminin yaygın ve çeşitli örneklerle temsil edildiğini gösterir. Geyiklere yüklenen bu kültürel inanış M.Ö. II. bin yıldan sonraki dönemlerde Anadolu'da ve değişik coğrafyalarda devam etmiş, günümüze kadar gelmiştir. Anadolu'da doğup gelişen ve M.Ö. II. bin yılda ön plana çıkan geyik kültürü, günümüz Anadolu'sunda geçmiş dönemlerden günümüze, halen geçerliliğini koruyan gelenek ve görenekler, farklı inanç biçimlerinin kendilerine has ritüellerinin bir devamı niteliğindedir. Bu bağlamda geyik kültürünü, Anadolu geneline yayılmış tasvirli eserler ve yazılı belgeler doğrultusunda tezimizde incelemeye çalışacağız.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Geyik, Geyik Tasvirleri, Geyik Kültü, Din, Anadolu.

ABSTRACT

DEER DEPICTIONS IN ANATOLIA, FROM ITS OCCURRENCE UNTIL THE END OF THE 2ND. MILLENNIUM B.C.

Nihal UZUN

Master Thesis, Department of Archeology

Thesis Advisor: Assoc. Dr.Özlem TÜTÜNCÜLER BİRCAN

2019, XXI+194 pages

Anatolia as geographical and cultural crossroads is a region where various cultures combine and develop. Because of this Anatolia has embraced many cultures and enabled the foundation of new cultural belief systems. In the cultural history of Anatolia, depictions of deer observed in cave paintings, and on rock engravings and reliefs during the Paleolithic Age; in the wall paintings from Neolithic Çatalhöyük; and on the Early Bronze Age sun discs and figurines found in the Alacahöyük Royal Tombs, have been argued as evidence of the importance of a deer cult in Anatolia. In the 2nd millennium BC, in particular, depictions of deer are prominent within the finds of Hittite Age. These depictions and information from the contemporary written sources demonstrate that there was a widespread cultic belief system related to deer in Anatolia. This ‘cult of the deer’ continued in Anatolia and other regions after the 2nd millennium BC, and continues today. Thereby, in the context of ritual and belief system amalgamations in Anatolia, culminating in its peak in the 2nd millennium BC, the ‘cult of the deer’ will be analysed.

KEYWORDS: Deer, Deer Depictions, Deer Cult, Religion, Anatolia.

ÖNSÖZ

Çalışmamızda, başlangıcından M.Ö. II. bin yılsonuna kadar olan, Anadolu'daki geyik tasvirlerinin ve geyik kültürünün varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tezimizde M.Ö. 15000-1200/1180 tarihleri arasındaki süreç içerisinde Anadolu'da tespit edilmiş arkeolojik eserler ve yazılı belgeler bir araya getirilmiş ve değerlendirilmiştir. Konumuz kapsamında incelenen arkeolojik veriler tüm Anadolu coğrafyasını kapsamakta olup, M.Ö. II. binde Orta Anadolu'da hâkimiyet kurmuş Hititler dönemine ait yazılı belgelerle sınırlandırılmıştır. Bu bölgede tespit edilen geyik tasvirli eserler, yazılı belgelerle karşılaştırdığımızda geyik kültürü ile ilgili güçlü kanıtlar elde etmemize olanak sağlamıştır.

Geyik ve geyikle ilgili tasvirler Anadolu'nun geneli göz önünde bulundurularak, elde edilen veriler ışığında geyiğin, Hitit tasvir sanatında gördüğümüz Geyikli Tanrı, Kırkların Koruyucu Tanrısı/DLAMMA. LÍL'in M.Ö. II. bin yıl inanç sistemindeki kült törenlerindeki yeri ve önemi incelenmiş ve ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde geyiğin bağlantılı olduğu Koruyucu Tanrı, ayrıca tanrıçalar ve kralların yer aldığı kültürel sahneler ikonografik olarak değerlendirilmiştir. Hitit yazılı metinlerinde geçen geyiğin çeşitli festivallerdeki yeri, çeşitli dillerdeki ideogramları ve hiyeroglif yazısında görülen geyiğin kullanımlarına yer verilmiştir.

Günümüz Anadolu'sunda, halen geçerliliğini koruyan geyik kültürü, geçmişten günümüze farklı inanç modellerinin kendilerine özgü ritüellerinin bir devamı niteliğindedir. Manevi olarak geyiğin yol göstericilik ve koruyuculuk işlevi yaklaşık dört bin yıldır Anadolu'da devam etmektedir.

Tez çalışmamın her aşamasında bana destek olan ve yol gösteren sayın hocam Doç. Dr. Özlem Tütüncüler Bircan'a ve aileme teşekkür ederim. Tezimi hazırlama aşamalarında yardımlarını esirgemeyen British Institute at Ankara müdürü Dr. Lutgarde Vandeput, müdür yardımcısı Dr. Leonidas Karakatsanis, Burçak Delikan, Sergio G. Russo, Benjamin Irvine, Nurdan Atalan Çayırmezmez'e ayrıca desteklerinden ötürü Araş. Gör. Nur Deniz Ünsal'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Nihal UZUN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
SİMGELER DİZİNİ.....	xii
RESİMLER DİZİNİ	xiii
HARİTALAR DİZİNİ.....	xvii
KATALOGLAR DİZİNİ.....	xviii
KISALTMALAR DİZİNİ	xxi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	4
1. GEYİK TÜRLERİ, ANADOLU GEYİKLERİ VE KALINTILARI.....	4
1.1. Geyik Türleri.....	4
1.2. Anadolu’da Yaşayan Geyik Türleri.....	5
1.2.1. Kızıl Geyik (Cervus Elaphus).....	5
1.2.2. Alageyik (Dama Dama).....	6
1.2.3. Karaca (Roe Deer /Capreolus Capreolus).....	8
1.3. Anadolu’da Tarih Öncesine Ait Geyik Kalıntıları.....	10
2. BÖLÜM	13
2. ANADOLU’DA M.Ö. II. BİN ÖNCESİNE AİT GEYİK TASVİRLERİ	13
2.1. Mezolitik Çağ	13
2.1.1. Kayaüstü Resimlerinde Geyik Tasvirleri.....	13
2.1.2. Mağara Duvar Resimlerinde Geyik Tasvirleri.....	19
2.1.3. Kayaaltı Sığınağı Resimlerinde Geyik Tasviri	22
2.2. Neolitik Çağ.....	23

2.2.1. Duvar Resimleri.....	23
2.2.1.a. Mağara Duvar Resimleri.....	23
2.2.1.b. Neolitik Çağ Evlerinin Duvarları Üzerinde Geyik Tasvirleri	23
2.2.2. Neolitik Çağ Seramikler Üzerinde Geyik Tasviri	28
2.2.2.1. Köşk Höyük kabartmalı kapları üzerinde geyik tasviri.....	28
2.2.2.2. Tepecik-Çiftlik seramik parçası üzerinde geyik tasviri.....	30
2.2.3. Hayvan Biçimli Kap (Geyik Ritonu).....	30
2.3. Kalkolitik Çağ.....	31
2.3.1. Duvar Resminde Geyik Tasviri	31
2.3.2. Küçük Buluntular Üzerinde Geyik Tasviri.....	32
2.4. Erken Tunç Çağı	35
2.4.1. Mağara Duvarları Üzerinde Geyik Tasviri	35
2.4.2. Seramik Kaplar Üzerinde Geyik Tasvirleri	36
2.4.3. Metal Eserler Üzerinde Geyik Tasvirleri.....	36
3. BÖLÜM	39
3. M.Ö. II. BİNDE ANADOLU'DA BULUNAN GEYİK TASVİRLERİ	39
3.1. Asur Ticaret Kolonileri Çağı	40
3.1.1. Mühürler Üzerinde Geyik Tasvirleri	40
3.1.1.1. Silindir mühürler üzerinde	40
3.1.1.2. Damga mühürleri üzerinde geyik tasviri.....	42
3.1.2. Seramik Kap Üzerinde Geyik Tasvirleri	43
3.2. Hitit Çağı.....	43
3.2.1. Taş Eserler Üzerinde Geyik Tasvirleri	44
3.2.1.1. Alacahöyük ortostadları üzerinde geyik tasviri.....	44
3.2.1.2. Hatip Kaya anıtı	47
3.2.1.3. Yeniköy kabartması.....	47
3.2.1.4. Altınyayla steli	48

3.2.1.5. Yazılıkaya açık hava tapınağı	49
3.2.1.6. Hakkari stelleri	49
3.2.2. Seramik Kaplar Üzerinde Geyik Tasvirleri	52
3.2.2.1. Hüseyindedede kült vazosu.....	52
3.2.2.3. Boğazköy ağırşak üzerinde geyik tasviri	60
3.2.3. Metal Eserler Üzerinde Geyik Tasvirleri.....	60
3.2.3.1. Norbert Schimmel gümüş geyik biçimli (riton) kap	60
3.2.3.2. Kastamonu-Kınık kasesi (taprammi kabı).....	61
3.2.3.3. Muş-Bulanık Elmakaya geyik figürlü dinsel tempo çalgısı (sistrum). 62	
3.2.3.4. Kalavastos Heykelciğı.....	63
3.2.4. Küçük Buluntular Üzerinde Geyik	63
3.2.4.1. Damga mühürler üzerinde geyik tasvirleri.....	63
3.2.4.2. Silindir mühürler üzerinde geyik tasvirleri	65
3.2.4.3. Dikdörtgen prizma mühür üzerinde geyik tasviri	67
4. BÖLÜM	68
4. M.Ö. II. BİNDE YAZILI METİNLERDE GEYİK	68
4.1. Yazılı Metinlerde Geyiğın Yeri ve Önemi.....	68
4.1.1. Geyiğın Metinlerdeki Tanımları ve Tasvirleri.....	68
4.1.2. Tanrının Hayvanı Olarak Geyik	69
4.1.3. Kült Hayvanı Olarak Geyik.....	70
4.1.4. Riton Olarak Geyik	70
4.1.5. Hiyeroglif Olarak Geyik	71
4.2. Hitit Metinlerinde Geyiğın Yer Aldığı Bayramlar.....	71
4.2.1. AN.TAH.ŞUMS ^{AR} Bayramı.....	72
4.2.2. KILAM Bayramı.....	74
4.2.3. EZEN AYALI “Geyik Festivali”	75
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	79

6. KAYNAKLAR	83
7. RESİMLER	98
8. HARİTALAR	146
9. KATALOGLAR	148
ÖZGEÇMİŞ	194

SİMGELER DİZİNİ

Ç. : Çap

Çev. : Çeviren

Çiz. : Çizim

Env. : Envanter

Fig. : Figür

G. : Genişlik

HH. : Hitit Hiyeroglifi

Lev. : Levha

M. : Metre

Res. : Resim

Şek. : Şekil

Taf. : Tafel

U. : Uzunluk

Vol. : Volume

Y. : Yükseklik

Ykl. : Yaklaşık

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1a. Kızılgeyik/Cervus Elaphus (http://wowturkey.com).....	98
Resim 1b. Kızılgeyik/ Cervus Elaphus, Yavru Geyiklerle Birlikte (www.milliparklar.gov.tr).....	98
Resim 2. Alageyik/Cervus Dama (http://wowturkey.com)	99
Resim 3. Karaca/Capreolus Capreolus (http://wowturkey.com).....	99
Resim 4.Yazılıkaya/Kars Büyük Pano (Belli, 2012, s.42)	100
Resim 5. Yazılı Kaya/Kars Küçük Pano (Belli, 2012, s.43)	100
Resim 6. Tirşin Yaylası Kaya Resmi (Alok, 1988, s.38-39).....	101
Resim 7. Tirşin Yaylası Geyik Avlayan Avcılar Tasviri (Alok, 1988, s.42)	101
Resim 8a. Çallı Kayaüstü Büyük Pano Resmi (Belli, 2012, s.54)	102
Resim 8b. Çallı Kayaüstü Büyük Pano Resmi (Belli, 2012, s.58)	102
Resim 9. Kızların Mağarası Geyik Üzerinde Tanrı Figürü (Belli, 1979, s.27, Fig.11).....	103
Resim 10. Beldibi Kaya Sığınağı Geyik ve Boğa Betimi (Bostancı, 1959, s.165, pl.2)	103
Resim 11. Baltalın Mağarası Duvar Resmi (Yalçıklı, 2016: 3. Fig.3)	104
Resim 12. Çatalhöyük Geyik Avı Tasviri (Haydaroğlu, 2006, s.201)	104
Resim 13. Çatalhöyük Geyik Kabartması (Mellart, 1967, s.109. Fig.22).....	105
Resim 14. Çatalhöyük Duvar Resmi (Hodder, 2002, s.72).....	105
Resim 15. Köşk Höyük III. Tabaka Av Sahnesi (Öztan, 2007, s.235, Fig.8)	106
Resim 16. Köşk Höyük Çekiç Başlı Kemik Alet (Özkan, 2002, s.524, Fig.24)	106
Resim 17. Köşk Höyük Geyik Başlı Kabartmalı Kap 1-1a (Öztan, 2011: 347.Lev.3. Fig.7a-7b).....	107
Resim 17. Köşk Höyük Geyik Başlı Kabartmalı Kap 1b (Öztan, 2011: 346. Fig.4)	107
Resim 18. Tepecik- Çiftlik Geyik Başlı Kabartmalı Kap 1 (Bıçakçı, 2007: 249. Fig.35 e.)	108
Resim 18. Hacılar Geyik Ritonu 2-2a (Mellaart, 1970: Şek.57/1; Lev. LX/1 ve Umurtak, 1996: 595, Lev.4/1).....	108
Resim 19. Norşuntepe Duvar Resmi 2 (Hauptmann, 2003: 24).....	109
Resim 19. Horum Höyük Mühür Üzerinde Geyik Tasviri 1-1a (Marro, Tibet ve Ergeç, 2000:184. Res.3; Tibet, Marro ve Bulgan, 2001: 152. Çiz.10.2)	109

Resim 20. Değirmentepe Mühür Üzerinde Geyik Tasviri 2 (Esin, 1994: 65, Fig. 5)	110
Resim 21. Arslantepe Mühür Üzerinde Geyik Tasviri 1-1a (Pittman, 2007: 301, Fig. III.47 S.28 c2581 VI a,206. Pl. VI)	111
Resim 21. Arslantepe Mühür Üzerinde Geyik Tasviri 2-2a (Frangipane, 2007: 246, Fig.III-7 S.9 c2892 ve Pittman, 2007: Pk.1S.9 c2892).....	111
Resim 22. Arslantepe Mühür Üzerinde Geyik Tasviri 1-1a (Frangipane, 2007: 271, Fig. III-23A.340 S.167 3236 ve Pittman, 2007: Pl.X.1b)	112
Resim 23. Elmalı-Karataş Pithos Üzerinde Geyik Tasviri 1-1a (Mellink, 1965: Pl.66.Fig.42-3 pls 27 ve 76: a-b)	113
Resim 24. Alacahöyük Kral Mezarlarından Ele Geçmiş Güneş Kursu 1 (Bittel, 1976: 37, Res.18).....	114
Resim 24. Alacahöyük Kral Mezarlarından Ele Geçmiş Geyik Heykeli 2 (Gavaz, 2016: 87, Res.10).....	114
Resim 25. Horoztepe Sistrum'u 1 (Özgüç, T. ve Akok, 1958: Lev.XII)	115
Resim 25. Horoztepe Heykelciği 2 (Özgüç, T. ve Akok, 1958: Lev.XIV 1).....	115
Resim 26. Acemhöyük Silindir Mühürlerinde Tapma Sahnelerinde Geyik Tasviri 1-1a (Özgüç, N. 2015: 155. Fig.119).....	116
Resim 26. Acemhöyük Silindir Mühürlerinde Tapma Sahnelerinde Geyik Tasviri 2-2a-2b (Özgüç, N. 2015: 158, Fig.173).....	116
Resim 27. Kültepe Silindir Mühürleri Üzerinde Tanrıların Huzurunda Kabul Sahnesi 1-1a (Özgüç, N.2006, Lev/Pl.89 CS 256).....	117
Resim 27. Kültepe Silindir Mühürleri Üzerinde Geyik Avı Sahnesi 2-2a (Özgüç, N. 2006: Lev/Pl.95)	117
Resim 28. Kültepe Silindir Mühürleri Üzerinde Geyik Avı Sahnesi 1-1a (Özgüç, N. 2006: Lev/Pl.12. Cs 320).....	118
Resim 28. Konya-Karahöyük Damga Mühür Üzerinde Geyik Tasviri (Alp, 1972: 166, Lev.136/419 Şek. 60).....	118
Resim 29. Boya Bezeli Vazo Üzerinde Geyik Tasviri 1-1a (Sipahi, 2014: 41.Res.3).....	119
Resim 30. Alcahöyük Ortostantları Üzerinde Geyik Tasviri 1-1a (Darga, 1992: 149, Res.154; 146-147. Res.151).....	120
Resim 31. Hatip Kaya Anıtı 1 (Dinçol, 1998: 35. Fig.2)	121
Resim 31. Yeniköy Kabartması 2 (Bittel, 1976: 212).....	121
Resim 32. Altınyayla Steli 1-1a (Müller-Karpe, 2003: 317-318. Res.1-2).....	122

Resim 33. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı 1-1a-1b (Bittel, 1975: Taf. III, Taf.21, Taf.57)	123
Resim 34. Hakkari Stelleri 1 (Sevin, 2001: 86. Res.5)	124
Resim 35. Hüseyindedede Kült Vazosu 1-1a-1b (Yıldırım, 2005: 777. Res.2)	125
Resim 36. Eskiyapar Seramik Parçası Üzerinde Geyik Tasviri 1 (Bilgi, 2012: 435, Res.126)	126
Resim 36. Selimli Vazosu 2-2a (Darga, 1992: 62, Res.45 ve Boehmer, 1983: Abb.48, a-d)	126
Resim 37. Boğazköy Testisi 1-1a (Boehmer, 1983: Taf, XXXIII, Nr:97 1/4)	127
Resim 38. Hirbemerdon Tepe Geyik Figürlü Kap 1-1a-1b-1c (Laneri, 2015: 60, Res.10; 2015: 545, Fig.13; 2015: 62, Res.11-12)	128
Resim 39. Batman Gre Amer Höyük Geyik Figürlü Çömlek 1 (Pulhan ve Baylock, 2018: s.154. Şek.9)	129
Resim 40. Erzurum Müzesi'nden İnsan Figürlü Çömlek 1-1a-1b-1c (Özfirat, 2011: 317, Res.1; 315, Çiz.2; 317, Res.4, Çiz.4)	130
Resim 41. Boğazköy Ağırşak Üzerinde Geyik Tasviri 1 (Fischer, 1963: Taf.126, No.1165)	131
Resim 42. Nobert Schimmel Gümüş Geyik Ritonu 1-1a-1b (Musceralla, 1974: No: 123 ve Boehmer, 1983, Abb.49/59)	131
Resim 43. Kastamonu Kınık Kasesi (Taprammi Kabı) 1-1a-1b (Emre ve Çınaroğlu, 1993: 713, Fig.23-24; 1993: Pl.C)	132
Resim 44. Muş-Bulanık Elmakaya Geyik Figürlü Dinsel Tempo Çalgısı 1-1a (Başaran, 2007: 89, Res.1; 2007: 90, Res.2)	133
Resim 44. Kalavastos Heykelciği 2 (Christou, 1993: 117, Fig. 36)	133
Resim 45. Libasyon Sahnelerinde Geyik 1-1a-1b (Herbordt, 2005, Taf. 32, No:409)	134
Resim 45. Libasyon Sahnelerinde Geyik 1c (Herbordt, 2005, Taf. 18, No: 226)	134
Resim 46. Libasyon Sahnelerinde Geyik 1-1a (Herbordt, 2005, Taf. 31, No: 404)	135
Resim 46. Kırların Koruyucu Tanrısı'nın Hayvanı Olarak Geyik 2-2a, 3-3a (Herbordt, 2005, Taf.14. No:184; Taf.15. No: 185)	135
Resim 47. Kırların Koruyucu Tanrısı'nın Hayvanı Olarak Geyik 1-1a-2-2a (Herbordt, 2005, Taf. 15, No:186; Taf.15, No: 187)	136
Resim 47. Diğer Sahnelerde Geyik 3-3a (Herbordt, 2005, Taf.11, No: 136)	136
Resim 48. Diğer Sahnelerde Geyik 1-1a, 2-2a, 3-3a (Herbordt, 2005, Taf. 45, No: 568; Taf.11, No: 138; Taf.8, No:108)	137

Resim 49. Diğer Sahnelerde Geyik 1-1a, 2-2a, 3-3a (Herbordt, 2005, Taf. 8, No: 109; Taf.14, No: 182; Taf.14, No: 183).....	138
Resim 50.Diğer Sahnelerde Geyik 1-1a (Erkanal, A. 1993: 81, Lev.32, VII5-X/04).....	139
Resim 50.Av Hayvanı Olarak Geyik 2-2a, 3-3a (Herbordt, 2005, Taf. 22, No: 276; Taf.47, No: 604)	139
Resim 51. Mitolojik Sahnelerde Geyik Tasviri 1-1a, 2-2a (Herbordt, 2005, Taf.15, No: 191); Taf.45, No: 569)	140
Resim 51. Kırların Koruyucu Tanrısı'nın Hayvanı Olarak Geyik Tasviri 3-3a (Herbordt, 2005, Taf.41, No: 521)	140
Resim 52. Kırların Koruyucu Tanrısı'nın Hayvanı Olarak Geyik Tasviri 1-1a-1b (Herbordt, 2005, Taf.41, No: 521).....	141
Resim 53. Dikdörtgen Prizma Mühür Üzerinde Geyik Tasviri 1-1a-1b-1c (Özgüç, T. 1993: Lev. 83, No: 1a,1b,1c,1d)	142
Resim 54. Hitit Çağ Geyik Üzerinde Tanrı Tasvirleri (Müller-Karpe, 2003: 319. Abb.3). 143	
Resim 55. Hiyeroglif Olarak Geyik 1-1a, 1b, 1c, 1d (Werner, 1991: 74; Bittel, 1975: Taf. 57; Dinçol, 1998: 35. Fig.2; Müller-Karpe, 2003: 317-318. Res.1)	144
Resim 56. Karasu Kabartması 1 (Hellenkemper ve Wagner, 1977: Pl. XXXIIa).....	145

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Albayrak, Pamukoğlu & Kaya, 2007: 159. Fig.4	146
Harita 2. Albayrak, Pamukoğlu & Kaya, 2007: 159. Fig.5	146
Harita 3. Albayrak, Pamukoğlu & Kaya, 2007: 159. Fig.7	147

KATALOGLAR DİZİNİ

K.1. Köşk Höyük Kabartmalı Kaplarına İşlenmiş Geyik Tasviri (Res.17. 1, 1a).....	148
K.2. Köşk Höyük Kabartmalı Kaplarına İşlenmiş Geyik Betimi (Res.17. 1b)	148
K.3. Tepecik-Çiftlik Geyik Başı Kabartmalı Seramik Parçası (Res.18. 1)	149
K.4. Hacılar Oturan Geyik Biçimli Kap (Res.18. 2, 2a)	149
K.5. Norşutepe Duvar Resmi (Res.19 .1)	150
K.6. Horum Höyük Geyik Betimli Mühür (Res.20. 1, 1a)	150
K.7. Değirmentepe Mühür Baskısı (Res.20. 2)	151
K.8. Arslantepe Mühür Baskıları (Res.21. 1, 1a)	151
K.9. Arslantepe Mühür Baskıları (Res.21. 2, 2a)	151
K.10. Arslantepe Mühür Baskıları (Res.22. 1, 1a)	152
K.11. Elmalı-Karataş Geyik Betimli Pithos (Res.23. 1, 1a)	152
K.12. Alacahöyük Güneş Kursu (Res.24. 1)	153
K.13. Alacahöyük Geyik Heykeli (Res.24. 2)	153
K.14. Horoztepe Sistrum (Res.25. 1)	154
K.15. Horoztepe Geyik heykelciği (Res.25. 2).....	154
K.16. Kültepe Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Tasviri (Res.26. 1, 1a)	155
K.17. Kültepe Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Tasviri (Res.26. 2, 2a)	156
K.18. Kültepe Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Tasviri (Res.27. 1, 1a)	156
K.19. Acemhöyük Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Üzerinde Tanrı Tasviri (Res.27. 2, 2a).....	157
K.20. Acemhöyük Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Üzerinde Tanrı Tasviri (Res.28. 1, 1a, 1b).....	157
K.21. Konya Karahöyük Damga Mühür Üzerinde Geyik Tasviri (Res.28. 2, 2a)	158
K.22. Kültepe Boya Bezeli Vazo Üzerinde Geyik Tasviri (Res.29. 1, 1a)	158
K.23. Alacahöyük Ortostadları Üzerinde Geyik Avı Sahnesi (Res.30. 1, 1a).....	159
K.24. Hatip Kaya Anıtı (Res.31. 1)	161
K.25. Yeniköy Kabartması (Res.31. 2)	162

K.26. Altınyayla Steli (Res.32. 1, 1a).....	163
K.27. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı (Res.33. 1, 1a).....	164
K.28. Hakkari Stelleri (Res.34. 1).....	165
K.29. Hüsyindedede Kült Vazosu (Res.35. 1, 1a, 1b).....	167
K.30. Eskiypar Seramik Parçası Üzeride Geyik Tasviri (Res.36. 1).....	171
K.31. Selimli Vazosu (Res.36. 2, 2a).....	172
K.32. Boğazköy Testisi (Res.37. 1, 1a).....	172
K. 33. Hirbemerdon Tepe Geyik Figürlü Kap (Res.38. 1, 1a, 1b, 1c).....	173
K.34. Batman Gre Amer Höyük Geyik Figürlü Çömlek (Res.39. 1).....	173
K.35. Erzurum Müzesi'nden İnsan Figürlü Çömlek (Res.40. 1, 1a, 1b, 1c).....	174
K.36. Ağırşak Üzerinde Geyik Tasviri (Res.41. 1).....	175
K.37. Norbert Schimmel Gümüş Geyik Biçimli Kap (Riton) (Res.42. 1, 1a, 1b).....	176
K.38. Kastamonu-Kınık Kasesi (Taprammi Kabı) (Res.43. 1, 1a, 1b).....	178
K.39. Muş-Bulanık Elmakaya Geyik Figürlü Dinsel Tempo Çalgısı (Sistrum) (Res.44. 1, 1a).....	179
K.40. Kalavastos Heykelciğı (Res.44. 2).....	180
K.41. Damga Mühür Baskısı (Res.45. 1, 1a, 1b).....	180
K.42. Damga Mühür Baskısı (Res.45. 1c).....	181
K.43. Damga Mühür Baskısı (Res.46. 1, 1a).....	181
K.44. Damga Mühür Baskısı (Res.46. 2, 2a).....	182
K.45. Damga Mühür Baskısı (Res.46. 3, 3a).....	182
K.46. Damga Mühür Baskısı (Res.47. 1, 1a).....	183
K.46. Damga Mühür Baskısı (Res.47. 2, 2a).....	183
K.47. Damga Mühür Baskısı (Res.47. 3, 3a).....	184
K.48. Damga Mühür Baskısı (Res.48. 1, 1a).....	184
K.49. Damga Mühür Baskısı (Res.48. 2, 2a).....	185
K.50. Damga Mühür Baskısı (Res.48. 3, 3a).....	185
K.51. Damga Mühür Baskısı (Res.49. 1, 1a).....	186

K.52. Damga Mühür Baskısı (Res.49. 2, 2a).....	186
K.53. Damga Mühür Baskısı (Res.49. 3, 3a).....	187
K.54. Silindir Mühür Baskısı (Res.50. 1, 1a)	187
K.55. Yüzük Mühür Baskısı (Res.50. 2, 2a)	188
K.56. Yüzük Mühür Baskısı (Res.50. 3, 3a)	189
K.57. Yüzük Mühür Baskısı (Res.51. 1, 1a)	190
K.58. Yüzük Mühür Baskısı (Res.51. 2, 2a)	190
K.59. Yüzük Mühür Baskısı (Res.51. 3, 3a)	191
K.60. Silindir Mühür Baskısı (Res.52. 1, 1a, 1b)	192
K.61. Dikdörtgen Prizma Mühür Üzerinde Geyik Tasviri (Res.53. 1, 1a, 1b, 1c).....	193

KISALTMALAR DİZİNİ

- A.Ü.D.T.C.F : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- AA : Anadolu Araştırmaları, Ankara.
- AJA : American Journal of Archaeology.
- Anadolu/Anatolia : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Önasya Akdeniz Dilleri, Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi, Ankara.
- AnSt : Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Archaeology, London.
- ARIT : American Research Institute in Turkey.
- AS : Assyriological Studies.
- AST : Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri, Ankara.
- BCH : Bulletin De Correspondance Hellénique.
- BIAA : British Institute of Archaeology at Ankara.
- DTCFD : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara.
- G.Ö. : Günümüzden Önce
- Hesperia : Journal of the American School of Classical Studies at Athens, Princeton.
- Hethitica : Bibliothèque des Cahiers de l'Institut de linguistique de Louvain.
- JNES : Journal of Near Eastern Studies.
- Kadmos : Zeitschrift für vor-und Frühgriechische Epigraphic.
- KST : Kazı Sonuçları Toplantısı Bildirileri, Ankara.
- M.Ö. : Milattan Önce
- M.S. : Milattan Sonra
- Syria : Revue d'Art Oriental et d'Archéologie, publié par l'Institut français d'Archéologie de Beyrouth, Paris.
- TTK : Türk Tarih Kurumu.
- TÜBA-AR : Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi

GİRİŞ

Çalışmamızda, Üst Paleolitik Çağ'ın sonlarından M.Ö. II. binyıl sonuna kadar olan zaman dilimi içerisinde, Anadolu'da tespit edilen geyik tasvirleri araştırılıp bir bütün halinde verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, M.Ö. II. binde Anadolu tasvir sanatında karşımıza çıkan geyik tasvirlerinden, yazılı belgelerde geçen geyik ve geyikle ilişkili, kültürel metinlerden yararlanılmıştır. Tezimiz yaklaşık olarak M.Ö.15000/12000-1200/1180 tarihleri arasında bir süreci kapsamaktadır. Araştırma konusu kapsamında değerlendirilen arkeolojik veriler, Anadolu genelinde ele alınmış ve M.Ö. II. bin yılda Anadolu'da yazılı dönem başlamış ve bu döneme ait olan yazılı belgeler geyik kültürünü detaylı bir şekilde inceleme olanağını sağlamıştır. Tez konusu kapsamında Hitit devletinin sınırları içerisinde olan Orta Anadolu bölgesinden yazılı belgeler ve arkeolojik veriler elde edilmiştir. Bu bölge dışında Doğu Anadolu'da Mezolitik Çağ'a tarihlenen Kars-Kağızman ve Hakkari-Tırşin Yaylası kayaüstü sığınakları üzerinde belirlenen geyik çizimleri ile M.Ö. II. bin yıla tarihlenen Trans Kafkasya kültürüne ait seramikler üzerindeki geyik tasvirleri de ele alınıp incelenmiştir.

Tez konumuzun seçilmesinin amacı, M.Ö. II. bin yılda Anadolu coğrafyasında varlığı tespit edilen geyik kültürünün, tasvirli eserler ve yazılı belgelerin yardımıyla, Anadolu genelinde ikonografik ve arkeolojik açıdan ele alınması ve değerlendirilmesidir. Bu bağlamda geyik kültürünü, elde edilen veriler ışığında Anadolu'da, başlangıcından M.Ö. II. bin yıla kadar ikonografik olarak ele alınmış, M.Ö. II. binyılda ikonografik ve yazılı belgelerle karşılaştırılmış, sonuç kısmında ise, Prehistorik Çağlardan günümüze kadar devam eden geyik kültürü, çeşitli coğrafyalara ait mitolojik örneklerle değerlendirilmiştir.

Geyik kültürü ile ilgili çalışmalar, bazı bilim insanları (P. S. Przeworski¹, K. Bittel², S. Alp³, T. Özgüç⁴, N. Özgüç⁵, H.G. Güterbock⁶, J. D. Hawkins⁷, Ö. Sir-Gavaz⁸ ve Ö. Otlu⁹ gibi) tarafından farklı dönemlerde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Konumuz olan geyik kültürünü daha önce yapılmış olan, çalışmalarda göz önüne alınarak değerlendirilmiş ve Anadolu coğrafyasında geyik kültürü hakkında yeni bir bakış açısı sunmaya çalışılmıştır.

¹ Przeworski 1940: 68.

² Bittel 1976: 32.

³ Alp 1972: 165.

⁴ Özgüç T., 1978: 47.

⁵ Özgüç N., 1965: 24-25.

⁶ Güterbock 1943: 273-293.

⁷ Hawkins 2004: 255-369

⁸ Sir-Gavaz 2016: 80-91.

⁹ Otlu 2014: 2.

Konumuz olan geyiklerle ilgili literatür taraması yapılan kurumlar; İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) H. D. French Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Uludağ Üniversitesi H. D. French Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi ve Türk-Amerikan İlmî Araştırmalar Derneği (ARIT) Kütüphane'sinde yer alan kaynaklardan faydalanılmıştır. Ayrıca çeşitli Arkeolojik sit alanları ziyaret edilmiş (Boğazköy/Hattuşa, Yazılıkaya ve Alacahöyük) ve buradaki müzelerde segilenen konumuzla ilgili eserlerin fotoğrafları çekilmiştir.

H. Ertem'in "Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Dönemi Anadolu'sunun Faunası"¹⁰ adlı eserinden, B. J. Collins'in "On the Trail of the Deer: Hittite Kurala" and "A History of The Animal World in The Ancient Near East"¹¹ isimli kaynaklarından, S. Herbordt'un "Die Prinzen-und Beamtensiegel Der Hethitischen Grossreichszeit auf Tonbullen Aus Dem Nisantepe-Archiv in Hattusa" ve Ö. Bilgi'nin "Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi 1932-2000" adlı kaynağından ağırlıklı olarak yararlanılmıştır.

Tezin 1. Bölümü'nde Anadolu'da yaşayan geyikler hakkında genel bilgi; günümüz Anadolu'sundaki geyik türleri; Anadolu'nun tarihöncesi dönemine ilişkin geyik kalıntıları hakkında bilgi verilmiştir. Başlangıcından M.Ö. II. bin yılsonuna kadar Anadolu'daki geyik tasvirlerinden 2. Bölüm altında bahsedilmiş olup, M.Ö. II. bin yılda yazılı belgeler devreye girdiğinden bu döneme ait geyik tasvirleri 3. Bölümde ele alınmıştır. Çalışmamızın 4. Bölümü'nde M.Ö. II. bin yılda yazılı metinlerde geyiğin yer aldığı bayram kutlamaları; geyiğin kutlamalardaki yeri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir.

Görseller dizininde, günümüzde Anadolu'da yaşayan geyik türleri ve bu türlerin coğrafi dağılımları, harita ve çeşitli resimlerle desteklenmiş; resimler kısmında eserler, resim numarası, kaynakçası ve fotoğraflarıyla birlikte değerlendirilmiş; katalog kısmında ise eserlerin buluntu yeri, tabakası, tanımı ve yayınlandığı kaynaklarla verilmiştir.

Çalışmamız sonucunda edindiğimiz bilgilere göre geyik kültürü, Neolitik Çağ'da başladığı düşünülen, kutsallık, saygınlık yükleme gibi tinsel olgulardan doğmuş ve günümüze kadar devam eden bir inanç biçimidir. Geyiğin dünyada ilk kez hangi uygarlık veya topluluk tarafından bir kült unsuru olarak kullanıldığına dair kesin bir kanıt bulunmamakla birlikte, Hititlerde önemli ve yaygın bir kült olarak kullanıldığını arkeolojik

¹⁰ Ertem 1965: 130.

¹¹ Collins 2003: 273.

veriler ve yazılı belgeler Otlu'nun gerçekleştirdiği araştırmayla belirlenmiştir. M.Ö.III. binden Hitit İmparatorluğu'nun sonu ve daha sonra da M.S. III. yüzyıl'a kadar devamlı olarak Anadolu'da geyik kültünün kalıntlarına rastlanmaktadır. Avrupa'dan Avrasya'ya yayılmış olan geyik kültü geniş bir bölgede karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da çok uzun bir geçmişe sahip olan geyiğin, en çok tapınılan hayvanlardan biri olup tanrısallaşması, yaşarla birleşmesi ve çok sayıda kültüsel nitelik kazanmış olması neticesinde, Anadolu'nun yerli bir kültü olarak kabul etmekteyiz. Geyik kültü, günümüz Anadolu'sunda, geçmişten bugüne halen geçerliliğini koruyan inanç sisteminin kendine özgü olan ritüellerinin bir devamı niteliğinde yaşamaya devam etmektedir.

1. BÖLÜM

1. GEYİK TÜRLERİ, ANADOLU GEYİKLERİ VE KALINTILARI

1.1. Geyik Türleri

İlk geniş getiren memeli hayvan türlerine dünya genelinde, Orta Eosen döneminde (ykl. 50 milyon yıl önce) Asya'da rastlanmıştır¹². Küçük boyutta ve boynuzsuz ilk geyikgillere (Eumeryx ve Ibomeryx cinsleri) ait türlerin kalıntıları ise, Orta Asya'da Oligosen'e (ykl. 25 milyon yıl önce) tarihlenir. Bu türlerin Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yayılışları, Erken Miyosen Çağ'ında (ykl. 20 milyon yıl önce) gerçekleşmiştir¹³. Kuzey Anadolu'da yapılan kazılarda tür düzeyinde teşhisleri yapılmamış Cervidae kemikleri, geyiklerin Anadolu'da geçişinin en az Alt Pleistosen'e (ykl. 2 milyon-1 milyon yıl önce) kadar uzandığını göstermektedir¹⁴.

Çeşitli kıtalarda yaşam alanlarına sahip olan geyiklerin, günümüzden yaklaşık beş milyon yıl önce Amerika kıtasında, Sibirya ormanlarında ve Asya'da yaşamış oldukları tespit edilmiştir¹⁵. Geyikler, günümüzde, Avrupa ormanlarıyla Asya'nın bazı bölgelerinde, Kuzey, Güney Amerika ve Afrika'nın Kuzeybatı kesimlerinde, Yeni Zelanda ve Avustralya'da yayılım alanına sahiptirler. Güncel bilgilere göre, bugün dünyada¹⁶ yaşayan türler arasında; Kızıl, Ren, Karibu, Ala, Benekli, Muncak, Karaca, Misk, Mus, Kanada, Virginia, Çin, Havlıyan, Bataklık geyiği bilinen türleridir. Dünyanın en büyük geyiği "sığın" en küçüğü "pudu" adlı geyik türüdür¹⁷. Sığınlar Kuzey Avrasya ve Kuzey Amerika'da, pudular ise Güney Amerika'da yaşamaktadırlar¹⁸.

Dünya genelinde bulunan geyik türlerinin 19. yüzyıldan itibaren çeşitli nedenlerden dolayı nesilleri tükenmeye başlamıştır. Günümüzde dünya üzerinde 19 geyik türü ve bunların da 60 farklı alt türleri yaşamaktadır¹⁹. Bilinçsizce yapılan avcılık sonucunda sayıları hayli azalan geyikler, son yıllarda kanunlarca korunmakta ve geyik popülasyonu artırılmaya çalışılmaktadır.

¹² Beşkardeş vd., 2014:18.

¹³ Beşkardeş vd., 2014:18.

¹⁴ Dayan 1990: 353-360.

¹⁵ Kaya 2014: 232.

¹⁶ Kaya 2014: 232.

¹⁷ Kaya 2014: 232.

¹⁸ Kaya 2014: 232.

¹⁹ Huş 1974: 25.

1.2. Anadolu’da Yaşayan Geyik Türleri

Anadolu’da üç tür yerli geyik bulunmaktadır. Bunlar, kızıl (C. Elaphus), karaca (C. Capreolus Capreolus) ve alageyik (C. Dama Dama Anadolu/Avrupa Alageyiği) dir.

1.2.1. Kızıl Geyik (Cervus Elaphus)

Kızıl geyik (Cervus elaphus Linnaeus, 1758) Artiodactyla takımının Ruminantia subordosundan Cervidae familyasına aittir²⁰. Kızıl geyik, Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarında 28°-60° kuzey enlemleri arasında çok geniş bir alanda dağılım göstermektedir. Buna karşın Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Asya Kıtası ülkelerinde çok küçük popülasyon oranındadır (Türkiye, Yunanistan) ya da tümden yok olmuştur²¹.

Türkiye’nin en büyük kara memelilerinden biri olan kızıl geyiklerin erkekleri, büyük dallı budaklı boynuzla sahiptir²². Turan bu geyik türünün fiziksel özelliklerini şöyle açıklar: *“Boynuzlarını her yıl Mart-Nisan aylarında atarlar. Bu aylarda erkek geyikler boynuzsuzdur ya da çok kısa boynuz sürgüleri vardır. Yeni boynuzlar Ağustos ayına kadar gelişir. Bir deri ile kaplı olan boynuzlar Ağustos’ta sertleşir. Haziran-Ağustos ayları arasında erkek geyiklerin tüylü bir deriyle kaplı olan boynuzları kalın ve küt görünür. Kızıl geyiklerin doğduğu yıl boynuzları yoktur. İkinci yılın ilkbaharında boynuzları çıkar. İlk yaşını tamamladığında bu boynuzlar düşer ve bunun yerine yeni boynuzlar çıkar. Her yıl çıkan yeni boynuzdaki sürgün veya uç sayısı birer birer artarak boynuz, çatalı bir görünüme kavuşur. Dişilerin boynuzu yoktur. Kızıl geyikler, yazın kızıl kahverengi, kışın ise gri kahverenginde posta sahiptirler. Erkeklerin çiftleşme mevsiminde ve kışın, boyunlarında koyu renkli uzunca kılları bulunur²³. Kızıl geyikler, ortalama olarak 2-2.80 uzunluğunda ve 100-250 kg ağırlığındadırlar. Kızıl geyikler, yaşam ortamı olarak, yapraklı ve karışık ormanları tercih ederler (Res. 1a-1b). Orman içi açıklıklarda ve çayırlarda, yaz aylarında ise orman üst sınırına yaylalara kadar çıkarlar. Sürüler halinde dolaşırlar. Ot, yaprak, taze sürgün ve çeşitli meyveler ile beslenirler. Boynuz atma dönemlerinde erkekler sürüden ayrılırlar ve boynuz sürme döneminde ayrı sürüler halinde dolaşırlar. Eylül ayında çiftleşirler. Yavrulama mevsiminde dişiler tek tek sürüden ayrılır. Gebelik süresi 252 gündür. Doğum ayı Haziran olup, tek yavru doğururlar. Yavrular doğdukları anda ve onu*

²⁰ Birecikligil vd., 2013: 26.

²¹ Birecikligil vd., 2013: 27

²² Erençin 1977: 108.

²³ Turan 1984: 48.

takip eden 3-4 hafta içinde beyaz beneklidir ve sonra renkleri düzleşir²⁴. Genel olarak 12-15 yıl, bazıları ise 20 yıl kadar yaşarlar²⁵” şeklinde belirtilmektedir.

Erençin ve Huş Anadolu’da kızıl geyik yayılımının olduğu alanları belirlemiştir: “Trakya’da Istranca ormanları ile Sinop ormanlarında, Adapazarı ve Kastamonu’da, geniş alanda yayılış gösterir. İç Anadolu’nun kuzeyinde; Kızılcahamam, Beypazarı, Nallıhan, Çerkeş, Ilgaz ormanlarında, Eskişehir, Kütahya çevresindeki ormanlarda, Afyon civarındaki Akdağ’da, Marmara bölgesinde; Bursa, Bilecik ve Balıkesir bölgesi ormanlarında, Manisa, Denizli çevresinde, Toroslar’ın Akşehir, Beyşehir kesiminde, K. Maraş’ın Binboğa ormanlarında, Doğu Karadeniz de Artvin ormanlarında, Doğu Anadolu’da Kığı, Hozat, Solhan ormanları ve Cudi dağında yayılış gösterir (Harita 1). Kızıl geyik, Anadolu’da bu kadar geniş alanda yayılış göstermesine rağmen birçok bölgede neslinin tehdit altında olduğu tespit edilmiştir²⁶.

1.2.2. Alageyik (Dama Dama)

Geniş getiren memeliler arasında yer alan alageyikler, iki tür olarak temsil edilmektedir. Bunlar, Dama dama *Mezopotamica* (İran Alageyiği) ve Dama dama (Avrupa Alageyiği/ Fallow Deer) dır. Avrupa-Asya alt familyasında bulunan alageyikler, dama cinsinin Dama dama türü olarak sınıflandırılırlar²⁷. Alageyik fiziksel yapısı itibariyle Akdeniz’e özgü bir hayvandır²⁸. Bu bakımdan alageyiğin yabani türlerine İspanya, Sardunya, Yunanistan, Rodos, Cezayir, Tunus ve Güney Anadolu’da rastlanmaktadır²⁹.

Sarıbaşak ve ekibinin yaptığı çalışmada alageyiğin fiziksel özelliklerini şöyle açıklanmaktadır: “Büyüklik bakımından birçok geyik türünden daha küçüktür. Ağırlık, yaş ve cinsiyete bağlı olarak değişiklik gösterir. Erkek geyikler besili olduğu zaman 100-125 kg gelebilmektedir. Dişiler ise tüm ölçüleri bakımından erkeklerden daha küçüktür. Postu yaz aylarında pas kırmızısı renkte olup, üzerinde beyaz yuvarlak benekler bulunur. Boynundan kuyruğa kadar uzanan siyah bir sırt çizgisi vardır. Kuyrukları diğer geyik türlerine göre uzundur ve kuyruk kenarları beyaz, ortası sırt çizgisinin devamı niteliğinde siyahtır. Kuyruklarının bağlandığı kısımda geniş bir beyazlık bulunur. Karın ve bacaklarının iç kısmı

²⁴ Turan 1984: 49.

²⁵ Turan 1984: 50.

²⁶ Erençin1977: 108; Huş 1974: 50.

²⁷ Arslangündoğdu 2010: 3; Chapman 1997: 4.

²⁸ Huş 1964: 18.

²⁹ Huş 1964: 18.

beyaza yakın açık renktedir. Kış döneminde postu, esmer-gri ve yaz döneminde tersine mat bir renk alır. Dişi ve erkek bireyler arasında renk farkı yoktur³⁰” şeklinde açıklanmıştır. (Res.2).

Aynı çalışmada geyiklerin boynuz oluşumu hakkında: “yetişkin erkek bireyler, içi dolu gösterişli yaba biçiminde boynuzlara sahiptir. Altı aylık olduğunda çıkmaya başlayan ilk boynuzlar, o senenin Mayıs ayında tamamıyla gelişmiş duruma gelir. İlk boynuz bir yıl kalır ve bir sonraki Mayıs'ta boynuzunu atar. İkinci yaştan itibaren erkeklik eşey hormonu salgısı ile ilişkili olarak çıkmaya başlayan boynuzlar, her yıl Nisan ayında düşer, 3-4 hafta sonra çıkmaya başlayan yeni boynuzlar 14 hafta büyüme dönemi geçirir. Başlangıç ve son dönemde büyüme yavaştır, büyüme sona erip iki haftalık sertleşme ve kadife dokusunun oluşumu sonrası Ağustos ayında boynuzlar son halini alır. Dört yaşından sonra boynuzun orta sürgüsünden sonraki uç kısmında geyiklere özgü yaba denilen genişleme olduğunu³¹” bilgisi verilmektedir.

Yılın büyük bir bölümünde 2-10 adet bireyden oluşan sürüler halinde dolaşan alageyik sürüsü, yaşlı bir dişi tarafından yönetilir, erkekler 2-4'lü gruplar halinde, yaşlı boğalar ise yalnız olarak dolaşırlar. Çiftleşme dönemi iklim koşullarına ve buldukları bölgelere göre değişiklik gösterebilir. Eylül ayında dişilerin buldukları bölgelere gelen boğaların, civarda bulunan ağaçların yapraklarına sürtünerek kabukları sıyırdıkları, çevresine salgıladığı kokularla kendi çiftleşme bölgelerini belirledikleri anlaşılmıştır³². Çiftleşme dönemi sona erdiğinde boğalar ormanın derinliklerine çekilirler³³. Dişiler, doğumu izleyen 16. ve 17. aylardan itibaren olgunluğa erişerek çiftleşirler ve ikinci yaşlarını doldurduklarında ilk yavru doğumunu gerçekleştirirler. Gebelik süresi 230 gündür ve doğumlar Mayıs ayının son haftasıyla Haziran ayı ortalarına kadar devam eder. Genellikle tek yavru dünyaya getirirler. Alageyiklerin yaşam süresi yaklaşık olarak 12-18 yıl kadar yaşayabilmektedirler³⁴”.

Arkeolojik verilere göre, alageyiğin erken Neolitik Çağ'da diğer geyik türlerine oranla önemli bir yayılım alanına sahip olduğu anlaşılmıştır. Örneğin Neolitik bir yerleşim olan ve Ege'de Sporades adalarında bulunan Aghios Petros'da ve Girit Adası'ndaki

³⁰ Sarıbaşak vd., 2005: 5.

³¹ Sarıbaşak vd., 2005: 6.

³² Sarıbaşak vd., 2005: 7.

³³ Sarıbaşak vd., 2005: 8.

³⁴ Sarıbaşak vd., 2005: 8.

Knossos'da, Rodos adasında³⁵ise M.Ö. geç 6.bin ile erken 5. bine tarihlenen tabakalarda Avrupa alageyiğine (fallow deer) ait kalıntılar tespit edilmiştir³⁶. Van, Tuz Gölü'nün güneyi, Marmara gibi değişik bölgelerde bulunan fosiller ile Hitit Çağ'ına tarihlenen tasvirli sanat eserleri ve kabartmalara dayanarak, alageyiğin birçok yörede yaşadığı elde edilen veriler sayesinde belirlenmiştir. Anadolu'da 19. yüzyılda Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde doğal olarak yaşadığı bilinen alageyikler, özellikle usulsüz avlanma ve yaşam alanlarının bozulması sonucu günümüzde sadece Antalya-Düzlerçamı yöresinde az sayıda kalmıştır³⁷ (Harita 2).

Ülkemizde geyiklerin avcılığı 4915 Sayılı Karaca Avcılığı Kanununa ve Merkez Av Komisyonunun belirlediği kurallara göre Av Turizmi kapsamında yapılmaktadır. Ancak alageyiklerin popülasyon durumları tehdit altında olduğundan avcılığı yasaklanmıştır³⁸.

1.2.3. Karaca (Roe Deer /Capreolus Capreolus)

Karacalar hakkında Beşkardeş ve ekibinin yayınından bilgi sahibi olunmuştur. Türkiye'deki Cervidae familyasının (geyikgiller) en küçük türüdür³⁹. Karacaların, diğer Cervidae türlerine göre ekolojik ve biyolojik üstünlükleri, onları Türkiye'nin yaban hayatı ve avcılığı açısından önemli hale getirmektedir. Geçmiş yıllarda yapılan kaçak ve bilinçsiz avcılık sonucu, nesli neredeyse yok olma aşamasına gelmiş olan karacalar, koruma alanlarında varlıklarını sürdürebilmektedirler⁴⁰.

Fiziksel yapıları itibariyle, karacalar 100-126 cm uzunluğa, 18-35 kg ağırlığa sahiptir. Ön ayakları arka ayaklarına göre kısa olup, yeleleri bulunmamaktadır. Kulakları 12-16 cm, kuyrukları 2-3 cm uzunluktadır. Kışın post renkleri açık sarı, gri ve koyu kahverengi arasında değişirken beyaz olan kalça yaması daha belirgin hale gelir. Yazın ise post rengi kızılımsı kahverengi, kalça yaması ise daha az belirgindir (Res. 3). Karacalar yaklaşık 8-10 yıl yaşarlar, maksimum ömürleri 18 yıldır. Temmuz ayında çiftleşirler, Nisan ortası ile Haziran başı arasında yavrularlar. Yavrular ortalama 1,5 yaşında ergenliğe ulaşırlar. Karacalar bölgesel oldukları için sahiplendikleri alanları diğer karacalara karşı

³⁵ Masseti-Vernes 2015: 15.

³⁶ Masseti-Vernes 2015: 15.

³⁷ Huş 1964: 17.

³⁸ Beşkardeş vd., 2014: 21.

³⁹ Beşkardeş vd., 2008: 16.

⁴⁰ Beşkardeş vd., 2008: 16.

savunurlar⁴¹. Karacaların erkeklerine “teke” dişisine keçi denilmektedir⁴². Erkekler genellikle yalnız yaşarlar, dişiler ise yavrularıyla birlikte küçük aile grupları halinde yaşamaktadırlar.

Dünya üzerinde iki tür karaca bulunmaktadır, bunlardan birisi ülkemizde ve Avrupa’da bulunan *Capreolus Capreolus* (Karaca) diğeri ise, Orta Asya ve Uzak Doğu’da yayılış gösteren *Capreolus Pygargus* (Sibirya Karacası)’dır⁴³.

Dünya üzerindeki yaşam dağılımına göre, karaca cinsi Asya ve Avrupa’nın birçok yerine yayılmış olup, Anadolu, İngiltere dahil Avrupa’nın tamamı, Kuzeybatı Suriye, Kuzey Irak ve Kuzey İran’da bulunan karaca popülasyonu, yapılan araştırmalara göre, İrlanda ve Kuzey Amerika’ya, Avrupa’dan götürüldüğü tespit edilmiştir⁴⁴.

Türkiye’de genel olarak Trakya’da İstiranca ormanlarından İstanbul Belgrad ormanına kadar olan alanda, Tekirdağ, Gelibolu yarımadası, Çanakkale çevresi, Kazdağları, Kocaeli, Adapazarı, Bilecik, Bursa ve Balıkesir ormanlarında, Karadeniz bölgesinde Bolu, Düzce, Zonguldak, Sinop ve Samsun’dan Rusya sınırına kadar tüm sahil şeridindeki ormanlarda, Gümüşhane, Kars, Ardahan, Göle, Sarıkamış, Erzurum’un Oltu ilçesi, Tokat, Amasya ve Çorum illeri ormanlarında, İzmir, Bergama, Soma, Gördes, Demirci, Bayındır, Ödemiş ve Kemalpaşa çevresindeki ormanlarda, Antalya’nın Manavgat ve Alanya ilçeleri ile Osmaniye ve Antakya çevresinde yayılım alanına sahiptir (Harita 3).

Otçul olan karacalar, tarımsal alanlar ve ormanlık alanlar gibi değişik çevrelerde bulunabilirler. Karacaların en beğendikleri çevreler; karışık yağış alan, zengin çalılık tiplerinden oluşan çayırılık ve otlak alanlarla çevrili ormanlardır⁴⁵. Çoğunlukla göknar ve kayın ormanlarını ve tercihen kapalı alanları kullanmaktadırlar⁴⁶. Karacaların diğeri Cervidae türleri ile karşılaştırıldıklarında suya ihtiyaçları daha azdır. Karacalar kışın sert rüzgârlardan, dondurucu soğuklardan, fırtınalardan ve tipiden korunmak için nispeten daha sıcak ve korunaklı olan, daha düşük rakımlı yerlere göç ederler⁴⁷. Son yıllarda usulsüz avlanma ve çayır, otlak ve meraların tarım arazilerine dönüşmesi sonucunda, ülkemizde karaca popülasyonu azalmış olup Düzce’de koruma altına alınmışlardır.

⁴¹ Beşkardeş vd., 2008: 16.

⁴² Beşkardeş vd., 2014: 22.

⁴³ Beşkardeş vd., 2008: 16.

⁴⁴ Beşkardeş vd., 2008: 17.

⁴⁵ Beşkardeş vd., 2008: 18.

⁴⁶ Keten 2017: 22.

⁴⁷ Beşkardeş vd., 2008: 19.

Neolitik Çağ'dan başlayarak Anadolu topraklarında önemli bir yere sahip olan geyiğin Hitit Çağ'ında yaygın bir kült olarak kullanıldığını, arkeolojik kanıtlar ve yazılı belgeler ışığında söylemek mümkündür. Geyik Tanrısı “^DLAMMA.LÍL'in (Kırların Koruyucu Tanrısı)” Hititlerin manevi kültüründe yer alması, kapsamlı biçimde geyik imgesinin kullanıldığını akla getirmektedir⁴⁸. Geyik, eskiden günümüze kadar Anadolu'da varlığı tespit edilmiş, ancak başta türlerinin farklılığı olmak üzere çeşitli doğal nedenlerle uygarlık, topluluk ve bölgelerde değişik adlarla anılmıştır. Geyik, maral, elik, elikkeçi, karaca, ceylan gibi isimlerle anılan geyik, kültürlerde ortak bir çatı altında “kutsal geyik” olarak varlığını sürdürmüştür⁴⁹. Geyik, Anadolu tasvir sanatında M.Ö. II. binyıl kült yapısında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Anadolu'da Tarih Öncesine Ait Geyik Kalıntıları

Anadolu'da tespit edilen en eski geyik kemikleri kalıntıları, Kuzey Anadolu'da yapılan kazılarda, tür düzeyinde teşhisleri yapılmamış geyik kemikleri olup, geyiğin Anadolu'da en az Alt Pleistosen'e (yaklaşık 2 milyon-1 milyon yıl önce) kadar uzandığını kanıtlamaktadır⁵⁰. Kazılarda ele geçen iskelet ve boynuz kalıntıları ile heykelcikler, eski çağlardan günümüze Anadolu'da yaşamış olan geyikler hakkında bize önemli bir veri sağlamaktadır. Anadolu'da Neolitik Çağ'da Hallan Çemi, Çayönü, Göbekli Tepe gibi Güneydoğu Anadolu'nun en erken yerleşimlerinde, yaban koyunu ve keçisi, yaban domuzu ve geyikler avlanmıştır⁵¹. Köşk Höyük'te ele geçen kemik kalıntılarının geneli, memeli hayvanların kemiklerinden oluştuğu elde edilen veriler sayesinde anlaşılmıştır. Sığır (evcil ve yabani), karaca, kızıl geyik, tavşan, kirpi, domuz (yabani), köpek/kurt, yaban kedisi, tilki ve ayı olmak üzere et obur hayvanlar ile kaplumbağa ve kuş kemiği kalıntıları diğer ele geçen hayvan kalıntılarını oluşturmaktadır⁵². Köşk Höyük'te I. kat evlerinde tespit edilen, iki adet sap delikli geyik boynuzundan yapılmış olan çekiç başlı aletlerin, her ikisi de, kısa tarafları sivrice koni biçiminde yontulmuş, uzun tarafları üstten ve alttan inceltilerek çapa ağzına benzer şekilde işlenmiştir⁵³. Bu tür aletlerin yakın benzerleri, Van'da Tilkitepe'nin III. tabakasından ele geçmiştir. Ayrıca, Höyücek Neolitik Çağ tabakalarında karaca (roe

⁴⁸ Kaya 2014: 232.

⁴⁹ Kaya 2014: 233.

⁵⁰ Dayan 1990: 353-360.

⁵¹ Ünal 2007: 104

⁵² Öztan 2007: 223-237.

⁵³ Özkan 2002: 514.

deer/Capreolus capreolus), alageyik (fallow deer/Dama dama) ve kızıl geyik (Cervus elaphus) iskelet ve boynuz kalıntıları ele geçmiştir⁵⁴.

Tarsus Yumuktepe’de Kalkolitik Çağ’a ait tapınak olduğu düşünülen bir yapının zemininde geyik (Cervus elaphus) boynuzları⁵⁵, batı Anadolu’da, Kumtepe I’de⁵⁶ Kalkolitik Çağ’a ait tabakalardan alageyik (Dama dama), Beycesultan Erken Tunç Çağı seviyelerinden kızıl geyik (Cervus elaphus) kalıntıları bulunmuştur⁵⁷. Hacılar III. seviye’de Erken Kalkolitik Çağ’a ait kızıl geyiğe (Cervus elaphus) ait 35 boynuz ve 2 kafatası parçası ele geçen buluntular arasında yer alır⁵⁸. Can Hasan yerleşmesinden ele geçen geyik kemikleri Geç Kalkolitik Çağ’a tarihlenmektedir⁵⁹. Korucutepe’de Kalkolitik Çağ’a ait tabakalarda yabancı hayvan ve ulugeyik kemiklerine rastlanmıştır⁶⁰. Ayrıca Güvercinkayasası’nda⁶¹, geyik kemiğinden yapılmış bir alet, Orta Kalkolitik sonu ile Geç Kalkolitik Çağ’ın başına tarihlenmektedir⁶².

Alacahöyük’te K alanında, kral mezarlarında, Tunç Çağı tabakasından geyik heykelcikleri ve geyik boynuzu tespit edilen buluntular arasında yer alır. Troya’nın I-IV. tabakalarında, Alishar’ın Ia (14M-12M) Son Kalkolitik tabakasından geyik boynuzları bulunmuştur⁶³. Yukarıda bahsettiğimiz merkezlerden veya diğer yerleşim yerlerinden ele geçen geyik kemik kalıntıları, Neolitik Çağ’da olduğu gibi Kalkolitik ve Erken Tunç Çağları’nda da geyiğin Anadolu’da av hayvanı olarak tüketildiğini ve kemiklerinin de alet endüstrisinde kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Acemhöyük’te Erken ve Orta Tunç Çağı tabakalarında (XI., V., IV., ve II. Seviyelerde)⁶⁴, kızıl geyik (Cervus elaphus) kemik kalıntıları ele geçmiş olup Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda karaca’nın yabancı av hayvanı olarak etinden yararlanmıştır⁶⁵.

Ünal’ın çalışmasında, Boğazköy-Hattuşa’da ele geçen yazılı belgelerde tespit edilen, yabancı ve evcil hayvan türleri arasında geyiğin de yer aldığını belirtmektedir⁶⁶.

⁵⁴ Duru 2003: 110.

⁵⁵ Popko 1995: 37.

⁵⁶ Sperling 1976: 324.

⁵⁷ Lloyd-Mellaart 1965: 153.

⁵⁸ Mellaart 1970: 245-247.

⁵⁹ French 1964: 126.

⁶⁰ Yiğit 2005: 235.

⁶¹ Gülçür vd., 2000: 59.

⁶² Özkan 2002: 514.

⁶³ Ertem 1965: 131

⁶⁴ Arbuckle 2013: 55-68.

⁶⁵ Deniz 1985: 90.

Yerleşim yerlerine ait bulunan kemik kalıntılarına baktığımızda, Alacahöyük'te Hitit Çağı'na ait bir adet geyik boynuzu ve kemik kalıntısı, Boğazköy'ün M.Ö. 1500-1300'lü yıllara tarihlenen tabakalarında⁶⁷, Ege bölgesinde Aydın Çine Tepecik Höyük'te Geç Tunç Çağı tabakasından geyik boynuzu ele geçen buluntular arasındadır⁶⁸. Yukarı Dicle vadisinde yer alan Hirbemerdon Tepe'de, Orta Tunç Çağı tabakasından sığır yetiştiriciliği önemli olmakla birlikte avcılığında önemli bir yer tuttuğu gözlenmiştir. Burada avlanan hayvanların büyük bir çoğunluğu yapılan çalışmalarda alageyiğe ait kalıntılar tespit edilmiştir. Alageyik önemli bir et sağlayıcısı iken, erkek geyiklerin boynuzları da zanaatkarlar için önemli bir hammadde kaynağı olmuştur. Buluntular arasında alageyiğe ait olduğu anlaşılan kemikler, hem sayı hemde ağırlık bakımından fazla olduğu tespit edilmiştir⁶⁹. Laneri, *Anadolu kültür gruplarında, yabanıl hayvanların, özellikle geyiklerin, tarihöncesi dönemlerden beri manevi değer açısından önemli bir yere sahip olduğunu*⁷⁰ belirtmektedir.

Önasya'da Ninive'de Orta Tunç Çağı'na ait bir mühürde altar ve boğa üzerinde geyik başı yer almaktadır⁷¹. Ege'de Neolitik bir yerleşim olan Sporades adalarında bulunan Aghios Petros'da ve Girit Adası'ndaki Knossos'da, Rodos adasında (M.Ö. geç 6. bin ile erken 5. bin yıllar), Avrupa alageyiğine (fallow deer) ait kalıntılar tespit edilmiştir⁷². Akdeniz'de Kıbrıs'da Sotira ve Myrthou yakınındaki Pigadhes'deki tapınakta M.Ö. 13. yüzyıla ait Geç Tunç Çağı tabakasından geyik boynuzu parçaları ve geyik kafasına ait parçalar⁷³ ve alageyiğe ait kemik kalıntıları bulunmuştur⁷⁴. Elde edilen veriler ışığında konumuz olan geyiğin, Paleolitik Çağ'larda eti besin ekonomisinde önemli bir yer teşkil etmiş, kemikleri alet endüstrisinde kullanılmış, Hitit Çağ'ın da ise çeşitli bayram törenlerinde kült hayvanı olarak sembolik ve dinsel yaşamda önemli bir yere sahip olmuştur.

⁶⁶ Ünal 2005: 152.

⁶⁷ Ertem 1965: 132.

⁶⁸ Günel 2011: 6.

⁶⁹ Laneri 2015: 62.

⁷⁰ Laneri 2015: 53.

⁷¹ Porada 1986: 84-92.

⁷² Masseti-Vernesi 2015: 15.

⁷³ Zeuner 1963. 432.

⁷⁴ Masseti-Vernesi 2015: 15.

2. BÖLÜM

2. ANADOLU'DA M.Ö. II. BİN ÖNCESİNE AİT GEYİK TASVİRLERİ

2.1. Mezolitik Çağ

2.1.1. Kayaüstü Resimlerinde Geyik Tasvirleri

Paleolitik Çağlarda ortaya çıktığı düşünülen hayvan üslûbu, beraberinde hayvan sembolizmini oluşturmuştur. Hayatlarını avcılık ve hayvancılıkla geçiren tarihöncesi insanı, doğada bulunan tüm canlı ve cansız varlıkların bir ruha sahip olduğunu düşünmüş ve onları kendi lehine davranmaya, çalışmış olmalıdırlar. Prehistorik dönem insanı zor olan doğa şartlarına uyum sağlamaya çalışırken, farklı hayvanların doğadaki davranışlarını yakından izleyebilmiş ve gözlemlediği tüm canlı varlıklara sembolik anlamlar yüklemiştir. Zaman içinde bu düşünceler gelişip kalıplaşmış ve çeşitli coğrafyalarda farklı hayvanların kültürlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır⁷⁵.

Mezolitik Çağa ait mağara duvarları, kayaüstü sığınakları ve kayaaltı sığınaklarında yer alan resimlerde, Anadolu'da sembolizmin ilk örneğini oluşturan kazımalar ve resimler yer almaktadır. Genellikle kazıma resim olarak tespit edilen figürlerde az da olsa kırmızı aşı boyası kullanıldığı tespit edilmiştir. Kırmızı aşı boyası Paleolitik Çağdan beri kullanım görmüş ve insanların farklı evrelerinde önemli rol oynamıştır. Bu önem, günümüz avcı-toplayıcı topluluklarında, özellikle ritüel yaşamlarında hala devam etmektedir⁷⁶. Bu olgu, kırmızı aşı boyasının işlevsel ve faydacıl yönünün yanı sıra sembolik, ritüel, sosyal ve kültürel bir anlamı olduğunu göstermektedir. Paleolitik Çağ insanı için kırmızının en önemli özelliği sembolik anlamda kanı temsil etmiş olabileceği düşüncesinden dolayı söz konusu renge, yaşam, bereket, ölüm, iyi şans getirme ve koruyuculuk gibi çeşitli anlamlar yüklenmiştir⁷⁷. Bu dönemde kırmızı rengin yanı sıra toprak boyadan siyah, manganez dioksitten koyu kahve, kaolinden beyaz renk elde edilmiştir. Kömür, resmin ana konturlarını belirtmek için kullanılmıştır⁷⁸. Prehistorik dönem insanı doğal, hayvani, bitkisel ve mineral boyaları kullanarak resimleri, mağara duvarlarına, kayaüstü sığınaklara ve kaya sığınaklarına işlemişlerdir. Resimlerde genel olarak birkaç örnek dışında ana konuyu, av

⁷⁵ Arslantaş 2014: 329-330.

⁷⁶ Kolankaya-Bostancı 2012: 42.

⁷⁷ Kolankaya-Bostancı 2012: 42.

⁷⁸ Tanyol 2000: 131.

hayvanları oluşturmaktadır. Çok az örnekte insan figürü betimlenmiş örneklere rastlanılmıştır. Mağara duvarlarında aynı yüzey defalarca kullanılmış, bir resmin üzerine başka resimler yaparak sembolik ve sosyal imgeleri anlatmaya çalışmışlardır.

Üst Paleolitik Çağdan beri mağara duvarlarına bezemeye göre uygulanan çeşitli teknikler, Mezolitik Çağda da kullanılmaya devam etmiştir. Maddenin cinsine göre, resim, kazıma ve çizi bezemelerde belirli bir teknik uygulamalarına gittikleri anlaşılmıştır. Örneğin geometrik motifler, taş gibi çok sert maddeler üzerine çok kolay işlenemediğinden, geometrik motiflerin yapımında genellikle kemik ve boynuz gibi maddeleri tercih ettikleri anlaşılmıştır⁷⁹.

Kazıma resimlerde çizgiler genellikle belirgin ve dikkat çekici bir şekilde işlenmiştir. Taş kalemle, gravürlerin etrafı belli olacak şekilde çizgilerle belirtilmiş, figürler ince çizgilerle taranmıştır. Kazıma tekniği/gagalama (vurgu) tekniği özellikle Afrika, Mısır ve Sahra'da yaygın olup Anadolu'da da Kars, Camuşlu Köyü, Yazılıkaya'da belirlenmiştir⁸⁰.

Duvar resimlerini, mağara duvarlarına, taban ve tavanlarına ya da kayaaltı sığınaklarının duvarlarının üzerlerine uygulamışlardır. Resimler, genellikle mağaraların en iç karanlık, ulaşılması zor yerlere çizilmiştir. Ritüel karakterli oldukları düşünülen betimlerin yapımında günlük aktivitelere daha az dayanıklı olan geyik boynuzu kullanılmıştır⁸¹.

Anadolu'da mağara duvarlarında yer alan geyik resimleri, Beldibi Kayaaltı Sığınağı'nda ve Baltalın Mağarası'nda tespit edilmiştir.

Kayaüstü resimleri ise daha çok açık havada, gün ışığı ile aydınlanmış kayalar ya da kaya blokları üzerine yapılmıştır. Kayaüstü resimlerinin dağılımı gelişmiş güzel olmayıp, insan topluluklarının yaşam biçimlerini etkileyen jeolojik ve botanik düzenin yapısına paralel olarak gelişmiştir.

Anadolu'da “geyik tasvirlerinin” bulunduğu kayaüstü resimleri, Doğu Anadolu bölgesinde Kars-Kağızman, Van-Hakkari TırşinYaylasında yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁹ Yalçınkaya 1978: 67.

⁸⁰ Uysal 2011: 37.

⁸¹ Yalçınkaya 1978: 78.

Kars-Camuşlu “Yazılıkaya” Kayaüstü Resimleri

Yazılıkaya kayaüstü resimleri Kars-Kağızman/Camuşlu Köyü'nün 2-2,5. km kuzeyinde yer alır. Yakın çevrede bu bölgenin en yüksek volkanik engebelerini oluşturan Aladağ'ın (3134 m.) püskürmesi sonucu oluşmuş küçük adacıklar şeklinde uzanan andezit kayalıklar yer almaktadır⁸². Çevrenin su kaynakları bakımından zengin olması, çeşitli hayvan ve bitki popülasyonları için olumlu bir yaşam ortamı oluşmasına olanak sağlamıştır. Kayaüstü resimlerinin bulunduğu kayalık tepe, deniz seviyesinden 1990 m. yükseklikte yer almaktadır. Resimler iki ayrı kaya üzerine yapılmıştır. Hayvan tasvirlerinin daha yoğun olarak bulunduğu batıda yer alan kaya yüzeyi “Büyük Pano”, bunun doğusunda yer alan daha az resmin bulunduğu kaya yüzeyi “Küçük Pano” olarak adlandırılmıştır⁸³.

Büyük Pano

Büyük Pano olarak adlandırılan kaya yüzeyinde sayıları ve türleri kesin olmamakla birlikte 54'ü erkek, 11'i dişi ve 12'si de yavru olmak üzere toplam 77 geyik resmi, 13 dağ keçisi, boğa, yabani sığır, eşek ve insan betimleri, kaya yüzeyinin güneydoğu köşesinde yer alır⁸⁴. Resimler ortalama olarak 3.30 cm. genişliğinde ve 10.60 cm. uzunluğunda bir alana yapılmıştır. Burada bazı hayvanlar sağa, bazıları da sola giderken gerçekçi olarak tasvir edilmiştir⁸⁵. Belli, hayvanların karışık olarak betimlenmesi, “*bezeme amacından çok, av ritüeli inancı ile çizildiklerini*”⁸⁶ açıklamaktadır. Erkek geyiklerin, yukarıya doğru bir daire oluşturacak biçimde çizilmiş boynuzları ve boynuzların çatalları özenli bir şekilde yapılmıştır. Çoğunluğu oluşturan geyik figürlerinin boyutları farklıdır. Boynuzlarıyla birlikte ortalama 31-38 cm. arasında değişen geyik figürlerinin en büyüğü 41 × 48 cm. ölçülere sahiptir. Resimlerin tümünün kazımatakniginde yapılmış olmasına karşın, bazı geyik figürlerinin üzerinin kırmızı, toprak boya ile boyanmıştır (Res. 4). Geyiklerin arasında tasvir edilen 6-7 avcı figürü, sürekliliğin hareketliliğine uygun bir şekilde hareket halinde gösterilmiştir.

⁸² Belli 2012: 59.

⁸³ Belli 2000b: 268.

⁸⁴ Belli 2000b: 269.

⁸⁵ Kökten 1975: 104.

⁸⁶ Belli 2012: 42-63.

Küçük Pano

Büyük Pano'nun 38 m. doğusunda bulunan Küçük Pano'daki hayvan ve insan figürü sayısı daha azdır, fakat Büyük Pano ile aynı teknikte (kazıma ve vurgu) yapılmıştır. Belli, çalışmasında büyük Pano'da resim yapılacak uygun yer kalmayınca bu kaya yüzeyine resimler yapılmış olmalıdır⁸⁷ şeklinde açıklamaktadır. Kayanın düzgün olan batı yüzeyine işlenmiş olan resimler, 7'si erkek, 3'ü dişi olmak üzere toplam 10 geyik, 3 insan ve bir eşek betiminden oluşur. İnsan figürlerinden biri elinde ağaç dalı tutmaktadır. Diğer insan figürü de elinde yayı tutarken tasvir edilmiştir. Elinde yay tutan insan figürü estetik olup, dizlerini hafifçe bükmüş, profilden, önündeki yaban eşeğini avlarken gösterilmeye çalışılmıştır. Buradaki hayvan figürleri, Büyük Pano'da olduğu gibi bazıları sağ bazıları sol tarafa yürür şekilde, hareket halinde doğal olarak işlenmişlerdir (Res. 5). Yazılıkaya kaya resimleri yakın bölgelerden elde edilen arkeolojik veriler ışığında M.Ö. 15.000-7.000 yıllarına tarihlenmekte olup, benzerleri Anadolu'da Van-Hakkari Tırşin Yaylasında ve doğu Azerbaycan'da Kobustan bölgesinde tespit edilmiştir⁸⁸.

Van-Hakkari Tırşin Yaylası Kayaüstü Resimleri

Van'ın 150 km. güneyinde, Hakkari bölgesinde yer alan Tırşin Platosu, resimli kaya topluluklarına sahiptir⁸⁹. Kahn-ı Mekân ve Taht-ı Mekân olarak iki ayrı yerde çok geniş bir alana yayılmış durumda yüzlerce tasvir yer alır. Kahn-ı Mekân'da bulunan resimler daha büyük boyutlu ve realist çizilmişlerdir. Burada üzerine resim yapılan kayalar, 2-2,5 m. genişliğinde, siyaha yakın koyu kahverenginin tonlarında, sert taşlardan oluşmaktadır⁹⁰. Resimler kaya yüzeyine kazıma tekniğiyle yapılmıştır. Bazı resimler doğal şartların etkisiyle çok fazla tahribata maruz kalıp silinmiştir. Kaya yüzeylerine daha iri ve gerçekçi yapılmış hayvanların yanı sıra, daha çizgisel küçük hayvanlar ile belirli bir hareket halindeki insan tasvirleri de yer almaktadır.

Burada betimlenen hayvan figürleri geyik, dağ keçisi, bizon ve ceylandır. Figürler Kars-Camuşlu (Yazılıkaya) köyünde olduğu gibi hareket halinde doğal halleriyle işlenmişlerdir.

⁸⁷ Belli 2012: 61.

⁸⁸ Belli 2000b: 269.

⁸⁹ Belli 2000b: 266.

⁹⁰ Uyanık 1968: 100.

Bizonlu Kaya Resmi

Kayanın yüzeyine boğa, geyik ve bizon tasvir edilmiştir. Burada en üstte yer alan geyiğin kafası üçgen şeklinde olup boynuzları stilize olarak işlenmiştir⁹¹ (Res. 6).

Geyik Avlayan Avcı Figürü

Kaya üzerinde, büyük boynuzlu, açığağızlı ve dikdörtgen biçimli gövdesi ile stilize olarak tasvir edilmiş geyik figürü ile ok ve yayla avlanan iki avcı figürü tespit edilmiştir (Res.7).

Özdoğan çalışmasında; *“Tırşin yaylasında Neolitik dönem için karakteristik olan aletlere rastlanmış olmasından dolayı, Tırşin resimleri ile bunların yakınlarındaki yerleşimin Akeramik Neolitik döneme ait olma olasılığını güçlendirmektedir”*⁹² şeklinde belirtmektedir.

Çallı Kayaüstü Resimleri

Kars-Kağızman ilçesinin yaklaşık 8-9 km. kuzeyinde bulunan andezit kayalıklar üzerinde çeşitli av hayvanları ile tuzak sahnelerinin tasvir edildiği kayaüstü resimleri bulunmaktadır. Kayaüstü resimleri, deniz seviyesinden 2320 m. yükseklikte bulunan Kaş Sıradağları'nın hemen güney eteğinde yer alır. Deniz seviyesinden 2247 m. yüksekliğinde bulunan resimler, iki ayrı kaya yüzeyine çizilmiştir. Doğu yönündeki kaya yüzeyinde daha fazla hayvan betimi bulunmaktadır ve “Büyük Pano” olarak adlandırılmıştır. Bunun batısında yer alan ve daha az resmin bulunduğu kaya yüzeyi “Küçük Pano” olarak adlandırılmıştır.

Büyük Pano Resimleri

Büyük Pano olarak adlandırılan kaya yüzeyinde bulunan resimler, yaklaşık olarak 50×240 cm'lik alana yayılmıştır. Bu alanda 26 adet hayvan resminin hepsi kazıma tekniğiyle çizilmiştir. Büyük Pano'da çizilen resimler iki grupta toplanmıştır. Sağ tarafta iki geyik, bir ceylan, üç dağ koyunu ve bir dağ keçisi yer alır. Hayvan resimlerinin büyük bir kısmı profilden, sol taraflarından gösterilmiştir. Ceylan ve geyik figürleri, başlarını arkaya çevirmiş şekilde betimlenmiş olup, böylece hayvan figürlerinde perspektif sağlanmaya

⁹¹ Belli 2000b: 266.

⁹² Özdoğan 2000: 271-272.

çalışılmıştır⁹³. Av hayvanlarının hemen hepsi sağdan sola doğru yürür ve koşar durumda hareket halinde gösterilmiştir⁹⁴ (Res. 8a).

Bu grubun sol tarafında küçük bir köpek ve sol tarafa tuzağa doğru sürülen bir başka hayvan grubu, dört dağ keçisi, iki dağ koyunu ve bir hörgüçlü deveden oluşmaktadır. Sol tarafta av hayvanlarının önünde dikey olarak gösterilen üç çizginin arası baklava dilimi biçiminde çapraz çizgilerle taranmıştır. Bu betimin ağaçlardan yapılmış bir tuzak olduğu, burada, köpeğin yardımı ile soldan sağ tarafa doğru düzenlenen süre avında, hayvanların tuzağa düşürülerek avlanması tasvir edilmiştir⁹⁵.

Anadolu'nun Prehistorik döneme ait tuzak sahneleri, Kurbağa Mağarası duvar resimlerinde betimlenmiştir. Ancak tuzak sahnelerinin ilk örneklerine Avrupa'da Altamira, Pasiage, Marsoulas, Font de Gauma, Buxu, Combralles ve Pindal'de Üst Paleolitik Çağa tarihlenen mağaraların duvar resimlerinde tespit edilmiştir⁹⁶.

Büyük Pano'da herhangi bir insan figürü çizilmemiştir. Hayvan tasvirlerinin büyüklüğü ortalama 4-15 cm ile 6-19 cm arasında değişmektedir. Hayvanların gövdeleri çok orantılı bir biçimde betimlenmiştir. Ceylan ve erkek geyik figürü perspektif olarak çok doğal çizilmiştir. Büyük Pano'nun bir diğer özelliği ise büyüklük, biçim ve ayrıntı yönünden hiçbir hayvan bir diğeri benzeri olarak yapılmamıştır.

Küçük Pano Resimleri

Büyük panonun yaklaşık 13-14 m. batısında bulunan küçük panodaki resimlerin sayısı daha azdır. Toplam 17 adet hayvan resminin hepsi kazıma tekniği ile yapılmıştır. Yerden ortalama 170-230 cm. yüksekliğinde düz bir kaya üzerine yapılan resimlerin hepsi profilden gösterilmiştir. 60×80 cm.'lik bir alana yapılan 14 hayvan resminin çevresine 3 adet daha hayvan resmi çizilmiştir. Buradaki hayvan resimleri ortalama 8-14 cm. uzunluğunda ve 6-18 cm. yüksekliğindedir. Resimlerde yedi adet erkek ve dişi dağ keçisi, bir erkek ceylan, bir oğlak, bir dağ koyunu, bir köpek, bir tilki, iki kuş ve bir geyik betimi yer alır. Büyük panodaki resimler gibi burada da hayvanlar hareketlilik içinde doğal ortamda betimlenmiştir⁹⁷. Belli'ye göre bu panoda işlenen konu, sağ taraftan sola doğru, bir

⁹³ Belli 2005: 138-140.

⁹⁴ Belli 2012: 51-52.

⁹⁵ Belli 2012: 52.

⁹⁶ Belli 2012: 52.

⁹⁷ Belli 2012: 55.

köpek yardımıyla sürülen hayvanların önlerinin tuzak yardımıyla kesilip avlanmaya çalışılması tasvir edilmiştir⁹⁸ (Res. 8b).

Çallı Kayaüstü resimlerinin yakın benzerleri yaklaşık 30-35 km. batıda Camuşlu Yazılıkaya'da karşımıza çıkar. Camuşlu Yazılıkaya'da betimlenmiş olan geyikleri, Çallı geyiklerinden ayıran özelliklerden biri, Çallı kayaüstü resimlerinin daha küçük işlenmiş olmalarıdır. İkinci özellik ise Çallı'daki resimler çizgi tekniği ile yapılmışken, Camuşlu'daki resimlerin hemen hepsi vurgu/kazıma tekniği ile yapılmış olmasıdır.

Çallı Kayaüstü resimleri üzerinde köpeklerin evcilleştirildiği görülmektedir. Neolitik Çağ'dan itibaren köpeğin evcilleştirilmesi yapılmaya başlanmış ve daha sonraki dönemlerde de geleneksel olarak devam etmiştir. Bu veriler ışığında; Belli, Büyük Pano kayaüstü resimlerini M.Ö. 10.000' lere tarihlendirmektedir⁹⁹.

2.1.2. Mağara Duvar Resimlerinde Geyik Tasvirleri

Van-Kızların Mağarası Boyalı Resimleri

Yedisalkım (eski Put köyü) Van ilinin 76 km. güneydoğusunda yer alır. Boyalı mağara resimlerinin yer aldığı kanyon, köy yerleşme alanının bitiminden hemen sonra başlamaktadır. Mağaralar, kanyon vadinin batı girişinden itibaren görülürler. Kanyonun kuzey ve güney yamaçları üzerinde, 50-60 mağaradan yalnızca dört tanesinde boyalı duvar resmi tespit edilmiştir. Diğer üç mağaradaki resimler hem sayı yönünden daha az, hem de doğa şartları yüzünden silinmiştir. Her üç mağaranın duvarlarına kırmızı boya ile dağ keçisi figürü işlenmiştir. Dördüncü mağara duvarlarına doksanın üzerinde betimlenen resimler diğer mağara duvarlarındaki resimlerden hem renk hem de konu çeşitliliği yüzünden ayrılmaktadır. Yerel halk mağaranın iç duvarlarındaki resimlerde dans eden insan ve tanrıça figürleri nedeniyle bu iki ağızlı mağarayı "Kızların Mağarası" olarak adlandırılmıştır¹⁰⁰. Kızların mağarası, kanyon başlangıcından itibaren 2 km. batıda, kanyonun güney yamacı üzerinde ve vadi tabanından 78 m. yükseltide yer alır¹⁰¹. Terasın kuzeydoğu kesiminde bulunan ve 1 no'lu mağara olarak adlandırılan mağara, iki ağıza sahiptir. Toplam derinliği 42 m. olup, 2.70 m. yüksekliğindeki birinci ağız terasa açılır. Kuzey tarafında uçuruma açılan ikinci ağız 6 m. yüksekliğindedir ve mağara duvarlarına herhangi bir resim yapılmamıştır.

⁹⁸ Belli 2012: 55.

⁹⁹ Belli 2012: 55.

¹⁰⁰ Belli 2000a: 294.

¹⁰¹ Belli 1979: 21.

Resimler, mağaranın iç kısmında güneş almayan yerlere değil, yalnızca girişe ve çıkışa elverişli olmayan, uçuruma açılan ikinci ağzın batı yüzeyinde yer alırlar¹⁰². Beş metrelik bir alana yayılan ve toplam 30-35 adet olan resimlerin tümü kırmızı boya ile yapılmıştır. İşlenen figürlerin on tanesi doğa koşullarının etkisiyle aşınarak silindiği için ne oldukları anlaşılamamıştır. Resimler küçük boyutlu olmalarına karşın başarılı bir biçimde çizilmişlerdir. Belirgin olarak tespit edilen figürler ise, stilize edilmiş insan figürleri, avda uygulanan tuzak sahneleri, kalçaları abartılarak işlenen tanrıça figürleri, geyik üzerinde ayakta duran figür ile çok sayıda erkek yaban keçisi ve geyiklerden oluşur. Belli çalışmada; *“Kızların mağarasındaki resimleri, herhangi bir kompozisyonu yansıtacak şekilde düzenli olarak yapılmadığını, belli bir düzen anlayışından uzak, karışık bir biçimde bazen birbirinin üzerine gelecek şekilde boyanmış olarak* ¹⁰³ ” işlenmiş olduğunu belirtmektedir.

1 no’lu mağaranın 18 m. batısında bulunan 2 no’lu mağara 22 m. derinliğe sahiptir. Tek ağızlı ve ağız kısmı kuzeybatıya bakan bu mağara 4 m. yüksekliğinde ve 7 m. genişliğindedir. Mağaranın güneybatı duvarı üzerinde yapılan resimler ise 8 m’lik bir alana yayılmıştır. “Büyük Pano” olarak adlandırılan alanda, insan figürleri kolları yukarıya doğru kalkık, kalça ve bacakları abartılarak işlenmiş çok sayıda Ana Tanrıça/Tanrı figürleri, hayvan üzerinde duran ve kalçaları abartılı olarak tasvir edilmiş Ana Tanrıça/Tanrı figürü, avda uygulanan tuzak sahnesi, yabani erkek keçiler, güneş motifleri ve çeşitli hayvan türleri işlenmiştir. Alok’un çalışmada; *“Ana Tanrıça figürünün hayvanlar üzerindeki egemenliğini yansıtan bu kompozisyon Anadolu kökenli olup Doğu Anadolu bölgesinde ilk kez karşımıza çıkmaktadır”*¹⁰⁴ şeklinde yorumlanmaktadır.

Mağara ağzına 3.50 m. uzaklıkta, tabandan 1.30 m. yükseklikte olup, kayanın pürüzlü yüzüne işlenmiştir. Betimlenen figürler kiremidimsi renkli bir boya ile işlenmiştir. Tanrı tasvirinin yüksekliği 9 cm. olup, ayakta geyiğin üstünde durur vaziyette betimlenmiştir. Hayvan üzerinde duran “Tanrı” veya “Tanrıça” betimi çok eski dönemlerden beri tasvir edilmiş ve özellikle Önasya’da çok kullanılan bir betim olmuştur¹⁰⁵. Figür kollarını yukarı doğru kaldırmış, tanrının selamlama pozisyonunu yansıtmaktadır. Eller üç parmaklı olarak işlenmiştir. Ayaklar sağlam bir şekilde geyiğin üstüne basar durumda cepheden tasvir edilmiştir (Res. 9). Geyik figürünün, gövdenin boyundan itibaren

¹⁰² Belli 2000a: 294.

¹⁰³ Belli 2000a: 296.

¹⁰⁴ Alok 1988: 13.

¹⁰⁵ Belli 1975: 5.

olan kısmı tespit edilememiştir. Doğa şartları yüzünden silinmiş ya da tamamlanmadan bırakılmış olan geyik figürü, ortalama 9.50 cm. genişliğe sahiptir. Geyiğin boynu hafifçe öne doğru eğilmiş, üç çatallı, kalın boğumlu ve kıvrımlı boynuzu doğal bir biçimde işlenmiştir.

Burada tespit edilen, Tanrı ya da Tanrıça figürlerinin benzerlerini Neolitik Çağ'da Hacılar ve Çatalhöyük yerleşmelerinde görmekteyiz. Üreme organları abartılı olarak tasvir edilen Ana Tanrıça ve tanrıçaların hayvanlar üzerindeki egemenlik özelliğini yansıtan figürlerle içerik yönünden benzerlik kurulmasından dolayı, Kızların Mağarası boyalı mağara resimleri M.Ö. 10.000-7.000 yıllarına tarihlenmektedir¹⁰⁶.

Belli çalışmasında, *Batı Avrupa'da (Fransa ve İspanya) Üst Paleolitik Çağ'a tarihlenen mağara resimleri, mağaranın iç kısımlarında, girişten 75 m. ile 800 m. uzaklıkta yer alırlar. "Batı Avrupa boyalı kaya resimlerinin gizli dehlizlere yapılmış olmaları genel bir kural olmuştur. Böylece bu mağaraların gizli köşelerinin, boyalı resimlerle bezenerek "kült" yeri olarak kullanıldığı düşünülmektedir*¹⁰⁷. Erişilmesi güç olan yükseklikteki mağaralar, betimlenen figürleri, doğanın ve insanların tahribinden korumaktadır. Bu özellik sayesinde, Batı Avrupa Prehistorik mağaralarındaki genel gizlilik düşüncesi ile örtüşmektedir. Batı Avrupa'nın tarih öncesi mağaralarındaki resimlerde olduğu gibi, Anadolu'nun tarih öncesi çağlarına ait sanat merkezleri de, sembollerin etkisine ilişkin evrensel inanışın en eski örneklerini yansıtmış olmalıdır"¹⁰⁸ şeklinde yorumlamaktadır. Aynı çalışmada, "ilk insanlar doğa güçlerine hükmetme çabası içine girmişler ve "bir ritüel inanç sistemi" yaratmışlardır. Bu sistemin temeli ve inancın şekillenmesi, nesnelere üzerinde kuvvet kullanarak benzetme ilkesine dayanmaktadır. Av ritüelinin çeşitli formlarına bağlı olarak gelişen sanatta amaç, hayvanlar üzerinde hakimiyet kurmaktır¹⁰⁹. Fakat avcı sanatçıların amaçları maddesel değil tinsel anlamda bir egemenliktir. Mağara duvarlarında yaratmış oldukları imgelerle, doğal güçlerden ve kendilerinin yaratmış oldukları ruhlardan korunduklarını düşünmüş olmalıdırlar"¹¹⁰ şeklinde açıklanmaktadır.

¹⁰⁶ Belli 2000a: 297.

¹⁰⁷ Belli 1979: 24.

¹⁰⁸ Belli 1979: 24.

¹⁰⁹ Belli 1979: 25.

¹¹⁰ Belli 1979: 25.

2.1.3. Kayaaltı Sığınağı Resimlerinde Geyik Tasviri

Beldibi Kayaaltı Sığınağı

Antalya'nın 25 km. güneybatısında, denizden 800 m. içeride yer alır. Burada yapılan dört mevsim kazı çalışmalarında yedi kültür evresi tespit edilmiş, bunlardan F, E, D evreleri Üst Paleolitik Çağa, C1 ve C2 evreleri Mezolitik Çağa ve son katları da geç evrelere tarihlendirilmiştir.

Beldibi kayaaltı sığınağı iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım yerden 12 m. yükseklikte bulunan yukarıdaki mağara olup, buraya çıkmak oldukça güçtür. Bu mağara yalnız Beldibi seviyesi B Neolitik Çağda olasılıkla vahşi hayvanlardan korunmak ya da düşmanlardan saklanmak için kullanılmıştır¹¹¹. Mağaranın iç kısmındaki ölçüleri 5×3.5 m. ve 4 m. uzunluğunda olduğu tespit edilmiştir.

Kayaaltı Sığınağının ikinci kısmını, kayaların kaide kısmında bulunan mağara oluşturmaktadır. Bu mağara 5 m. kalınlıkta kum tabakası ile doldurulmuştur.

Beldibi Mezolitiğinin C1 seviyesinden deniz kabukları, geyik boynuzu ve yavru keçilere ait boynuz kalıntıları tespit edilmiştir. Keçi, geyik dişleri ile insan kafasına ait parçalarda diğer buluntular arasındadır. Kemik kalıntılarının çok küçük kırılmış parçalarının ele geçmiş olmasından dolayı cins ve türleri tespit etmek zorlaşmıştır.

Beldibi Kayaaltı Sığınağı yakınlarında, kaya yüzeyine üst üste çizilmiş, Epi-Paleolitik Döneme (G.Ö. 20/18000 ile 10.000) ait geyik ve boğa betimi tespit edilmiştir¹¹² (Res.10). Beldibi kaya yüzeyine, duvara sıçrayan ve uyuyan geyik doğal bir biçimde tasvir edilmiştir. Beldibi Kayaaltı Sığınağının çevresinde bulunan başka bir mağara içinde, kaya yüzeyinde geyik boynuzu betimi tespit edilmiştir¹¹³.

¹¹¹ Bostancı 1965: 64.

¹¹² Duru 2008: 5-6.

¹¹³ Bostancı 1959: 129-178.

2.2. Neolitik Çağ

2.2.1. Duvar Resimleri

2.2.1.a. Mağara Duvar Resimleri

Baltalın Mağarası

Emet Çayı'nın batısında bir vadi içinde bulunan mağara 19×9×4.5 m. boyutlarındaki kireç taşı yapı içinde, yatay oluşumlu karstik bir özelliğe sahiptir¹¹⁴. Mağara girişinin doğu duvarında, mağara dışından başlayıp iç kısma uzanarak 7.5×4.5 m. boyutlarında bir alanı kaplayan duvar resmi yer alır (Res.11). Resimde, insan ve geyiklerden oluşan av sahnesi konusu işlenmiştir. Geyikler koyu kahverengi tonlarda, insanlar ise kırmızı ve kavuniçi renklerde boya kullanılarak resmedilmiştir¹¹⁵. Resim, insanlar tarafından sürülen geyiklerin, tuzak kurmuş bekleyen ve ok kullanan avcılar tarafından avlanmasını konu alır. Sahnede yakın mesafede duran figürlerin büyük, uzak mesafede duran figürlerin ise küçük boyutta betimlenmesi bir derinlik kaygısının varlığını gösterir¹¹⁶. Baltalın mağarası işlevsel açıdan av ritüellerinin yapıldığı bir mekân olarak değerlendirilmektedir. Yalçıklı, Geç Neolitik Çağ'a tarihlen Baltalın mağarası bir kült merkezi olarak da kullanılmış olabileceğini açıklamaktadır¹¹⁷.

2.2.1.b. Neolitik Çağ Evlerinin Duvarları Üzerinde Geyik Tasvirleri

Bu dönemde Anadolu'da mağara resimlerinin devamlılığına ilişkin veriler bulunurken erken Neolitik Çağ itibariyle evlerin duvarların da resimlerle bezedikleri görülmektedir.

Çatalhöyük Evlerinin Duvarları Üzerinde Geyik Tasviri

Yakındoğu'nun ilk tarımcı toplulukları arasında kabul edilen Çatalhöyük çok geniş bir alanda yer almaktadır. Çarşamba Çayı ve Eski Konya Gölü kenarında yer alır. Tabakaları Neolitik Çağ'a tarihlenen Doğu Höyüğü 13,5 hektarlık bir alanı kaplar ve son derece yoğun, sıkışık bir yapılaşma modelini yansıtmaktadır. Burada göllerin kuruması

¹¹⁴ Yalçıklı 2016: 2.

¹¹⁵ Yalçıklı 2016: 3.

¹¹⁶ Yalçıklı 2016: 3.

¹¹⁷ Yalçıklı 2016: 6.

sonucu oluşan bataklık alanlarda tarımla uğraşan topluluk, burada yüksek bir kültür düzeyinin temellerini atmışlardır¹¹⁸.

Yerleşik hayata geçilmesiyle Çatalhöyük'te mimari faaliyetlerde başlamıştır. Çatalhöyük mimari yapısı, taş temeller üzerine kerpiçten tek katlı ve düz damlı olan yapılarla, birbirlerine bitişik düzende ve dışa kapalı avlulu evlerden oluşmaktadır. Birbirlerine dar sokaklarla bağlanan evler, adacıklar halinde mahalleleri ve mahalleler de Çatalhöyük yerleşmesini oluşturmuştur. Evlerde kapı pencere gibi oluşumlar tespit edilmemiştir. Evlere giriş dam üzerinde yer alan açıklıktan sağlanmaktaydı. Çatalhöyük'te tespit edilen çoğu ev, bir ana oda ile yiyeceklerin hazırlanması ve depolanması gibi işleve sahip 1-3 yan odadan oluşmaktadır¹¹⁹. Dikdörtgen planlı 20–25 metrekare genişliğindeki bu evlerin yanı sıra daha büyük ve daha özel yapı işlevi gördüğü anlaşılan binalar bulunmaktadır. Sayıları 63'ü bulan bu yapıların duvarları beyaz kille sıvanmış, daha sonra av, tapınma ve daha birçok konuyu içeren renkli resimlerle bezenmiştir. Ana odanın tabanları daha yüksek, daha temiz olup daha sık sıvanmış oldukları tespit edilmiştir. Boyamalar, heykeller, çeşitli içyapı öğeleri ve insan gömütleri her zaman bu tabanların üzerinde ve kuzey sekilerinin altında tespit edilmiştir. Arkeolojik kanıtlara dayanarak Çatalhöyük evlerinin, işlevsel açıdan birçok rolü üstlendiği anlaşılmıştır.

Evlerin duvarlarında sık sık dekor amaçlı farklı uygulamalar tercih edilmiştir. Çoğunlukla beyaz kireçle sıvalı olan duvarlar, zaman zaman sıvalı geometrik ya da figüratif resimlerle bezenmiştir. Daha sonra resimler sıvanarak kapatılmış, duvarların yeniden sade haline getirildiği anlaşılmıştır. Hodder, duvarlarda tekrarlanan bu değişiklikleri, *yapılardaki resimler, “ev halkının yaşam döngüsünü içine alan, çeşitli aralıklarla ortaya çıkan bazı sembolik olaylarla ilişkili olmalıydı”¹²⁰* şeklinde yorumlamaktadır. Anadolu insanının din görüşü hakkında ilk bilgileri Neolitik Çağ Çatalhöyük yerleşmesinde kaşımıza çıkmaktadır. Neolitik Çağ'da, yerleşik hayata geçen ve bugünkü yaşamın temelini atan insanoğlu dinsel inanışlarını da yansıtan eserlerini günümüze bırakmıştır. Neolitik Çağı yansıtan yaşam alanı Çatalhöyük'te Orta Anadolu'da, M.Ö. 7000 sonlarından M.Ö. 6000 ortalarına kadar geçen zaman içinde, Neolitik Çağ insanının kültürel ve sosyal gelişimini yansıtmaktadır¹²¹.

¹¹⁸ Utkan 2012: 51.

¹¹⁹ Hodder 2007: 316

¹²⁰ Hodder 2007: 322.

¹²¹ Utkan 2012: 55.

Çatalhöyük evlerinin duvarlarındaki öyküsel tarzda betimlenmiş resimlerde, hayvanlarla ilgili bazı sahnelerde av teması işlenmiş, bazı sahnelerde ise vahşi boğaların, geyik, domuz ve ayı gibi hayvanların kızdırılması gösterilmiştir. Aynı sahnelerde insan figürleri, hayvanların dillerine, burun deliklerine ve kuyruklarına dokunarak onların peşlerinden koşarken tasvir edilmiştir. Bu sahnelerde, çok sayıda insanın bu etkinliğe dahil oluşu gösterilmiştir. Burada dikkat çeken unsur, hayvanların yakalanmaya çalışılması fakat avlanmamasıdır. Kulaçoğlu, bu tasvirleri, “*belki de hayvanların evcilleştirilme sahneleri olmalıydı*” şeklinde açıklamaktadır¹²². Hodder, öyküsel tarzdaki sahnelerin “*büyük oranda mitolojik, kızdırma, avlama ve ruh gücünü elde etmeyi içeren gerçek aktivitelerle ilgili olabileceği gibi, erginlenme törenleri ya da genç kadınların/erkeklerin, tehlikeli hayvanların karşısında gösterdikleri cesaret için yapılan ziyafetlerle ilişkili olabileceği*”¹²³ görüşünü belirtmektedir.

Çatalhöyük duvar boyalarının en erken örneklerine X. tabakanın yapı kalıntılarının altında rastlanmıştır, en son örnekleri ise, III. tabakada tespit edilmiştir. Çatalhöyük’ün duvar boyasının yoğun olduğu tabakaları ise V. ve VIII. tabakalarda olduğu yapılan çalışmalar sonucunda anlaşılmıştır¹²⁴.

A.III.13 yapısının kuzey duvarına kırmızı boya ile boyanmış av sahnesi resmedilmiştir¹²⁵. Çatalhöyük III. tabakada yer alan geyik avı sahnesinden dolayı bu mekân av tapınağı olarak adlandırmıştır. Silahlı bir erkek figürü, elinde tuttuğu yayla ve yanında köpekle avlanırken gösterilmiştir. Yayındaki oku bırakmak üzere olan figür, bir erkek geyik ile geyik yavrusunu kovalarken tasvir edilmiştir (Res. 12).

Çatalhöyük yapı VII.10’un kuzey duvarı üzerinde, bir diğer geyik tasvirli duvar resminde, geriye doğru bakan geyik betimi yer alır¹²⁶. Kulaçoğlu, vücudu ve başı silüet halinde gösterilmiş olan geyiğin, tasvir ediliş şekliyle Çatalhöyük’te tespit edilen diğer hayvan betimlerine kıyasla, oldukça doğal olarak işlenmiş olduğunu¹²⁷ belirtmektedir (Res. 13).

¹²² Kulaçoğlu 1992: 77.

¹²³ Hodder 2007: 323.

¹²⁴ Kulaçoğlu 1992: 78.

¹²⁵ Hodder 2007: 464.

¹²⁶ Mellaart 1967: 109.

¹²⁷ Kulaçoğlu 1992: 86.

Hodder, Çatalhöyük'te evlerin duvarlarına geyiklerin betimlenmiş olmasını, “*belleğin canlı tutma çabasıyla*” ilgili olduğunu düşünmektedir¹²⁸.

Resimlerde kullanılan renkler; kırmızı, koyu kırmızı, kahverengimsi kırmızı çok kullanılan renkler olup sarı, siyah, krem ve mavi diğer kullanılan renkler arasında yer alır. Kullanılan bu renklerin, çevrede bulunan çeşitli minerallerin (malahit, hematit, galen, aşı boyası vb) karıştırılması sonucu elde edilmiş olduğu tespit edilmiştir¹²⁹.

Çatalhöyük'te, belirlenen bir diğer uygulama, evlerin içerisinde plasterli hayvan kafatasları ve kabartmalarının yer almış olmasıdır. Plasterli hayvan başları X. ve VI. tabakalardan ele geçmiştir. Yapıların çoğunlukla doğu ve batı duvarı üzerinde, bazen insan figürleriyle birlikte, tek ya da grup halinde bulunmuşlardır. En çok plasterlenen hayvan grubunu boğa başları oluşturmuş olsa da birkaç plasterli koç ve geyik başı tespit edilen diğer hayvanlar arasında yer alır¹³⁰. Erken tabakalarda boynuzlar genellikle alçı ya da kil ile sıvanırken, VII. ve VI. tabakalarda, gerçek boynuzlar yaygın olarak kullanılmıştır. Hayvan başları sık sık kalın bir kil tabaka ile kaplanmıştır. Yapılan incelemelerde plasterlenmiş olan hayvan başları üzerinde, çok azında boya izi tespit edilmiştir.

Evlerin duvarlarında bulunan hayvan kabartmaları yavru ayı, leopar ve geyik figürlerinden oluşmaktadır. Hayvan kabartmaların, genellikle büyük ölçülerde (2 m. boyutunda olanları vardır) yapılmış örneklerden oluşmaktadır (Res. 14).

Köşk Höyük Duvar Resmi

Köşk Höyük, Niğde İli, Bor İlçesine bağlı Bahçeli Beldesi'nin kuzeydoğusunda, doğal bir yükseltinin kuzey yamacında yer almaktadır. Köşk Höyük ilk kez Çanak Çömlekli Neolitik Çağ'ın ortalarından itibaren yerleşme görmüş ve Erken Kalkolitik Çağ başlarına kadar sürekli iskân edilmiştir. 100×90 m'lik alanı kaplayan yerleşimde, Neolitik Çağ II.-V. tabakalarda temsil edilmektedir.

III. tabakaya ait bir evde tespit edilmiş duvar resmi, Köşk Höyük'te şimdiye kadar ele geçen tek örnektir. Resim, höyüğün doğu yamacına yakın çok odalı yapılardan birinde, ortada yer alan ana odanın batı duvarına yapılmıştır. Odanın güney köşesinde bulunan sekinin hemen yanında, 130×90 cm'lik bir alanı kaplamaktadır. Doğrudan çamur sıva

¹²⁸ Hodder 2007: 324.

¹²⁹ Todd 1976: 36.

¹³⁰ Todd 1976: 56.

üstüne yapılmış olan resmin konusu, uzun boynuzlu bir hayvan (olasılıkla geyik) çevresinde avlanan/dans eden farklı pozisyonlarda 20 insan figüründen oluşmaktadır¹³¹ (Res.15). Figürlerde kırmızı, sarı, beyaz ve siyah renkler kullanılmıştır. Hayvanın tamamı kırmızıya boyanmış olmakla birlikte, boynuz ve burnun ucunda sarı boya kullanılmıştır. Hayvanın burnu ve ağzı doğal biçimde işlenmiş, açık ağzından dışarı çıkan dili, özellikle gösterilmiştir. Koşan, yürüyen ve duran insan figürleri, belden aşağısını kapatan, dize kadar inen kırmızı ve sarı renkli elbiseli olarak tasvir edilmiştir. Bazı figürlerin, ellerinde yay tutarken resmedilmiş olmasından dolayı, Köşk Höyük duvar resmi, Çatalhöyük'te tespit edilen duvar resmi örneklerine büyük benzerlik göstermektedir¹³².

Köşk Höyük'te ele geçen kemik kalıntılarının geneli memeli hayvanların kemiklerinden oluşmaktadır. Koyun ve keçi kemiği kalıntıları (evcil ve yabani olmak üzere), daha fazla tespit edilen grup arasında yer alır. Sığır (evcil ve yabani), karaca, kızıl geyik, tavşan, kirpi, domuz (yabani), köpek/kurt, yaban kedisi, tilki ve ayı olmak üzere etobur hayvanlar ile kaplumbağa ve kuş kemiği kalıntıları diğer ele geçen hayvan kalıntılarını oluşturmaktadır¹³³. Sığır ve geyik başları boynuzlarıyla birlikte konutlar içerisinde tespit edilmiştir.

Köşk Höyük'te I. kat evlerinde iki adet sap delikli, çekiç başlı alet ele geçmiştir. Her ikisi de geyik boynuzundan yapılmış olup, kısa tarafları sivrice koni biçiminde yontulmuş, uzun tarafları üstten ve alttan inceltilerek çapa ağzına benzer şekilde işlenmiştir¹³⁴ (Res. 16).

Bu tür aletlerin yakın benzerleri, Van'da Tilkitepe'nin III. tabakasından ve Güvercinkayasası'ndan ele geçmiş aynı tipte bir alet, Orta Kalkolitik Çağ'ın sonu ile Geç Kalkolitik Çağ'ın başına tarihlenmektedir. Ayrıca bu tip aletler Alacahöyük'ün Geç Kalkolitik Çağ tabakalarında da bulunmuştur¹³⁵.

Gerek Tilkitepe, gerekse Hacılar'da bu tipteki boynuzların kemik ve taş baltalar için sap görevini yerine getirdikleri belirtilmiştir¹³⁶. Ancak Köşk Höyük çekiç başlı aletleri, sap deliklerinin yuvarlak ve boyutlarının kısa olması, uzun taraflarının elle tutmaya elverişli olmaması gibi özelliklerinden dolayı diğer örneklerden ayrılmaktadır. Özkan, bu tür

¹³¹ Özkan 2007: 225.

¹³² Özkan 2007: 223-236.

¹³³ Özkan vd., 2007: 124.

¹³⁴ Özkan 2002: 514.

¹³⁵ Özkan 2002: 515.

¹³⁶ Özkan 2002: 514.

aletlerin olasılıkla, tarımsal faaliyetlerde, toprağı çapalamada, bazı eşyaların yapımında ya da gerektiğinde av silahı olarak kullanılmış olabileceği görüşünü bildirmektedir¹³⁷.

2.2.2. Neolitik Çağ Seramikler Üzerinde Geyik Tasviri

Neolitik Çağ'a ilişkin geyik tasvirlerini Orta Anadolu'da iki merkezde (Köşk Höyük ve Tepecik-Çiftlik) ele geçen kabartmalı kil kap/ kap parçaları anlatımlarında görmekteyiz.

2.2.2.1. Köşk Höyük kabartmalı kapları üzerinde geyik tasviri

Köşk Höyük çanak çömleğinin büyük bir bölümü tek renkli ve el yapımı olup, kabartma, boya ve çizilerek yapılan bezemeler sayısal olarak değişmekle birlikte bütün tabakalarda kullanıldığı anlaşılmıştır¹³⁸.

Köşk Höyük çanak çömleğinin özgün grubunu, kabartma bezekli kaplar oluşturmaktadır. Kabartmalı kapların, diğer kap türleri ile aynı mekânlardan veya mezarlardan ele geçmiş, II. ve III. tabakalarda daha yaygın olarak kullanılmış olduğu elde edilen veriler sayesinde anlaşılmıştır. Kabartmalar, kapların boyun, omuz ve karın keskinliği arasında kalan alanlara, bazı örneklerde ağız kenarlarına uygulanmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda boğa ve geyik tasvirlerinin tümü, boyunlu çömleklere uygulanmış olduğu tespit edilmiştir¹³⁹.

Kap yapıldıktan sonra, bezemenin uygulanacağı yere aynı hamurdan hazırlanmış parçalar tutturulmuş ve elle kabaca şekil verilmiştir. Daha sonra olasılıkla kemikten bir alet ile kenar çizgileri düzeltilmiş ve böylelikle kabartmaların kap yüzeyine oturtulması sağlanmıştır. Bu aşamada figürlerin detayları yapılmış, hayvanların başları çoğunlukla yüksek kabartma olarak verilirken gövdeler daima profilden alçak kabartma olarak işlenmiştir¹⁴⁰. Kabartmalar yapıtırdıktan sonra, kap astarlanmış ve bazıları boyanmıştır. Kabartmaların bir kısmı tanrı ve tanrıça olabilecek erkek ve kadın figürleri ile çeşitli hayvan tasvirlerinden oluşmaktadır. Tasvir edilen hayvan türleri arasında boğa, inek, keçi, eşek, geyik, ceylan, leopar, kaplumbağa, yılan, kuş ve balık yer almaktadır¹⁴¹. Sahneler, tek motifin bir veya birkaç kez tekrarlanması ya da bir konuyla ilgili birçok motifin birlikte işlenmesiyle oluşmuştur.

¹³⁷ Özkan 2002: 515.

¹³⁸ Öztan 2007: 228.

¹³⁹ Öztan 2011: 340.

¹⁴⁰ Öztan 2002: 58.

¹⁴¹ Silistireli 1990: 92.

Köşk Höyük'te boğa ve geyik başı kabartmaları ile bezeli kapların, parçalar halinde ele geçmiş olan üç örnek dışında kalanları, III. kat yapılarında yerleşimin farklı alanlarından ele geçmiştir. Tüm kaplar, evlerin sekili odalarında veya depo gibi kullanılmış küçük odalarında bezeksiz olan kaplarla birlikte bulunmuştur. Parçalar halinde ele geçmiş olan örnekler aynı veya komşu evlerde tespit edilmiştir¹⁴².

Bazı kap örneklerinde sadece hayvan başları kabartma olarak uygulandığı anlaşılmıştır. Burada tespit edilen bir kap parçasında geyik başı cepheden gösterilmiştir. Büyük boynuzlu olarak işlenmiş olan geyiğin boynuzları açık renkli bir boya ile boyanmış olduğu tespit edilmiştir (Res.17. 1, 1a). Öztan çalışmasında, bu geyik başının Anadolu'nun yerli bir geyik türü olan kızıl geyik (*Cervus elaphus*) cinsini temsil ettiğini belirtmektedir¹⁴³. Boynuzları işlenmiş bir örnek dışında, başlar doğal olarak gösterilmiştir. Genel hatları ile boğalara benzer biçimde işlenmiş olan geyik başı kabartmalı kaplarda, boğa ve geyik başları arasındaki tek fark, dişi ve erkeklerin yer değiştirmiş olmasıdır. Bazı seramik kapların üstünde tek veya karşılıklı olarak iki tane işlenmiş geyik kabartmalarının yüzleri biraz daha uzun, burunları ince olarak tasvir edilmiştir.

Bir diğer kabartmalı kap örneğinde, boynunda boğa tasvirlerinde olduğu gibi, bir dikme üstüne yerleştirilmiş iki baş bulunmaktadır. Baş biçimlerinin birbirine benzerliğinden dolayı daha önceki kaynaklarda geyik ve inek başı olarak tanımlanan¹⁴⁴ hayvan başları, alta geniş boynuzları ile bir erkek, onun üstünde ise boynuzsuz olan bir dişi geyiği tasvir ettiği anlaşılmıştır¹⁴⁵ (Res.17. 1b).

Kapların üzerinde yer alan kabartmalarda yalnız insan değil, hayvanların da yaşam biçimleri ve onların avlanmaları işlenmiştir. Keçilerin ağaç dallarına uzanarak onları yemesi veya bir balığı yakalamış yılan, doğal olarak gösterilmiş sahnelerden örneklerdir. Çoğu parçalar halinde ele geçmiş olan kabartmalı kaplar, Köşk Höyük insanın yaşam biçimleri, beslenme alışkanlıkları ve inanç sistemine ışık tutmaktadır.

Buradaki geyik tasvirleri Anadolu topraklarında her zaman alternatif geçim kaynağı olarak avcılıkla beslenmenin bir işareti olarak yorumlanmaktadır¹⁴⁶.

¹⁴² Öztan 2011: 340.

¹⁴³ Öztan 2011: 341.

¹⁴⁴ Öztan 2007: 209.

¹⁴⁵ Öztan 2011: 341.

¹⁴⁶ Öztan 2011: 342.

Öztan, Çatalhöyük konutlarının duvarlarındaki dikmelere ve sekilerin üzerine sıralanmış boğa başları ve duvar resimlerinde boğa, geyik çevresinde gerçekleştirilen aktivitelerle ifade edilmeye çalışılan düşünceler, bunun hemen ardından gelen dönemde, Köşk Höyük'te çömler üzerindeki kabartmalarla aktarılmaya çalışılmış olabileceğini açıklamaktadır¹⁴⁷.

2.2.2.2. Tepecik-Çiftlik seramik parçası üzerinde geyik tasviri

Niğde ili Çiftlik İlçesinde yer alan Tepecik-Çiftlik höyüğün üçüncü tabakasının sonlarına doğru, benzerlerine Köşk höyük'te karşılaştığımız, çoğunluğu kırmızı astarlı, omurgalı kaplar olmak üzere, kabartma tekniğiyle yapılmış antropomorfik ve hayvan tasvirli kaplar ele geçmiştir¹⁴⁸. Burada tespit edilen seramik parçası üzerinde, çatalı boynuzları olan geyik başı, kabartma olarak işlenmiştir (Res.18. 1). Kabartmalı kapların birbirine yakın coğrafi konumda yer alan Köşk Höyük ve Tepecik-Çiftlik yerleşmesinde bulunmuş olması bu dönemde, Orta Anadolu'da birbirine benzer sosyo-ekonomik bir yapının varlığına işaret etmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

2.2.3. Hayvan Biçimli Kap (Geyik Ritonu)

Hacılar Geyik Ritonu

Hacılar, Burdur'un 25 km. batısında yer alan Hacılar Köy'ünün yanında bulunan yassı bir höyüktür. Hacılar'da ana toprak üzerinde 7 yapı evresinin, en erken yerleşmesi Erken Neolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Gelişmiş bir mimari geleneği olan bu evre yerleşmesinin yıkılmasından sonra uzun bir dönem, yaklaşık 1000 yıl kadar herhangi bir yerleşme tespit edilmemiştir. Neolitik Çağ'ın geç evrelerinde iskân, dört ayrı yerleşmede (IX.-VI. yapı katları) tespit edilmiştir. Önceleri basit kulübelerde oturan yerleşim sakinleri daha ileri dönemlerde kerpiç duvar örgüsüne sahip mekânlarda yaşamışlardır. Bu dönemde çok miktarda günlük kullanıma işaret eden buluntular ile dinsel içeriği olabilecek eserler ele geçmiştir.¹⁴⁹

Hacılar'da geyikgillerden kızıl geyik (*Cervus elaphus*), alageyik (*Dama dama*) ve karaca avlanan yabani hayvanlar arasında yer alır. Avladıkları bu yabani hayvanların hem etinden hemde kemik kalıntılarından faydalanmış olduklarını, elde edilen veriler sayesinde

¹⁴⁷ Öztan 2011: 342.

¹⁴⁸ Bıçakcı vd., 2007: 242-243.

¹⁴⁹ Duru 2008: 12.

anlaşılmıştır. Hacılar yerleşmesinde, kızıl geyik boynuzlarını özellikle mikrolit alet (orak) yapımında kullanılmıştır. Geyik boynuzundan işlenmiş aletler Hacılar VI, IV, II ve I yerleşmelerinde tespit edilmiştir¹⁵⁰.

Hacılar'ın VI. tabakasından ele geçmiş olan kap, oturan bir dişi geyik şeklinde yapılmıştır¹⁵¹. Başını geriye çevirmiş şekilde betimlenmiş olan bir geyik, doğaya olan bağlılığını gösterircesine tasvir edilmiştir¹⁵². Devetüyü renkli ve gri lekeli olan kap, 26 cm. genişliğinde, 14 cm. uzunluğunda ve 15 cm. yüksekliğe sahiptir¹⁵³ (Res.18. 2, 2a). Mellaart, geyik biçimli bu kabı, Çatalhöyük duvar resimlerindeki geyik avı ile karşılaştırmaktadır¹⁵⁴.

Hacılar'ın Erken Neolitik II ve Erken Kalkolitik Çağ yerleşmelerinden ele geçen tek renkli insan ve hayvan biçimli kapların, dinsel törenlerde kullanılmış olabileceği düşünülmektedir¹⁵⁵.

2.3. Kalkolitik Çağ

2.3.1. Duvar Resminde Geyik Tasviri

Bir önceki dönemde gördüğümüz evlerin duvarlarına öyküsel tarzda tasvir edilmiş resim geleneği bu dönemde tek bir merkezde Norşuntepe yerleşmesinde tespit edilmiştir.

Norşuntepe Duvar Resmi Üzerinde Geyik Tasviri

Altınova'da bulunan Norşuntepe yerleşmesi, Elazığ'ın 27 km. güneydoğusunda, Alışam ile yukarı Ağnısı ve aşağı Ağnısı köylerinin arasında yer almaktadır. Kalkolitik Çağ'dan beri iskan edildiği anlaşılan ve 35 m. yüksekliğe sahip koni biçiminde bir höyük olan Norşuntepe, Altınova'nın en büyük höyüklerinden biridir.

Norşuntepe yerleşmesinin III. evresinde (34-31 tabakalarla temsil edilmekte), oldukça sık bir şekilde inşa edilmiş küçük, tek odalı, içerisinde yuvarlak planlı ocağı bulunan apsisli evler yer alır. Burada tespit edilen yapılardan birinde, büyük dikdörtgen planlı tek odalı olan evin duvarında, iki duvar nişi arasında, beyaz sıva üzerine siyah ve kırmızı renklerle stilize edilmiş geyik figürü tasvir edilmiştir (Res.19. 1). Ayrıca bu döneme

¹⁵⁰ Mellaart 1970: 161.

¹⁵¹ Mellaart 1970: 20.

¹⁵² Umurtak 1996: 484.

¹⁵³ Umurtak 1996: 486.

¹⁵⁴ Mellaart 1970: 107.

¹⁵⁵ Duru 2008: 88.

ait tabakalarda alageyik, yabani sığır ve yabani keçi gibi hayvanları avladıkları tespit edilmiştir.

2.3.2. Küçük Buluntular Üzerinde Geyik Tasviri

Kalkolitik Çağ'da küçük buluntular arasında sadece mühürler üzerinde geyik tasvirlerinin yapıldığını görmekteyiz. Geyik tasvirleri ticari açıdan hinterlandı geniş yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Güvercinkayası Mühür Üzerinde Geyik Tasviri

Güvercinkayası (Çatalsu, Gülağaç) Aksaray il sınırları içerisinde yer almaktadır. Orta Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5200-4570 yıllarına) tarihlenen küçük çaplı sayılabilecek kaya üzeri yerleşmesidir. Burada dikdörtgen yüzeye sahip, doğal tarzda, kazı bezek yöntemiyle işlenmiş, geyik betimlemeli, kemikten küçük damga mühür/gerdançe, ele geçmiştir¹⁵⁶. Güvercinkayası'nda tespit edilmiş mühür buluntuları, kentleşme öncesinin, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik dönüşümleri hakkında önemli kanıtlar sunması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Horum Höyük Mühürleri Üzerinde Geyik Tasviri

Horum Höyük yerleşmesi Nizip ilçesi yakınlarında, Fırat nehri üzerinde yer alır ve Birecik Barajı suları altında kalmadan kazılmıştır. Burada Halaf, Kuzey Ubaid ve Geç Kalkolitik Çağ'ın en erken evrelerine ait seramik kalıntıları açığa çıkarılmıştır.

Horum Höyük 1996 yılı kazı sezonunda bulunmuş olan D 0012 kuyusu (çapı 3. m'yi aşmaktadır) 6.60 m. derinliğe sahiptir. M.Ö. IV. bin yıl başlarına tarihlenen kuyu dibinde yürütülen çalışmalarda ele geçmiş olan hayvan kemiklerinin, yapılan araştırmalarda çoğunun evcil hayvanlara ait olduğu anlaşılmıştır. Ancak karaca ve aurochs (yaban öküzü) gibi yabani hayvanlara ait kemiklerde bulunmuştur. 1998 yılı çalışmalarında ele geçirilerek bulunan iki adet damga mühürden bir tanesi geyik türü hayvanın kemiğinden işlenmiş "gable-stamp" (semer-dam) tipindedir ve mühür üzerinde geyik ya da yaban keçisi figürü tasvir edilmiştir¹⁵⁷ (Res.20. 1). Diğer mühür taştan yapılmış olup küçük delikli bir tutamağa sahiptir.

¹⁵⁶ Gülçur vd., 2000: 59.

¹⁵⁷ Marro vd., 2000: 141.

Buradaki kemik mührün benzeri Aksaray yakınlarında yer alan Güvercinkayası'nda tespit edilmiştir. Ancak Güvercinkayası mührü, Horum Höyük'tekin aksine semer-dam olmayıp sırtı yarım silindir şeklindedir. İkonografik açıdan her iki mühr Tell El Cüdeyde ve Tarsus'ta bulunmuş olan ve Geç Kalkolitik Çağa tarihlendirilen örneklere benzemektedir¹⁵⁸.

Horum Höyük 1999 yılında D 0012 kuyusunda yürütülen çalışmalarda, dört adet damga mühr ele geçmiştir. Üç tanesi, ikonografik açıdan 1998 yılında bulunmuş olan, geyik biçimli mührü benzemektedir.

Kemikten mührlerin ikisi "gable-stamp" (semer-dam) olarak adlandırılan türdendir. Kenar uzunluğu 1.5 cm. olan kare şekline sahip bu mührlerin üzerinde olasılıkla tek tırnaklı bir hayvan betimi bulunmaktadır. 1×1.6 cm'lik küçük bir dikdörtgen şeklindeki üçüncü kemik mührde, stilize edilmiş bir geyik boynuzu ve bir vücut (kafa?) tasviri yer alır¹⁵⁹ (Res.20. 1a). Yapılan çalışmalar sonucunda D 0012 kuyusunun dip yüzeyinin üzerine, iki geyik boynuzu ile yavru yaban domuzuna ait bir kafatası dikkatlice yerleştirilmiş olduğu anlaşılmıştır. Bu kuyunun Kalkolitik Çağ Horum Höyük yerleşmesindekilerin kültürel yaşamıyla ilgili bir bağlantısı olabileceği konusunda kesin bir açıklama yapılamamaktadır.

Değirmentepe Mührleri Üzerinde Geyik Tasviri

Değirmentepe Höyüğü, Malatya İli'nin 23 km. kuzeydoğusunda, Battalgazi İlçesi sınırları içinde bulunmaktadır. Değirmentepe'nin taştan yapılmış olan damga mührleri, şekillerine göre 5 tipe incelenmektedir¹⁶⁰. Çoğu yuvarlak, oval, trapez, eşkenar, dörtgen şekilde olup, içlerinde kelebek, balık ya da düğme biçiminde olalar da ele geçmiştir¹⁶¹. Düğme biçiminde olanların arka yüzleri genellikle ortada uzun eksenleri boyunca hafif bir semerdam oluşturacak şekilde kalınlaşmaktadır¹⁶². Bu kalınlaşma sayesinde aynı eksenle boylu boyunca açılan mühr deliğinin bulunmasına olanak sağlamıştır. Mührlerin üzerine işlenmiş olan tasvirler 3 grup altında incelenmektedir. Mührlerin damga yüzeylerinde geometrik bezekler, rozet/güneş, şematik bitki ve çeşitli hayvan figürleri tasvir edilmiştir¹⁶³.

¹⁵⁸ Marro vd., 2000: 172.

¹⁵⁹ Tibet vd., 2001: 141.

¹⁶⁰ Esin 1994: 61.

¹⁶¹ Esin-Harmankaya 1986: 95-137.

¹⁶² Esin-Harmankaya 1986: 260.

¹⁶³ Esin 1994: 62.

Mühürlerin üzerine tasvirler, çakmak taşından minik deliciler ve kalemlerle kazınarak işlenmiştir¹⁶⁴.

Mühürler üzerinde genel olarak işlenmiş olan hayvan, geyik (Res.20. 2), onager, aslan, kartal, yılan, akrep gibi yabani hayvan tasvirlerinin olduğu belirlenmiştir. Karşı karşıya gelmiş koç başlarıyla betimlenmiş iki örnek, evcil hayvanların da mühürler üzerine işlenmiş olduğunu göstermektedir¹⁶⁵.

Arslantepe Mühür Üzerinde Geyik Tasviri

Arslantepe Höyüğü, Malatya'nın 7 km. kuzeydoğusunda, Fırat nehrinin (Karakaya Baraj Gölü) kıyısında yer alır. Arslantepe'de mühürler üzerinde çeşitli kompozisyonlarda, özellikle Mezopotamya'da çok yaygın bir betim olan birbirine karşıt konumda (antitetik) hayvanlar işlenmiştir. Buradaki mühürler üzerine hayvanlar, Mezopotamya örneklerinde olduğu gibi sırt sırta değil bacak bacağa ters bakacak şekilde tasvir edilmiştir¹⁶⁶. Aynı biçimde, silindir mühürler üzerinde yaygın olan küp ve çuval taşıyıcı insan tasvirleri, Arslantepe mühürlerinde karşımıza çıkmaktadır. Çok az sayıda silindir mühürde genellikle hayvanlı sahneler işlenmiştir ve tek bir örnek dışında öykülü anlatım tarzında bir sahneyle karşılaşılması¹⁶⁷. Arslantepe mühürlerinde betimlenen hayvanlar; koyun, keçi, yılan, geyik, kuş, akrep, aslan, gazel, köpek, boğa vb. dir.

Burada tespit edilen bazı kil mühür baskıları üzerinde, mührün ortasında stilize bir şekilde işlenmiş geyik tasviri yer almaktadır. Geyiğin boynuzu geriye doğru yatık bir şekilde stilize olarak işlenmiştir¹⁶⁸ (Res.21. 1, 1a).

İkinci örnekte, ortada geyik figürü sola doğru yürür bir şekilde gösterilmiştir. Geyiğin boynuzları rüzgarda uçuşur gibi geriye doğru çatallı olarak tasvir edilmiştir¹⁶⁹ (Res.21. 2, 2a).

Son örnekte ise, mührün merkezinde yer alan geyik figürü sağa doğru yürür vaziyette gösterilmiştir. Geyiğin karşısında yılan betimi yer alır. Bu örnekte de geyiğin boynuzları geriye doğru stilize bir şekilde işlenmiştir¹⁷⁰ (Res.22. 1, 1a).

¹⁶⁴ Esin 2000: 84.

¹⁶⁵ Esin 1994: 62.

¹⁶⁶ Frangipane 2002: 279-284.

¹⁶⁷ Frangipane 2002: 284.

¹⁶⁸ Frangipane vd., 2007: 301.

¹⁶⁹ Frangipane vd., 2007: 246.

2.4. Erken Tunç Çağı

2.4.1. Mağara Duvarları Üzerinde Geyik Tasviri

Erken dönemlerden beri Doğu Anadolu Bölgesin’de gördüğümüz mağara duvar resimlerini, bu dönemde tek bir merkezde Kars-Kağızman Kurbanğa mağarası duvar resimleriyle temsil edilmektedir.

Kurbanğa Mağarası Duvarları Üzerinde Geyik Tasvirleri

Kurbanğa Mağarası, Kars-Kağızman Bölgesi Kayaüstü resimlerinin bulunduğu, Yazılıkaya resimlerinin 1 km. güneyinde yer alır. Deniz seviyesinden ortalama 2140 m. yükseklikindedir. Mağaranın ağız kısmı, kabaca üçgen bir biçimdedir ve ortalama 2 m. yüksekliğinde ve 4.5 m. genişliğindedir.

Mağaranın güney yönüne bakan ağız kısmının önünde, dar küçük bir platform yer almaktadır. Güneş ışınlarından daha çok yararlanan mağara ağzının her iki tarafına, (doğu ve batı cephesinde) çok sayıda resim yapılmıştır. Kaya yüzeyinin düzgün olan her kesimi bezeme yapılarak kullanılmış olduğu anlaşılmıştır. Ancak doğal şartlar ve insanoğlunun yapmış olduğu tahribat yüzünden tasvirler silinmiştir.

Mağaranın güneybatı kesiminde, farklı yerlerde 1 güneş motifi, 1 geyik, 3 yaban eşeği ve 66 dağ keçisi olmak üzere toplam 71 adet resim yapılmıştır. Kazıma tekniği kullanılarak yapılan resimlerin boyutları 12-19 cm. arasında değişmektedir. Mağaranın doğu cephesinde ise çeşitli yerlerde 1 güneş motifi, 1 yaban eşeği, 2 geyik ve 48 dağ keçisi olmak üzere toplam 52 resim tespit edilmiştir. Kurbanğa Mağarası’ndaki toplam 123 adet resmin, % 90’dan fazlası dağ keçisi figürlerinden oluşmaktadır. Belli çalışmasında, büyük bir kısmı ErkenTunç Çağı’na tarihlenen Kurbanğa mağarasının en önemli özelliğini, o dönem avcılar tarafından bir kült merkezi olarak kullanılmış olabileceği şeklinde açıklamaktadır ve çevresine çizilmiş olan onlarca resmi de kült olgusunun kanıtı niteliğinde görmektedir¹⁷¹.

¹⁷⁰ Frangipane 2002: 271.

¹⁷¹ Belli 2012: 59.

2.4.2. Seramik Kaplar Üzerinde Geyik Tasvirleri

Elmalı-Karataş Pithos Üzerinde Geyik Tasviri

Antalya İl merkezinin batısında, Elmalı İlçesinin 6 km. doğusunda yer alan bir höyüktür. Burada 10 nolu çukurdan, dışarı çekik ve eğimli boyunlu, boyunun etrafında kulpları olan pithos üzerinde geyik, keçi ve akrep? figürü yer alır. Kabın üzerine, kulpların arasına hayvan figürleri simetrik olarak yerleştirilmiştir. İlk boşlukta, üzerinde iki çizgi şeklinde boynuzları olan bir keçi figürüyle diğer panelde bir erkek geyik tasviri yer almaktadır. Geyiğin vücudu yatay çizgi şeklinde işlenmiş olup, boynuzları da dikey çizgi üzerinde üç yatay çizgi şeklinde betimlenmiştir¹⁷² (Res.23. 1, 1a). Kabın diğer panelinde yer alan hayvan figürünün olasılıkla akrep? tasviri olduğu düşünülmektedir¹⁷³. Kültürel bir anlam taşımayan bu kabın üzerinde geyik, keçi ve akrep? figürleri doğal ortamlarında işlenmişlerdir.

2.4.3. Metal Eserler Üzerinde Geyik Tasvirleri

Erken Tunç Çağ'ında tunç, demir gibi yeni malzemelerin üretime katılmasıyla daha önceki dönemlerden gelen anlayış tarzı farklı eser gruplarında karşımıza çıkmaktadır.

Alaca Höyük Mezarları Geyik Heykelleri ve Güneş Kursları

Alaca Höyük Çorum İli'nin Alaca İlçe merkezinin Kuzeybatısında yer alır. Alacahöyük kral mezarlarında bulunan eserlerde boğa ve geyik tasvirleri önemli bir grubu oluşturmaktadır. Alp çalışmasında, M.Ö. 3. binde Anadolu'da boğa ve geyik kültürü çok yaygın olduğunu ve insanlar hayvan biçimli tanrılara tapındığını¹⁷⁴ açıklamaktadır. Collins'e göre, Erken Tunç Çağ'ındaki geyik standartlarının geyik kültürü ile bağlantısı bulunduğunu belirtmiştir¹⁷⁵; Koşay, geyiklerin yer aldığı kursları, güneşi sembolize ettiğini¹⁷⁶; Öztan ise, boğa ve geyik tasvirlerini birer tanrı simgesi olarak yorumlamıştır¹⁷⁷. Kurslarda boğa, geyik ve güneş üçlüsü ya da boğa-geyik ikili olarak tasvir edilmiş örneklerin yanı sıra (Res.24. 1), bu iki hayvanın tekil heykelcikleri de üretilmiştir¹⁷⁸.

¹⁷² Mellink 1965: 78.

¹⁷³ Mellink 1965: 78.

¹⁷⁴ Alp 2002:7.

¹⁷⁵ Collins 2002: 331.

¹⁷⁶ Koşay 1951: 86.

¹⁷⁷ Öztan 2011: 339-349.

¹⁷⁸ Öztan 2011: 339-349.

Standartların kullanım amacına yönelik birçok açıklama ve düşünce öne sürülmüş fakat hiçbiri kanıtlanamamıştır. Çoğu araştırmacıya göre standartlar, tarıların sembolü olarak yorumlanmıştır. Güneş kursunun kendisi, güneş tanrıçasını, boğanın fırtına tanrısını, geyiğin ise koruyucu bir tanrıyı temsil ettiği düşünülmektedir¹⁷⁹. Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve ardından Hitit Çağı inanç sisteminde yer alan Hava/Fırtına Tanrısı (Teşup) ve Kırkların Koruyucu Tanrısı' (D'LAMMA. LÍL) nın kutsal hayvanları oldukları bilinen boga ve geyiğin inanç sistemine Neolitik Çağ'dan beri kullanılan figürler olduğunu göstermektedir¹⁸⁰.

Benzer kurs örnekleri Çankırı yakınlarında Balıbağ mezarlığında, Çorum yakınlarındaki Horoztepe, Oymaağaç ve Amasya yakınlarındaki Mahmatlar'da tespit edilmiştir¹⁸¹. Horoztepe'de bulunan Hatti sanatı ürünü olan sistrumlar üzerinde geyik tasvir edilmiştir.

Alacahöyük E mezarından ele geçen gümüş bezemeli tunç geyik heykelinin kaidesi bakırdan yapılmıştır. Altı çatalı boynuz işleme olan geyik, uzun yüzlü olarak tasvir edilmiştir. Geyiğin başı gümüşle kaplanmıştır. Ayrıca vücut kısmı kakma yöntemiyle yapılan gümüş halkalarla bezenmiştir. Kaide ve boynuzlar daha sonra gövdeye eklenecek şekilde kalıba dökülmüş, sert bir alet ile yüzeydeki pürüzler zımparalanarak giderilmiş ve daha sonra yer yer gümüşle kaplanarak bezenmiştir¹⁸² (Res.24. 2).

Horoztepe Sistrum ve Geyik Heykelciği

Horoztepe Tokat/Erbaa İlçe merkezi sınırları içerisinde yer alır. Burada E.T.D mezarında açılan çukurda bulunan eserler arasında geyik heykelciği ve geyik motiflerinin bulunduğu sistrum tespit edilmiştir.

Horoztepe sistrumu ortadan ikiye bölünmüş, birbirlerine, dik köşeler getirmek suretiyle bağlanan bir çerçeve şeklindedir. Çerçeve sağ, sol ve orta kollarına açılan ikişer delikten oluşan iki çubuk sayesinde altı eşit parçaya bölünmüştür. Çerçevenin üç tarafında yer alan yassı çubukların üzerine hayvan heykelcikleri yapılmıştır. Üstte altı çatalı boynuzlu erkek geyiğin önünde üç yavru ya da dişi geyik yürür pozisyonda betimlenmiştir (Res.25. 1). Yanlardaki çubuklara basan iki dağ keçisini bir aslan takip etmekte olup, aslan,

¹⁷⁹ Popko 1995: 46.

¹⁸⁰ Öztan 2011: 339-349.

¹⁸¹ Popko 1995: 45.

¹⁸² Yalçın 2011a: 60-61.

önündeki keçinin kuyruğunu ısıtır şekilde tasvir edilmiştir. Kulaklı dağ keçilerinin geriye doğru uzanmış boynuzları daha kısa olup, boyun ve burunları geyiklerden daha farklı işlenmiştir. Geyik ve dağ keçilerinin ayak tırnakları betimlenmemiş, sopa gibi kalın kısa bacakları aynı tarzda işlenmiştir. İri olarak betimlenen aslanın dik kulakları ve gözbebek çukurları belirgin olarak gösterilmiştir. Ağır kütleli döküm olan eser 24.5×16 cm. ölçülere sahip olup herhangi bir kaidesi tespit edilmemiştir¹⁸³.

Horoztepe geyik heykelciği, kısa kuyruklu, uzunca ve kütleli gövdeli ve kalın bacaklara sahiptir. Geyiğin boynuzları dört çatallı olup göz çukurları, alnı boydan boya delinerek işlenmiştir¹⁸⁴. Ağzı, ince derin bir çizgi ile gösterilmiş, kulakları betimlenmemiş, baş ve bacak detayları verilmemiştir¹⁸⁵ (Res.25. 2).

¹⁸³ Özgüç-Akok 1958: 19.

¹⁸⁴ Özgüç-Akok 1958: 19.

¹⁸⁵ Özgüç-Akok 1958: 19.

3. BÖLÜM

3. M.Ö. II. BİNDE ANADOLU'DA BULUNAN GEYİK TASVİRLERİ

M.Ö. II. bin yılda yazılı belgelerden ve arkeolojik buluntulardan elde edilen verilere göre, Anadolu'nun en eski yerli hayvanları arasında olan geyik ve boğa zaman içerisinde kültü olan hayvanlar arasında yer almışlardır¹⁸⁶. M.Ö. III. binden Hitit İmparatorluğu'nun sonuna ve ondan sonra da M.S. III. yüzyıla kadar Anadolu'da geyik kültürünün kalıntılarına rastlanmaktadır¹⁸⁷. Mezopotamya sanatında da Anadolu sanatında olduğu gibi çeşitli geyik figürlü tasvirli eserler olmasına rağmen, Mezopotamya panteonunda geyik üzerinde duran tanrı betimi tespit edilememiştir¹⁸⁸.

Geyik figürleri, ikonografik ve filolojik açıdan M.Ö. II. bin yılda kapsamlı bir şekilde değerlendirilip tanımlanabilmektedir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Anadolu'da yazının kullanılması, yazılı belgelerde yer alan dini tasvirler ve tanımlarda belirtilen tanrı ve tanrıçaların mitolojik anlamlarının belirlenmesine katkı sağlamıştır.

Neolitik Çağ'dan beri Anadolu inanç sisteminde önemli bir yere sahip olan geyikler, M.Ö. II. bin yılın başından itibaren mühür yüzeylerinde tasvir edilmişlerdir. M.Ö. III. binyıl ikinci yarısında yüksek seviyeye ulaşmış olan yerli Hatti sanatı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda gelişmeye devam etmiş, M.Ö. 16. yüzyıldan itibaren önemli eserler sayesinde Hitit sanatının temellerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır¹⁸⁹. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda mühürler üzerinde ana tema olarak işlenen konular; aslan avı, avcının aslan avı, mitolojik kahramanların aslan avı, ceylan avı, geyik avı, sığır avı, antilop avı gibi daha çok av sahnelerinden oluşmaktadır. Geyik avı sahneleri, Neolitik Çağ Çatalhöyük duvar resimlerinden başlayarak Alacahöyük ortostadlarına kadar geçen bir süre içinde kullanılmaya devam etmiştir¹⁹⁰.

Geyik tasvirlerinin kutsallığı ve kültürdeki yerinin anlamları üzerine ilk olarak St. Przeworski çalışmıştır¹⁹¹. Nimet Özgüç, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Hititlere geçen

¹⁸⁶ Ertem 1965: 132.

¹⁸⁷ Przeworski 1940: 62-76.

¹⁸⁸ Ertem 1965: 132.

¹⁸⁹ Özgüç N.1965: 3.

¹⁹⁰ Ünal 2007: 104.

¹⁹¹ Przeworski 1940: 68.

tanrılardan biri olan Kırkların Koruyucu Tanrısı'nın sembollerinden birinin geyik olduğunu belirtmektedir¹⁹².

3.1. Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Geyik, Boğazköy'den ele geçmiş mühür baskıları üzerinde yazı elemanı olarak, Kültepe mühür baskıları üzerinde ve Hitit Çağı'na ait bazı mühürler üzerinde, tanrının hayvanı olarak ya da av hayvanı olarak tasvir edilmiştir¹⁹³. Tezimizde, Kültepe, Acemhöyük, Konya-Karahöyük gibi önemli merkezlerden bulunmuş mühür ve mühür baskıları ele alınmıştır.

3.1.1. Mühürler Üzerinde Geyik Tasvirleri

3.1.1.1. Silindir mühürler üzerinde

Kültepe Silindir Mühürler Üzerinde Tanrıların Huzurunda Kabul Sahnesi

Kültepe (Kaniş/Karum) Kayseri İli Kocasinan İlçe sınırları içerisinde yer alır. Bu dönem mühürlerinde en çok işlenen konu tanrıların kabul sahneleridir¹⁹⁴. Yerli bir iş adamı olan Peruwa'nın evine ait bir arşivde, tanrıların takdim ve tapınmasıyla ilgili sahnelerin yer aldığı Eski Anadolu Üslûbunda işlenmiş bazı silindir mühürler bulunmuştur¹⁹⁵.

Bu sahnelerden bir örnekte, iki baskı bulunmaktadır. Mühürün yüksekliği, 1.2 cm. olup, bir mektup zarfı üzerinde yer almaktadır. Üzerindeki yazıya göre "DAMGAR-um" mühürü olduğu anlaşılmıştır. Eski Anadolu üslubunda işlenmiş olan bu mühür üzerinde tanrıların karşılaşma sahnesi tasvir edilmektedir. Mühürün ortasında karşı karşıya duran tanrılardan sağ tarafta yer alan, sağ elinde kadeh, sol omuzunda gürz tutan, sağ ayağı ile yatan aslanın sırtına basan Savaş Tanrısı; arkasında sağ elinde kadeh, solunda hayvanın burun halkasına geçirilmiş yuları tutan Hava tanrısı tasviri işlenmiştir. Bu ikilinin karşısında sol tarafta, sağ eliy hayvanın burun halkasına bağlı yuları tutan ve yatan geyik üstünde çıplak tanrıça, ileri doğru uzattığı sol elinde, gagası ile yılan yakalamış kartal figürü betimlenmiştir. Tanrıçanın arkasında, sol elinde kadeh tutan, sağ elinde ise sırt üstü yatmış

¹⁹² Özgüç T. 1978: 47.

¹⁹³ Ertem 1965: 132.

¹⁹⁴ Özgüç N. 2006: 3.

¹⁹⁵ Özgüç N. 2006: 3.

ayaklarını yukarı kaldırmış adamın burun halkasına bağlı yuları tutan hamî tanrı tasviri yer almaktadır¹⁹⁶ (Res.26. 1, 1a).

Kültepe Silindir Mühürler Üzerinde Av Sahnesi

İlk örnekte, mühürün ortasında yatan, başını geriye çevirmiş ceylan figürüne, karşılıklı olarak saldıran iki aslan figürü işlenmiştir. Soldaki aslanın sağrısına sol ayağı ile basan, çömelmiş kısa etekli avcı figürü, mızrağını hayvanın sırtına saplar vaziyette gösterilmiştir¹⁹⁷. Sağdaki aslanın üstüne yatmış geyik ve onun üstünde küçük gaga ağızlı testi tutan maymun figürü, arada sağ ön pençesini kaldırmış ve boğanın boğazını ısırarak küçük aslan, boğanın da üzerinde bir kuş figürü bulunmaktadır. Mühürün üzerinde üç hayvan başı doldurma motifi olarak işlenmiştir (Res.26. 2, 2a).

İkinci örnekte, kısa etekli bir kıyafet ile betimlenen avcı, iki ağaçla sınırlanan alanın ortasında ayakta, sağ ve sol eliyle tuttuğu mızrağı biri erkek diğeri dişi iki geyiğin boynuzlarına saplar şekilde tasvir edilmiştir¹⁹⁸. Avcının solundaki geyiğin boynunu gagalayan bir kuş figürü ile yine avcının sağında bir geyik yavrusu figürü işlenmiştir¹⁹⁹ (Res.27. 1, 1a).

Kültepe-Kaniş'in (Kayseri) eski Asurca metinlerinden, Buruṣhaddum ve Sinahuddum'un, M.Ö. 2. bin yılın ilk çeyreğinde önemli bir Anadolu şehri olan Waḥṣuṣana ile bağlantılı olduğu anlaşılmıştır²⁰⁰. Aynı kaynaklara göre, Buruṣhaddum, Karumlu ve saraylı büyük bir krallık merkezidir²⁰¹. Hatti ülkesinin büyük krallık merkezlerinden Buruṣhaddum, Kültepe-Kaniş'in çivi yazılı metinlerinde Kültepe'den sonra adı en çok geçen bir idare ve ticaret merkezidir²⁰². J. Lewy ve diğ.er ünlü filologlar, Buruṣhaddum'u Acemhöyük'le özdeşleştirmişlerdir.

Acemhöyük'te tespit edilen çivi yazılı belgeler ve silindir mühür baskılı bullaların hemen hemen hepsi Sarıkaya Sarayı'nın 6 no'lu odasında tespit edilmiştir²⁰³.

¹⁹⁶ Özgüç N. 2006: 60.

¹⁹⁷ Özgüç N. 2006: 66.

¹⁹⁸ Özgüç N. 2006: 4.

¹⁹⁹ Özgüç N. 2006: 85.

²⁰⁰ Özgüç N. 2015: 1.

²⁰¹ Veenhof-Eidem 2008: 154-156.

²⁰² Özgüç N. 2015: 2.

²⁰³ Özgüç N. 2015: 5.

Acemhöyük Silindir Mühürleri Üzerinde Tapma Sahnelerinde Geyik

Aksayar İli Yeşilova Beldesinde yer alan Acemhöyük'te, mühürler üzerinde belirlenen tapma sahnelerinin yer aldığı iki örnek Eski Anadolu Üslûbunda işlenmiştir.

İlk örnek, ip delikli mühür üzerinde üçlü tapma sahnesi yer alır. Solda, önünde masa sunak bulunan tanrıya tapan tanrıça Lama (?), sağ elinde kartal ve tavşan tutan, geyik üzerindeki Kırların Koruyucu Tanrısına tapan figür, yalnız boğasının başı ile iri vazosu baskıya çıkmış olan, Fırtına tanrısına tapan figür, maymun ve dik kalkmış hayvan başı tasviri yer alır²⁰⁴ (Res.27. 2, 2a).

İkinci örnek, muska biçiminde olan mühürün dört kısmında tapma sahnesi işlenmiştir²⁰⁵. Mühürün sağ tarafında geyik üstünde duran ve sağ elinde kartal ile tavşanı tutan Kırların Koruyucu Tanrısı tasviri yer alır. Mühürün sol kısmında üst üste iki dağ koyunu üstüne oturmuş, etrafı sfenks, kuş, ceylan ve aslan gibi yabani ve melez hayvanlarla çevrili, yabanın koruyucu tanrıçası İnara işlenmiştir. Tanrıçanın önünde çift kamışlı büyük vazo ve üstü ekmekli meyveli sunak, sunağın arkasında gaga ağızlı testiden sunu yapan hamî tanrı figürü yer almaktadır. Kırların Koruyucu Tanrısı ile tanrıça İnara arasında betimlenmiş olan iki ceylan arasında yıldız tasviri doldurma motifi olarak işlenmiştir (Res.28. 1, 1a, 1b).

3.1.1.2. Damga mühürleri üzerinde geyik tasviri

Konya Karahöyük Damga Mühürü Üzeinde Doldurma Motifi Olarak Geyik Tasviri

Karahöyük mühürleri, M.Ö. 2. binin ikinci yarısında mülkiyet işaretleri olarak geniş bir kullanım alanı görmüştür.²⁰⁶ Karahöyük damga mühürlerinde değişik geometrik figürlerin yanında, hayvan başları ve hayvan figürleri işlenmiştir. Hayvan başları ve hayvan figürleri dairevi bir çerçeve içinde bulduklarından, kendi çevreleri etrafında döner gibi betimlenmişlerdir²⁰⁷. Alp, hayvan başlarının sadece mühür alanını süslemek için kullanılmadığını, belirgin olan hayvan başları ve figürlerinin; Astroloji'de rolü olan

²⁰⁴ Özgüç N. 2015: 155.

²⁰⁵ Özgüç N. 2015: 158.

²⁰⁶ Alp 1972: 149.

²⁰⁷ Alp 1972: 150.

hayvanlara işaret edebileceği şeklinde yorumlamaktadır.²⁰⁸ Buradan ele geçmiş olan damga mühürün ortasında bir geyik başı figürü yer alır. Mühürün orta alanı içten dışa doğru bir daire, bir helozon bandı ve tekrar bir daire ve bir örgü bandı ile çerçevelenmiştir (Res.28. 2, 2a).

3.1.2. Seramik Kap Üzerinde Geyik Tasvirleri

Boya Bezeli Vazo Üzerinde Geyik Tasviri

Kaniş Karum Ib tabakasına (M.Ö. 1830-1720) ait bir evde, in-situ olarak bulunmuş olan kırmızı astarlı, parlak perdahlı, dört kulbu olan vazunun, krem astarlı omuzu üzerinde friz şeklinde boya motifli desenler işlenmiştir. Koyu kahverengi ile tasvir edilen geyik, önündeki kutsal ağıla doğru ilerlemektedir. Anne geyiğin üstünde, başını arkaya çevirmiş, geyik yavrusu tasvir edilmiştir²⁰⁹. Geyik figürü, ağaç dallarının ortasında betimlenmiştir²¹⁰. Kap, tekniği, şekli, omuzundaki süs frizi ve kulpları arasında yer alan dört adet sing royal motifi ile Kaniş Karum Ib için çok tipik bir örnektir²¹¹. N. Özgüç, bu çağda vazo üstünde geyik tasvirine ilk kez rastlandığını ifade etmektedir²¹². T. Özgüç ise Anadolu'da bu geleneğin uzun zaman devam ettiğini ve Demir Çağı stilize geyik tasvirlerinin bu köke dayandığını ve kutsal hayvan olarak düşündüğünü belirtmektedir²¹³ (Res.29. 1, 1a).

3.2. Hitit Çağı

M.Ö. II. bin yılda Anadolu'da büyük bir devlet kuran Hititler, günümüze kadar ulaşan Hititçe çivi yazılı metinlerden ve arkeolojik verilerden öğrendiğimiz kadarıyla dinsel unsurların ağır bastığı “teokratik” bir devlet şekli ile yönetilmekteydi²¹⁴. Hitit Krallarının, tanrıların yeryüzündeki temsilcileri olarak öldükten sonra tanrı olduklarına inanılıyordu²¹⁵. Hititler, insanların başına gelen felaketlerde, hastalıklarda ve hatta ülkeler arası siyasi anlaşmazlıklarda tanrıların rolü olduğuna inanıyorlar ve bu yüzden tanrıların herşeyin en

²⁰⁸ Alp 1972: 150.

²⁰⁹ Özgüç T. 1978: 47.

²¹⁰ Sipahi 2014: 33

²¹¹ Özgüç T. 1978: 47.

²¹² Özgüç T. 1978: 47.

²¹³ Özgüç T. 1978: 47.

²¹⁴ Sir-Gavaz 2012: 18.

²¹⁵ Sir-Gavaz 2012: 19.

iyisine layık olduklarını düşünerek, en iyi ve taze yiyecek ve içecekleri tanrılara sunuyorlardı²¹⁶.

M.Ö. II. binyılda Anadolu'da gündelik hayatın her köşesinde koruyucu bir rol üstlenmiş hami tanrılar yer almaktaydı ve koruyucu tanrılarının çoğu Hatti kökenliydi. Mcmahon, Koruyucu Tanrı'yı (^PLAMMA. LİL'i), genellikle bir geyiğin üzerinde, sağ elinde bir yay sol elinde ise kuş (genellikle kartal) ve mızrak tutar vaziyette tasvir edildiğini açıklamaktadır²¹⁷.

Geyik tasvirlerini, Hitit kabartmaları ve mühürleri yardımıyla Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan, Hitit Çağı görsel sanatlarına geçmiş, bazen kırlarda avcılarının koruyucu tanrısı olarak "Av Tanrısı" ya da "Kırların Koruyucu Tanrısı" olarak adlandırılmıştır²¹⁸.

Koruyucu tanrılarının, savaş ya da av tanrılarının karakterlerine olan benzerlikleri olan geyik, ok ve yayla yakından ilişkilidir. Koruyucu tanrılar hem verimliliği hem de korumayı sağladıklarından dolayı, Hitit dini inanç sisteminde önemli bir yere sahip olmuşlardır. M.Ö. II. bin yıl Hitit tasvirli sanat eserlerinde avcılık ile ilgili en zengin malzeme, Alacahöyük kabartmaları, Kınık Höyük Gümüş Kâsesi üzerindeki av sahnelerinden ve Selimli Vazosundan gelmektedir.

3.2.1. Taş Eserler Üzerinde Geyik Tasvirleri

3.2.1.1. Alacahöyük ortostadları üzerinde geyik tasviri

Çorum İl'i Alaca İlçesinde yer alır. Alacahöyük ortostadının batı kulesinin ikinci taş sırasına ait olan blok, kabartma bir hat ile yatay iki bölüme ayrılmış olup, her bölüme bir kompozisyon işlenmiştir. Bu bloğun üst kısmında yaban domuzu avı, diğerinde bir libasyon sahnesi, alt kısmında ise birbirleriyle bağlantılı ok ve yayla yapılan geyik avı sahnesi yer almaktadır²¹⁹.

Bloğun alt bölümünde, sol bacağı üzerine diz çökmüş, yayını germiş bir avcı, ok ve yayla geyik avlamaktadır. Avcıya arkasını dönmüş dişi bir geyik, Hitit Çağı'nda yaygın

²¹⁶ Sir-Gavaz 2012: 20.

²¹⁷ Mcmahon 1991: 4-44.

²¹⁸ Alparlan vd., 2010: 93.

²¹⁹ Baltacıoğlu 1996: 1.

olarak karşımıza çıkan stilize olarak işlenmiş bir bitkiyi yerken tasvir edilmiştir²²⁰. Geyiğin oniki tek uçlu boynuzunun kökü gösterilmiş, hemen arkasında geriye yatmış kulağının içi, tüyleri göstermek amacıyla dört çizgi ile süslenmiştir. Çene kası üç paralel çizgi ile belirtilmiştir. Çenenin alt kısmındaki bir halkaya bağlanmış ip, hayvanın boynuna paralel olarak ön sağ bacağa doğru uzanmakta, bu kısımda kabartma yüzeyi tahrip olduğundan, ön bacağa bağlanıp bağlanmadığı anlaşılamamaktadır. Bununla birlikte, geyiğin avlanmayı kolaylaştırmak, diğer geyikleri çekmek amacıyla yem (decoy) olarak avcı tarafından bağlanmış olduğu düşünülmektedir²²¹. Kastamonu-Kınık kasesi üzerindeki kabartmalarda da bir ip ile bağlanmış geyiklerin yem olarak kullanıldığını görmekteyiz²²².

Bloğun üst bölümündeki tasvirin işçiliği tamamlanmamıştır. Taşın sağ tarafındaki taslağın, oturmuş (ölü?) bir geyik yavrusuna ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu taslağın hemen yanında, sol tarafa dönmüş, dizlerine kadar uzanan kısa bir etek (tunik) giydiği ve sol kolunu göğüs seviyesinde tuttuğu anlaşılan, sağ bacağının dizden aşağısı tahrip olmuş erkek figürü, aşağıya doğru uzattığı sağ eliyle, gaga ağızlı bir testiden libasyon yapmaktadır.²²³

İşçiliği tamamlanmamış bloğun alt bölümünde geyik tasvirleri yer almaktadır. Sağ tarafta, bir bitki önünde sağa yönelmiş olan geyiğin arkasında aksi yöne kaçan daha küçük iki geyik ve arka planda sola yönelik başka bir geyik tasviri bulunmaktadır²²⁴.

Bloğun sol tarafında ve birinci geyiğin aksine, sola doğru kaçan geyiklerden ön planda bulunan ve birinci geyikten daha genç olan geyik, üç çift uçlu boynuzlu olarak tasvir edilmiştir. Geyiğin boynuz kökü belirtilmiş, geriye doğru yatmış kulağının içi iki paralel çizgi ile bezenmiştir. Baş, birinci geyiğe oranla daha köşeli hatlara sahiptir. Gövde üzerinde ucu kıvrık asa biçimindeki bezeme ve alt kısmına daire şeklinde iki kabartma yapılmış, arka bacak üzerinde üç yapraklı çiçek motifi işlenmiştir. Arka toynakları tahrip olmuş olan hayvanın bacaklarının durumundan, hızla koşarak kaçmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.²²⁵ Bu geyiğin arkasında beş çift uçlu boynuzları olan, başını geriye çevirmiş, kaçmaya çalışan daha yaşlı geyiğin de boynuz kökü, arkaya yatmış kulağı ve yüz ayrıntıları gösterilmiştir.

²²⁰ Baltacıoğlu 1996: 3.

²²¹ Ünal 2012: 673.; Baltacıoğlu 1996: 3.

²²² Ünal 2012: 673.; Baltacıoğlu 1996: 4.

²²³ Baltacıoğlu 1996: 5.

²²⁴ Baltacıoğlu 1996: 8.

²²⁵ Baltacıoğlu 1996: 9.

Bu kabartmanın birinci özelliği Baltacıoğlu'na göre, tasvir edilen hayvanların hepsinin ayrı yaşlarda olmasıdır. Yazılı kaynaklarda, törenlerde kullanılan hayvanların yaşları konusunda ayrımlar yapılmış olduğu belirtilmektedir.²²⁶

Kabartmanın ikinci özelliği, hayvanların çeşitli planlarda, tamamen farklı hareketler yaparken gösterilmiş olmasıdır.

Kabartmanın üçüncü özelliği, göze yakın olan hayvanın daha büyük, göze uzak olanın daha küçük yapılmış olmasıdır.

Kabartmanın dördüncü özelliği ise, kompozisyonu oluşturan geyiklerin ve bitkinin, tasvir alanına dengeli bir biçimde yerleştirilmiş olmasıdır.²²⁷

Alacahöyük kabartmalarındaki ilk sahne Baltacıoğlu, *batı kulesinin köşe taşındaki boğa veya doğu kulesinin köşe taşındaki tahtında oturan tanrıça değildir. Tam tersine, bu kabartmalar törenin sonunda yer almaktadır. Bu bakımdan ^DKAL/^DLAMMA. LİL²²⁸ 'e yapılan libasyon sahnesi Fırtına Tanrısı'na tapınma sahnesinden sonra değil, önce gelir. ^DKAL/^DLAMMA. LİL'in av ile ilgili tanrı olması nedeniyle, bu tanrıya bağlı av sahneleri, tanrılar için gerçekleştirilen eğlence sahneleri ve hayvanların tapınağa getirilme sahnelerinden sonra, olasılıkla kral ve kraliçenin Fırtına Tanrısı'na tapınma sahnesi gelmektedir. Yani seyirci, kabartmaları, Eski Hitit sanatındaki kabartmalı vazolarında olduğu gibi, aşığıdan yukarıya doğru değil aksine batı kulesinde ikinci taş sırasında sağdan sola doğru, ilk taş sırasında ise soldan sağa doğru izlemelidir²²⁹ şeklinde açıklamaktadır (Res.30. 1, 1a). Alacahöyük'deki kazılarda ayrıca Hitit Çağ'ına ait çok sayıda geyik boynuzu ve kemik kalıntısı ele geçmiştir²³⁰. Erkut, Alacahöyük ortostadlarında tasvir edilen bayramın AN.TAH.ŞUM^{SAR} bayramı olduğunu ve geyiklerin önünde tasvir edilen bitkinin ise AN.TAH.ŞUM^{SAR} bitkisi olduğunu (zambakgillere ait geyik otu ya da geyik köremeni) söylemektedir²³¹.*

²²⁶ Ertem 1965: 50,81.

²²⁷ Baltacıoğlu 1996: 1-23.

²²⁸ McMahon 1991: 37.

²²⁹ Baltacıoğlu 1996: 7.

²³⁰ Erkut 1992: 164.

²³¹ Erkut 1998: 194.

3.2.1.2. Hatip Kaya anıtı

Konya'nın 17 km. güneyindeki Hatip kayalıkları üzerinde bulunmaktadır. Hatip Kaya kabartması da diğer Hitit kaya anıtları gibi su kenarında yer alır. Kabartma dik ve sarp bir kayalığın doğuya bakan cephesinde, Hatip su kaynağının 6-7 m. kadar yukarısında ve zeminden 4.5-5 m. kadar yükseklikte yer almaktadır. Kabartmanın boyu 2.05 m., genişliği ise 180 m. kadardır²³².

Hatip Kabartması, kayanın yüzeyi düzleştirildikten sonra üzerine alçak kabartma tekniği ile yapılmıştır. Üzerinde sağa doğru yürür durumda tasvir edilmiş bir kral ya da tanrı figürü yer alır. Konik şekilli ve ucu sivri olduğu anlaşılan başlığın üst kısmı tahrip olmuştur, alt kenarında ise yatay bir bant bulunmaktadır.

Profilden gösterilmiş olan figürün yüzü yuvarlak hatlı ve dolgun olarak gösterilmiştir. Oval şekilli sağ gözü ve iri şekilde işlenmiş kulağı seçilebilmektedir. Burnu ve ağzı tahrip olmuş durumdadır. Sol kolunu ileri doğru uzatmıştır ve bir eliyle yere dayalı olan mızrak tutmaktadır. Sağ kolunu, dirsekten bükmüş durumda göğsüne kavuşturmuştur ve eliyle omuzuna dayalı olan bir yay tutmaktadır, yayın kirişi belirgin biçimde işlenmiştir.

Figürün kısa etekli elbisesi ve sağ bacağı tahrip olmuştur. Sol bacağının baldır adelesi çok iyi bir şekilde belirtilmiştir. Tahrip olmuş ayakkabıları, ucu yukarı doğru kıvrık sivri burunlu olmalıdır.

Başının arka tarafında, sağ omzunun hemen üst kısmında bir üçgen işareti, bunun biraz altında sağ tarafta, omuz üstündebir ters V işareti seçilmektedir. Çok tahrip olmuş olan bu işaretlerin Hitit Hiyeroglif işareti ile “Kurunta Rex Magnus Heros Filius Muwatalli Rex Magnus Heros, yani Büyük kral, kahraman, kahraman büyük kral Murşili'nin oğlu Kurunta” olarak tanıtmaktadır²³³ (Res.31. 1).

3.2.1.3. Yeniköy kabartması

Çorum Yeniköy'de bulunan steatitten altı düz, üstü yuvarlatılmış stel benzeri küçük bir levhayla yapılmış kabartma, “Kırların Koruyucu Tanrısı” bir geyik üzerinde ayakta durur vaziyette işlenmiştir. Figür Yazılıkaya'daki tanrı kabartmalarında olduğu gibi baş ve ayakları profilden, vücudu cepheden, hem geyik hem tanrı sol profilden gösterilmiştir.

²³² Ermişler-Ekiz 1997: 404.

²³³ Ünal 2002: 184.

Figürün tek boynuzlu başlığı, dikey yivlerle süslenmiştir. Tanrı, kısa kollu ve kısa etekli bir elbise giymektedir. Belinde ucu kıvrık ve hilal kabzalı bir kılıç vardır. Sol kolunu dirsekten bükmüş ve elinde ucu kıvrık litius bulunmaktadır. İleriye doğru uzattığı sağ elinde bir kuş tutmaktadır. Kuşun kanadındaki ayrıntı iki yiv ile verilmeye çalışılmıştır. Geyiğin başı, boynuzları, toynakları gibi detayları belirgin bir şekilde işlenmiştir. Ön bacak adaleleri bir yiv ile belirtilmiştir. Kabartma, ikonografik açıdan Hitit Sanatı'nın tipik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu figür, Hitit dini ve sanatından iyi bilinen Kırkların Koruyucu Tanrısı'nı tasvir etmektedir²³⁴ (Res.31. 2).

3.2.1.4. Altınyayla steli

Altınyayla kasabası (Sivas) yakınında, Roma dönemi mimari parçalarının yanında mezarlıkalanında bir stel bulunmuştur. Bu stel 1.86 m. yüksekliğinde ve 68 cm. genişliğindedir. Üzerindeki kabartmanın sol tarafında, bir geyiğin sırtında durmakta olan Hitit Tanrısı tasvir edilmiştir. Geyik, temsili olarak dağların üzerinde durmaktadır. Sağ omzunda bir yay taşıyan tanrının öne doğru uzanmış sol elindeki geyik boynuzu şeklinde bir hiyeroglif işareti yer alır. Luvi hiyerogliflerinde bu tanrının ismini Kurunta (veya daha geç devirlerde Runti (ya) temsil etmektedir. Geyiğin arka bacağı üzerindeki üç yapraklı çiçek motifi Alacahöyük ortostadları üzerindeki geyik tasvirleri ile benzerik göstermektedir.

Tanrı, tipik Hitit stilinde bir tunik, ucu kıvrık sivri burunlu ayakkabılı ve üst kısmı kırılmış olmasına rağmen muhtemelen sivri bir başlık giymektedir. Tanrının önünde, stelin daha fazla aşınmış olan sağ tarafında, tanrıya oranla çok daha iri bir şekilde bir erkek figürü betimlenmiştir. İçki dökerek tanrıya adak yapmaktadır. Anıt, yakındaki büyük Hitit şehri Sarissa (Kuşaklı) ile ilişkilendirilmektedir. Hawkins; betimlenen figürün, Hitit dini metinlerinde de bahsi geçen Sarissa şehrinin koruyucu tanrısı ve alttaki dağ figürünün de gene metinlerde bahsedilen Sarissa'nın kutsal dağı olduğunu öne sürmüştü ve anıtı IV. Tuthaliya dönemine tarihlemiştir²³⁵. Müller-Karpe, bu dağı Sarissa şehrinin eteklerine kurulmuş olduğu Karatonus Dağı ile eşleştirmiştir²³⁶. Stel bugün Sivas Müzesinde sergilenmektedir (Res.32. 1, 1a).

²³⁴ Fischer 1963: 152.

²³⁵ Hawkins 2006: 49-76.

²³⁶ Müller-Karpe 2003: 313-319.

3.2.1.5. Yazılıkaya açık hava tapınağı

Hitit başkenti (Hattuša) (Çorum/Boğazköy) yakınlarında bulunan Yazılıkaya açık hava tapınağı, Hitit tapınakları arasında önemli bir yere sahiptir. Dört ayrı bölümü olup, sadece ikisi dinsel törenleri yapacak kadar geniştir. Batıda büyük oda/ A odası, doğuda küçük oda/B odasını, çeşitli ritüellerin yapıldığı kutsal bir alan olarak kullanmış olabilecekleri düşünülmektedir.²³⁷ Düzeltilmiş ana kaya yüzeyi üzerine, tamamen Hurri kökenli tanrı ve tanrıçaların kabartma olarak işlendiği iki esas odadan oluşan bu mekânda, Hitit İmparatorluk çağında söz sahibi olan belli başlı tanrıların kabartmaları yapılmıştır²³⁸. Kabartmaların üst tarafında yer alan hiyeroglifler sayesinde tanrılardan pek çoğunun ismi okunabilmektedir. Yazılıkaya açık hava tapınağından içeri girince sol tarafta tanrılar sağ tarafta ise tanrıçalar tasvir edilmiştir. En ileride merkezi kısımda ise iki dağ tanrısı üzerinde duran Hava Tanrısı Teşup ile iki dağ zirvesi üzerinde duran bir panterin üzerinde dikilen Hapat ve onların çocukları Şarrumma, Mezulla ve Zihthuhi yer alır. Burada 32 nolu erkek tanrı kabartması, boynuzlu sivri bir başlıklı, kısa etekli ve sağ omzunda orak biçimli kılıcıyla tasvir edilmiştir. Figürün önünde tanrı işaretiyle geyik boynuzu simgesi yer alır²³⁹. Yazılıkaya'da isimleri okunan tanrı listesinde 32 nolu tanrının adı "Geyik Tanrısı Lamma Karzi" olarak okunmaktadır.²⁴⁰ Bu tanrı, Yeniköy tanrısı gibi elinde ucu eğri asa tutarken tasvir edilmiştir²⁴¹ (Res.33. 1, 1a, 1b).

3.2.1.6. Hakkari stelleri

Hakkari kent merkezindeki Dağgöl Mahallesi, Kaledibi mevkiinde, rastlantı sonucu 13 adet dikme taş bulunmuştur. Hakkari stelleri Mir Kalesi kayalıklarının hemen önünde, özel olarak hazırlanmış düzgün bir zemine, kimileri kaba taşlardan bir platform üzerine, sırtları kayalığa gelecek şekilde arka arkaya oturtularak dizilmişlerdir²⁴². İn-situ halde ele geçen taşlar daima batıya bakmaktadır. Bugün Van Müzesi'nde sergilenen Hakkari stelleri, yöresel killi kireç taşı ve kalkernitlerden oyulmuştur. Taşlardan 11'i çıplak erkek savaşçılara aittir ve yükseklikleri 0.81 m. ile 1.42 m. arasında değişmektedir. Diğer iki tanesi kadın olup, yumuşak yüz hatları ve 1.10 ve 3.30 m.'lik boyları ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Taş kalınlıkları 0.15-0.20 m. kadardır. Taşların yalnızca düzgün ön yüzleri işlenmiştir. İşleme

²³⁷ Darga 1992: 154.

²³⁸ Ünal 2003: 87.

²³⁹ Sheer 2006: 153.

²⁴⁰ Ünal 2003: 88.; McMahon 1991: 24.

²⁴¹ Güterbock 1943: 293.

²⁴² Sevin 2015: 27.

tekniklerine göre kabartma, kabartma-oyma ve çizgi olmak üzere üç gruba ayrılmaktadırlar. Bu taşlardan yedisi kabartma tekniğinde yapılmıştır²⁴³.

Taşlarda işlenen ana konu ise, genç ve güçlü bir insan bedeninin üst kısmıdır; bacaklar hiçbir zaman gösterilmemiştir. Hayvan betimlemeleri dışında, irili ufaklı tüm insan figürleri cepheden işlenmiştir. Kuralları önceden belirlenmiş bu ikonografik programa göre panoda önce, çıplak bir savaşçı ile silah ve eşyaları, sonra, daha küçük ve hiyerarşik olarak onu izleyen erkek ya da kadınlarla, savaşçının kahramanlıklarına ilişkin sahneler, son olarak da leopar (panter), geyik, çakal, ayı ve yılan gibi yabani hayvanlar betimlenmiştir²⁴⁴.

Erkek tasvirlerinde ortak özellik ise, çıplak olarak gösterilmiş olmalarıdır ve erkeklik organları suspansuvar altına alınarak gizlenmiştir. Başları, bazen bir takke, bazen de puşiyi andıran bir örtü ile kapatılmıştır. Çoğu tumbul olup, bir kaçı ince-uzun yüzlü olarak gösterilmiştir. Çok belirgin küt burunlu, burun üzerinde birleşen hilal kaşlı ve dar alınlılardır. Kimilerinde göz çukurları beyaz bir taş ile kakma yapılmıştır. Ağzları küçük ve kapalı, dudaklar ise ifadesiz ve serttir. Eller ve parmaklar özenli bir biçimde betimlenmiştir. Belde ince bir kemer ya da kuşak olup, gövdenin diğer öğeleri üzerinde hiç durulmamıştır.

Stellerde betimlenen çeşitli nesnelere en dikkat çekicisi, biri dışında tüm figürlerin her iki elleriyle önlerinde merkezi konumda tuttıkları içki kabıdır. Sevin çalışmasında, tulum ya da kırba türü bir kap olabileceğini belirtmektedir²⁴⁵. Stellerin beşinde çadır motifi işlenmiştir. Daima kubbemsi ya da hafif sivri bir çatı sistemine sahip olan çadırların, dikdörtgen şekilli küçük bir penceresi bulunmaktadır.

Bu stellerden birinde konumuz olan geyik motifi işlenmiştir. Kabartmalı olan ön yüzü düz olup arka kısmı kaba bırakılmıştır. Yanlardan hafifçe çekilerek biçimlendirilmiş olan taş, geniş ve kavisli olan üstten alta doğru daralmaktadır ve dip kısmı düz bırakılmıştır.

Stelin ön yüzünde, cepheden gösterilen çıplak bir erkek savaşçı figürü bulunmaktadır. Yuvarlak tumbul yüzlü ve dar alınlıdır. İki yana doğru açılarak belirginleştirilmiş kulakların delikleri gösterilmiştir ve uzun çatık kaşları hilal biçiminde tasvir edilmiştir. Küt burunlu, göz çukurları oyularak hafifçe belirtilmiş, ağzı küçük ve

²⁴³ Sevin 2005: 30.

²⁴⁴ Sevin 2015: 28.

²⁴⁵ Sevin 2015: 29.

kapalı olup dudaklar ifadesizdir. Başında, tepesi hafif kabarık üçgen baklava motifleriyle nakışlı bir takke bulunmaktadır.

Dirsekten bükülü elleriyle göğsünün üzerinde, olasılıkla deriden yapılmış şişkin bir tulum tutmaktadır. Kol pazıları hafifçe belirtilmiş, belinde kazıma ve şevron ve zigzag motifli kalın bir kemerle tasvir edilmiştir. Altta cinsiyet organını gizleyen, deriden ve bele takılı suspansuvar bulunmaktadır.

Figür çok sayıda alet, silah ya da nesne ile donatılmıştır. Sağında omurgalı, namlusu uzun, kovanlı dik bir mızrak, solunda ise eğik konumlu, sap-deliği bilezikli, kolçuklu ve ağzı silmeli balta işlenmiştir. Sol kolunun altında iki ağzılı iç bükey gövdeli, madeni görünümlü yassı bir nesne ile yuvarlak kesitli eğri bir çubuk durmaktadır. Kemerine sağdan sola doğru uzanan bir hançer asılıdır. Stelin sol alt kenarına, savaşçının sağ dirseğinin hemen altına, cepheden genç ve çıplak bir erkek figürü işlenmiştir. Gövdesinin bir bölümü kemer ve suspansuvar kayışı altında kalmış olan figürün başında, üzeri çarpı işaretleriyle süslenmiş, kesik tepeli bir başlık bulunmaktadır. Figür, yuvarlak yüzlü ve iri kulaklıdır. Kollar dirseklerden bükülmüş vaziyette olup elleri başparmakları yukarı gelecek şekilde göğsü üzerinde tutmaktadır. Süslü suspansuvarı işlenmiştir. Profilden gösterilen ayaklarında, uçları yukarı kalkık çarıklar bulunmaktadır. Genç erkeğin süslü takkesi ve duruşuyla önemli bir konumda olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Kabartma yüzeyindeki geri kalan boşluklar, profilden yabancı hayvan motifleriyle doldurulmuştur. Sağ ve sol üst köşelerde sola yürür durumda birer dağ keçisi tasvir edilmiştir. Bunlardan altı boğumlu büyük boynuzlu, çene altında sakalı, gözü ve kulağı, erkeklik organı ve tırnakları özenle belirtilmiş sağdaki erkek-teke, daha cılız olan soldaki ise dişiye ifade etmektedir²⁴⁶. Stelde en altta boş bırakılmış alanda ise yine profilden, sağa yürür vaziyette bir geyik tasvir edilmiştir. Boynuzları büyük ve altı çatallı olan hayvanın gözü, kulağı, kısa kuyruğu, erkeklik organı ve tırnağı gösterilmiştir. Gövde uzun ve dar, karın bölgesi hafif eğri olarak gösterilmiştir. Başın alt kısmında bulunan yuvarlak çıkıntıdan dolayı Kafkasya'da, Kızıl geyiğin bir alt türü olan *Cervus elaphus*, maral, Hakkari çevresinde de bulunmaktadır. Bu geyik türü, Kafkaslardan, Anadolu'ya ve Kuzey İran'a kadar yayılım alanı göstermektedir²⁴⁷.

²⁴⁶ Sevin 2005: 37.

²⁴⁷ Franke 2012: 165.

Hakkari stelleri ikonografik olarak değerlendirildiğinde, taşların üzerinde betimlenen silah tipleri bir yandan Transkafkasya ve Kuzeybatı İran, bir yandanda Kuzey Mezopotamya ile ilgili olduklarına işaret etmektedir²⁴⁸. Kaba görünümlü dikili taşlara Kuzey Mezopotamya'da ve Kuzey Suriye'de M.Ö. II. binyılın ortalarından itibaren sıkça rastlanmaktadır. En eski ve en yakın temsilciler M.Ö. IV. binyılın ikinci yarısı ortalarında başlayan Kuzey Karadeniz, Ukrayna'daki Kemi-Oba Kültürü'nden gelmektedir²⁴⁹. Hakkari stellerinin tarihi konusunda kesin bir sonuca varılamamış olmasına rağmen, taşların dikili oldukları alanın 19 km kuzeydoğusunda tespit edilen oda-mezardan, çanak çömlekler, tunçtan hançerler, süs iğneleri, saç halkaları, gümüş ziynet eşyaları ve insan kemikleri ele geçmiştir. Oda- mezarda ele geçirilen insan kemikleri üzerinde yapılan radyo karbon ölçümleri M.Ö. 1885-1745, 1995-1690, 1950-1835 ve 2030-1780 yıllarını vermiştir.²⁵⁰ Sevin, stellerin dikiliş tarihleri ile mezar odasının kullanılış tarihinin aynı zamanda olduğunu çalışmasında belirtmekte ve stelleri M.Ö. II. bin yıl sonlarına tarihlemektedir (Res.34. 1).

3.2.2. Seramik Kaplar Üzerinde Geyik Tasvirleri

3.2.2.1. Hüseyindedede kült vazosu

Çorum/Sungurlu İlçesi Yörüklü Beldesinde yer alan Hüseyindedede'den ele geçmiş olan kabartmalı kült vazosu, Hitit sanatında geyik ikonografisiyle ilgili bilgilerimize, ışık tutmaktadır. Eski Hitit Krallık Çağı sanatının en seçkin çanak çömleğini kabartmalı kült vazoları temsil etmektedir. Hitit görsel sanatında, dini ve krali nitelikteki konuların betimlendiği ilk pişmiş toprak eserler olan kabartmalı vazolar, tapınak eşyaları arasında en gösterişli ve kıymetli kült objeleri olarak yer alırlar²⁵¹. Hitit kentlerinde yerel fırtına tanrısı için düzenlenen törenleri öyküsel tarzda anlatan kabartmalı vazolar, Anadolu'da M.Ö. 17. ve 16. yüzyıla ait Hitit tasvir sanatını anlamamızı sağlayan, ender arkeolojik bulgulardır. Kabartmalı kült vazolarında, yerel bayramlara ait dini törenlerin belirli evrelerinde yapılan hazırlıklar, kurban hayvanları, çeşitli hediyeler taşıyan erkek ve kadın figürleri, tanrılar, tanrıçalar, rahipler, rahibeler, akrobatlar, tapınak ve sunaklar, müzisyenler, çalgılar, dansçılar, tanrı önünde sunu, kurban, kutsal evlilik, kült arabaları gibi konular gösterilmiştir.

²⁴⁸ Sevin 2005: 88.

²⁴⁹ Sevin 2005: 89.

²⁵⁰ Sevin 2005: 109.

²⁵¹ Sipahi 2014: 22.

Hüseyinde vazosunda işlenen konu dört ayrı frizde,²⁵² her frizin konusu soldan sağa doğru kendi içinde dört ayrı aşamada anlatılmıştır²⁵³. Ayrıca vazonun frizlerinin tümüne bakıldığında önemli figürlerin veya konuların dikey düzlemde üst üste geldiği görülmektedir. Törenin başlıca karakterlerini oluşturan kadın ve erkek figürler, her frizde farklı sahnelerde tekrar tekrar tasvir edilmiştir²⁵⁴.

Vazo, yaklaşık 86 cm. yüksekliğe sahiptir. Teknik özellikleri bakımından bu gruba giren kabartmalı vazolarla hemen hemen aynı özellikleri taşımaktadır. Kaliteli hamur özelliğine sahip olan vazonun kırmızı astarı, yangın neticesinde yer yer renk değiştirmiştir ve astar, vazonun ağız kenarı içinde de devam etmiştir. Vazo, içbükey silindir boyunlu, oval gövdeli, dikey kulplu ve yuvarlak diplidir. Dört dikey simetrik şerit kulp arasındaki alana, aşağıdan yukarıya doğru 1. ve 2. frizlerdeki kabartmalar yerleştirilmiştir. İçbükey silindirik boyunda yer alan 3. frizde vazonun en geniş sahnesi yer almaktadır. Ana tema ve merkezi sahne, bu kısımda bulunur. Ağız kenarı altındaki sonuncu friz en dar olanıdır ve bütün frizler yatay, ince yivlerle sınırlandırılmıştır.

Vazonun geniş ağız kenarı üzerinde içi boş bir boru, buna bağlı karşılıklı boğa başları ve dikdörtgen bir tekne yer alır. Tekneye konulan sıvı, kanallar yardımıyla boğa başlarından geçerek, vazonun içine akmaktadır²⁵⁵.

Oldukça kaliteli bir hamurdan yapılmış kabartmalar, bu dönemin diğer kabartmalı vazolarında olduğu gibi, ayrı ayrı hazırlanarak vazoya yapıştırılmıştır. Vazoya applike edilen bazı figürlerin kalınlığı 1.5 cm.'ye ulaşmaktadır. Kabartma figürler kırmızı, krem ve siyah olmak üzere üç ayrı renkte boyanmıştır. Son olarak vazoya parlak perdah uygulanmıştır. Vazonun teknik ve şekil özelliklerinden dolayı, onun kült törenlerine uygun bir tarzda hazırlandığını ortaya koymaktadır²⁵⁶.

Vazonun en alt bölümünde yer alan dört dikey kulp arasında kalan birinci frizde, yerel Fırtına Tanrısı'nın kutsal hayvanı boğalar gösterilmiştir²⁵⁷. Dikey kulplar arasında gösterilen ikinci frizde, sunu ve ibadet konuları işlenmiştir. İlk sahne, sunu amacıyla bir hayvan getiren ve elinde şişe biçimli bir kap taşıyan erkek figürü ile başlamaktadır. Bir iple

²⁵² Yıldırım 2005: 341.

²⁵³ Sipahi 2001: 107.

²⁵⁴ Sipahi 2014: 25.

²⁵⁵ Yıldırım 2005: 763.

²⁵⁶ Yıldırım 2005: 764.

²⁵⁷ Güterbock 1943: 286.

çekilen hayvanın bir kısmı eksik olup ayağa ait kısmı geyik ya da karacaya benzemektedir. Erkek figür, krem renkli, kısa ve kuyruklu bir elbise giymektedir. İkinci frizin ikinci sahnesi iyi korunmuş olup bir erkek figürü beraberinde bir alageyik götürmektedir²⁵⁸. Geyik, erkek figürün elinde iple bağlıdır. Hayvanın boynuzlarının şekli, Eskiypar'dan ele geçen bir kabartmalı vazo parçası üzerindeki Koruyucu Tanrı'nın geyiğiyle aynı şekilde işlenmiştir. Hüseyinde vazosunda temsil edilen alageyik, yazılı belgelerden anlaşıldığı gibi tanrıya sunu için götürülüyor olmalıdır²⁵⁹. Üçüncü sahnede bir erkek figürü kurbanlık koçla, önlerinde dua jestinde iki figür bulunmaktadır. İkinci frizin son sahnesinde oturan tanrı huzurunda, müzik eşliğinde sunu yapılmaktadır. İlk figür, lir çalan bir müzisyeni temsil etmektedir. Fizyonomisine göre yaşlı olduğu anlaşılan figür, yürür vaziyette taşıdığı liri tek elle çalmaktadır. Müzisyenin önünde içki sunan figür yer almaktadır. Sunağın yanında arkalıklı bir sandalye üzerinde oturan tanrı, kısmen eksiktir. Tanrının üzerindeki giysi çok az korunmuştur. Kollarının üzerinden aşağıya inen şal benzeri bir kıyafet giymektedir. Buradaki altar ya da sunu masası üzerinde herhangi bir obje bulunmamaktadır.

İkinci frizin hemen üzerinde üçlü yiv ve dar bant düzenlemesi yer alır. Dar bir krem banttı sonra vazunun en geniş ve gösterişli kült sahnesini oluşturan üçüncü bölüm başlamaktadır. Merkezi sahnenin işlendiği bu bölüm 16 cm. yüksekliğe sahiptir. Frizde, sahnenin başlangıç figürleri kırık olmakla birlikte, ilerleyen alayın ilk figürü elinde saz çalan bir erkek figürüne aittir. Bunun önünde belden üstü eksik kadın figürü de çalpara ya da zil çalmaktadır. Aynı sırada, müzisyenlerin önünde iki uzun giysili, baş kısımları kısmen eksik figürler yer alır. Bu figürlerin önünde, elinde bir kült objesi taşıyan bir kadın figürü, siyah renkte uzun elbiseli olup, iki eliyle ayaklarından tuttuğu bir sehpa/tabla ya da ocak/mangal? tarzı bir eşyayı götürmektedir. Onun önündeki alayda kılıç taşıyan erkek figürlerinden biri diğerinden daha kısa betimlenmiştir.

Daha sonra tanrının evini temsilen²⁶⁰ bir tapınak ve yanında sunak yer almaktadır. Düz tapınak damı üzerinde yan yana sunak şeklinde bir düzenleme işlenmiştir ve Hitit sanatında ilk defa karşımıza çıkmaktadır²⁶¹. Tapınak ve atlardan sonraki sahnede ise ahşap ayaklı, kumaş örtülü yatakta, biri siyah elbiseli ve başı örtülü, diğeri krem renkte elbiseli iki kadın figürü betimlenmiştir. Krem renkli elbiseli kadın, bir elinde tuttuğu kap ve diğeri elinde tuttuğu fırça benzeri obje ile kadının (tanrıça ya da kraliçe?) makyajına /

²⁵⁸ Yıldırım 2005: 765.

²⁵⁹ Ertem 1965: 132.

²⁶⁰ Güterbock 1975: 125.

²⁶¹ Yıldırım 2005: 767.

süslenmesine yardım etmektedir. Yatağın yanında, yataktaki kadınlara doğru bakan, ellerini yukarıya kaldırmış bir erkek figürü (tanrı ya da kral?) betimlenmiştir. Erkek figürü, yukarıya kaldırdığı sağ elinde küçük bir kap tutmaktadır. Figürlerin tam olarak tanrısal atribütleri (sembolleri) anlaşılmadığı için tanrıları temsil eden kral ya da kraliçe olarak yorumlanmaktadır²⁶². Frizlerdeki törene katılan figürler aynı zamanda bu sahnedekilere ibadet etmektedirler.

Vazonun en üst frizinde, sırtında yuvarlak ağızlı iri bir testi taşıyan erkek figürü ve onun önünde yalnızca arka ayağı korunan bir hayvan betimi bulunmaktadır. Sonraki sahnede öküzlerin çektiği kağrı benzeri bir araba tasvir edilmiştir. Araba tam korunmadığı için bir sürücüsü olup olmadığı bilinmemektedir. Kült arabasının içindekiler olasılıkla gelinin / tanrıçanın eşyaları olmalıdır²⁶³. Arabanın arkasında iki kadın figürü bulunmakta ve bunlardan arkadaki kadın, uzun başlıklı ve elinde sadece sapı korunmuş bir obje (güneşlik / yelpaze?) tutar vaziyette tasvir edilmiştir. En arkada oturan, diğer siyah elbiseli kadın ya da tanrıçanın başı eksiktir. Arabayı çeken hayvanların sadece başları ve boyunduruğu korunmuştur. Sanatçı iki hayvanı yan yana gösterebilmek için, hayvanların boynuzlarını farklı biçimde uygulamıştır. Arabanın okluğundan tutmuş, ilerleyen bir refakatçi erkek figürü ile elinde küçük bir obje taşıyan figürün elbisesi oldukça süslü işlenmiştir. Bu sahnenin ardından müzikli ve eğlenceli bölüm gelmektedir. Frizde, saz çalan iki erkek figürü ile çalpara/zil çalan bir kadın arasında oynayan kadınlar betimlenmiştir. Dansçılar, kollarını yukarı kaldırmış ve parmaklarını şıkırdatarak oynamaktadırlar. Bu friz, önceki ana sahnedeki törenin müzik ve dans eşliğinde kutsanmasını yansıtmaktadır²⁶⁴.

M.Ö. 16. yüzyıl sanatının gelişmiş bir örneğini temsil eden Hüseyindede Vazosu'nda, Orta Anadolu Hatti geleneğini sürdüren, içerisinde birçok mahalli festivali barındıran ilkbahar ya da tarım yılının başlangıcındaki önemli bayramlardan birinde gerçekleştirilen törenler anlatılmış olmalıdır²⁶⁵. Tasvir sanatında köklerinin Eski Hitit Çağı'na kadar indiği kabul edilen ve ilkbaharda kutlanan *Antahşum* bitkisi bayramı ile tarım yılının başlangıcına denk düşen ve bazı bölümleri *Antahşum*'a da aktarılan *Purulliya* bayram ritüelinin özellikle Orta Anadolu'nun kuzeyindeki şehirlerde gerçekleştirilen törenleri, Hüseyindede Vazosu'nda temsil edilen sahnelerle benzerlik göstermektedir.

²⁶² Yıldırım 2005: 768.

²⁶³ Yıldırım 2005: 768.

²⁶⁴ Yıldırım 2005: 769.

²⁶⁵ Reyhan 2016: 98.

Hüseyinde Vazosu'nda alttan ikinci bantta bir geyik tasviri yer almaktadır. *Antahşum* bayramında geyiklerin önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Bayramın 32. ve 34. Günlerinde *Piškuruwa* dağında geyiğe içki kurban edilmektedir²⁶⁶. KUB XXV 18 II 1 vd.'da şöyle açıklanır²⁶⁷: “Bir dansör kendi etrafında bir defa döner, geyiğin önünde durur. Bir saki *Tapišana* kabıyla geyiğe libasyon yapar”, şeklinde bir ifade bulunmaktadır (Res.35. 1, 1a, 1b). Geyiğin önünde yapılan bu kurban merasimi, geyiklerin kutsal kült hayvanı olduğuna işaret etmektedir²⁶⁸.

Eskiyapar Seramik Parçası Üzerinde Geyik Tasviri

Çorum İl'i Alaca İlçesi Eskiyapar Köy'ünde ele geçen seramik parçası üzerinde, geyik üzerinde ayakta duran Kırların Koruyucu Tanrısı profilden işlenmiştir. Tanrının belden yukarısı ve sağ bacağının alt kısmı ile geyiğin bacakları ve arkası eksiktir. Tanrı kısa elbiseli, geniş kemerli ve yukarıya kıvrık ucu sivri ayakkabı giymektedir. Diz kapağı ayrıntıyla işlenen Tanrı'nın aşağıya doğru inen saç şeridi çok belirgin bir şekilde gösterilmiştir. Tanrı, geyiğin boynunun dibine ve kürek kemiğine basar vaziyette tasvir edilmiştir. Tanrı, her iki frizi kaplayacak şekilde büyük boyutta betimlenmiştir. Geyiğin, ay biçimli 5 ve 7 çatalı boynuzlarının uçları friz şeridine bağlıdır. Kulağı, badem gözü, burun deliği, ağzı ve yanağı profilden gösterilmiş, boynu ise uzun ince olarak işlenmiştir²⁶⁹. Kabartmanın eksik olmasından dolayı tanrının elinde tuttuğu atribütleri (sembolleri) anlayamamaktadır.

Brandenstein'a göre, geyik üzerinde duran “Kırların Koruyucu Tanrısı (D^LLAMMA. LÍL)” kabartmalı vazo sanatında ilk defa karşımıza çıkmaktadır²⁷⁰. N. Özgüç'e göre, Kırların Koruyucu Tanrısının en eski tasviri Kültepe/Karum II. Katına ait yerli üslupdaki silindir mühür baskılarında tespit edildiğini açıklamaktadır²⁷¹. Geyik, üslup açısından Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın yerli silindir mühürlerinde karşımıza çıkan eski yüksek seviyeli üslubun devamı niteliğini taşımaktadır (Res.36. 1).

²⁶⁶ Erkut 1998: 193.

²⁶⁷ Haas 1970: 65.

²⁶⁸ Ardzinba 2010: 24.

²⁶⁹ Özgüç T. 1988: 52-53.

²⁷⁰ Brandenstein 1943: 78.

²⁷¹ Özgüç T. 1988: 53.

Selimli Vazosu Üzerinde Geyik Tasviri

Selimli vazosu Alacahöyük (Çorum/Alaca) yakınlarında yer alan Selimli'de bulunmuştur. Vazo, dört adet seramik parçası şeklinde ele geçmiş olup, üzerinde geyik avı sahnesi betimlenmiştir. İki geyiğin arasında duran avcı figürü, elinde tuttuğu mızrak ile başını geriye çevirmiş olan geyiği avlarken tasvir edilmiştir. Burada geyiğin vücut kıllarını belirtmek için üçgen biçiminde şekiller kullanılmıştır²⁷² (Res.36. 2, 2a). Seramik parçaları üzerinde tespit edilen konular ise; kült aktiviteleri, törenler, hayvan tasvirleri ve av sahnelerinden oluşmaktadır. Bu eser, Hitit İmparatorluk dönemine tarihlenir.

Boğazköy Seramik Parçası Üzerinde Geyik Tasviri

4 nolu tapınağın güney kısmında yer alan bina kalıntıları arasından ele geçmiştir. Seramik parçası üzerinde, sağ tarafa bakan bir geyik başı betimlenmiştir²⁷³.

Boğazköy Testisi Üzerinde Geyik Tasviri

Tasvirli kap, küresel gövdeli, geniş, dışa çekik huni biçimli bir ağız kenarlı ve küt konik biçimli bir ayağa sahiptir. Kabın her iki yanına, kabartma olarak iki dağ keçisi ve kulpların arasına iki tane geyik betimi yer alır. Keçiler başlarını arkaya çevirmiş şekilde, geyikler ise öne doğru bakar vaziyette doğal halleriyle tasvir edilmişlerdir²⁷⁴. Hayvanlar büyük, öne doğru çıkmış ve kazınmış göz bebeklerine sahiptir. Başlarının aralarında boyun kıvrımları, sade, basit çentiklerle belirtilmiştir. Hayvanların gövdeleri tahta gibi düzdür, omuzları ve arka baldırlarıysa, ele geçtiği kadarıyla kenarlı biçimde profilden gösterilmiştir. Öne doğru çıkmış leğen kemiği küçük bir çıkıntıyla belirtilmiştir. Geyiğin gövdesi çok sayıda, kama formunda, baskı bezeme üçgenle, boynuzu da kademeli olarak gösterilmiştir. Boehmer, uzunca, yukarı kalkmış kafaları ve özellikle gözlerin stilizasyonu nedeniyle bu kap, kült testisi olmalıdır²⁷⁵ şeklinde açıklamaktadır (Res.37. 1, 1a).

Hirbemerdon Tepe Geyik Figürlü Kap

Diyarbakır İl'i Bismil İlçesi Mesudiler Köy'ünde yer alan Hirbemerdon Tepe'de bulunan ve M.Ö. II. bin yıla tarihlenen "tören yapısı"nda çok sayıda geyik boynuzu ve kemikleriyle, geyiği ve diğer hayvanları simgeleyen çok sayıda buluntu açığa

²⁷² Muscarella 1974: 68.

²⁷³ Parzinger-Sanz 1992: 111.

²⁷⁴ Boehmer 1983: 55-57.

²⁷⁵ Boehmer 1983: 55-57.

çıkarılmıştır²⁷⁶. Hirbemerdon Tepe’de bulunan Orta Tunç Çağı mimari kompleksi, kap üzerinde gösterilen hayvan figürleri ve plakalar halinde hayvanlar, doğal olaylar ve tanrılar doğal ortamlarında gösterilerek tasvir edilmiştir²⁷⁷. Üzerinde stilize bir şekilde çeşitli duruşlarda işlenmiş geyik betimli kap, tören alanında ele geçmiştir²⁷⁸. Bu kap, bant bezemeli kaplar grubundan olup, bezemesi ardı ardına sıralı üçgenlerin içinin dalgalarla ya da stilize erkek geyiklerle doldurulmasından oluşmaktadır. Kendini dört kere tekrar eden bu bezeme sayesinde, hayvana hareket ediyormuş izlenimi verilmiştir²⁷⁹. Bu kap, diğer Doğu Anadolu kültürlerine ait bezemeli kaplarda görülen bazı geleneksel özelliklerle benzerlik göstermektedir. Bu gelenekler, doğal olaylar, hayvanlar ve tanrıların doğal ortamlarında gösterilmesidir.²⁸⁰ Burada bir önemli nokta, geyik kemiklerinin ve boynuzlarının meydana, törensel buluntuların yanında yoğun olarak bulunmasıdır. Hirbemerdon Tepe’de mimari kompleksin bir parçası olan meydana, hayvan kalıntıları üzerinde yapılan inceleme sonuçlarına göre meydana, diğer mimari elemanlarla karşılaştırıldığında yabancı hayvanların yoğun olduğu alan olarak tespit edilmiştir. Bu buluntular arasında alageyiğe ait olduğu anlaşılan kemikler, hem sayı hemde ağırlık bakımından önde gelmektedir²⁸¹ ve geyik kültürü ile ilişkilendirilmektedir (Res.38. 1, 1a, 1b, 1c).

Batman Gre Amer Höyük Geyik Figürlü Çömlek

Batman İl’i Beşiri İlçesi Işıkveren Köy’ü sınırları içerisinde yer alan Gre Amer Höyük’te 2014 yılında yapılan kazılar sonucunda ele geçen tüm, polikrom figüratif bezemeli bir çömlek üzerinde, kelaynak, turna kuşları ve abartılı boynuzları olan geyikler ve stilize bir insan figürü kabın üzerine betimlenmiştir. Geometrik desenlerin ve geyik betimlerinin çok benzerleri Erken Trans-Kafkasya Kültürü ya da Van-Urmiya Bölgesi çömlekleri üstünde gözükmektedir²⁸² (Res.39. 1).

Erzurum Müzesi’nden İnsan Figürlü Çömlek

Kuzeydoğu Anadolu ve Trans-Kafkasya’nın boya bezemeli çanak çömleği, bazı bölgesel farklılıklarına karşılık, oldukça tekdüze bir bezeme repertuarı ile dikkat çeker.

²⁷⁶ Laneri 2015: 54.

²⁷⁷ Laneri 2015: 60.

²⁷⁸ Laneri 2015: 544.

²⁷⁹ Laneri 2015: 60.

²⁸⁰ Laneri 2015: 60.

²⁸¹ Laneri 2015: 62.

²⁸² Pulhan-Baylock 2018: 118.

Bezemelerde daha çok linear geometrik motifler hakim olup, hayvan figürleri sınırlıdır, insan figürleri ise yok denecek kadar az tespit edilmiştir²⁸³.

Bu çömlek, Erzurum Müzesi'ne satın alma yoluyla gelmiştir ve buluntu yeri belli değildir (Müze Envanter No: 101-90). Yüksekliği 58 cm., ağız çapı 17,5 cm.'dir. Oval gövdeli ve düz diplidir. Kahverengi hamurlu ve kiremit renkli astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, hafif perdahlı ve çark yapımıdır. Omuz ve karın kısmını kaplayan bezeme alanı ayrıca daha parlak bir şekilde krem renkte astarlanmıştır. Motifler bu astar üzerine kiremit ve siyah renk kullanılarak yapılmıştır. Sahneler, kabın omuz kısmından aşağı doğru sarkıtılan üçgenler ve dikey bantlar arasında kalan panellere yerleştirilmiştir. Üçgen ve dikey bant dizilerinin iç kısımları, yatay dalgalı siyah hatlarla taranmış ve her iki yanları da kiremit ve siyah renkli çizgilerle sınırlandırılmıştır. Arada kalan boş alanlara hayvan ve insan bezemeleri yapılmıştır.

İşlenen kompozisyon ise; iki insan figürü, dağ keçisi, geyik ve su kuşları ile üç adet kuşun bulunduğu bir yüzde, sade bantlar ve bir kuş dizisi dışında boş bırakılmıştır. Tüm kuş figürlerinde gövdeler siluet şeklinde yapılmıştır. Yanyana iki adet dalgalı hat bandından sonra iki erkek figürü, göğsünün sağ tarafından bulunan kiremit renkli üçgen dışında siyah boya ile yapılmıştır. Figür, sağ eli belinde ve sol eli başında, dizler hafif öne doğru kıvrık olarak gösterilmiştir. İkinci insan figürü, hafif silinmiş olup bir önceki insan figürü ile aynı şekilde işlenmiştir. Aradaki fark ise, buradaki figürün sağ eli başındadır ve dikey bir şekilde tasvir edilmiş, başı gagalayan siyah renkte yapılmış iri yırtıcı kuşun varlığıdır. Bu sahneyi sınırlayan ayırıcı çizgili bandın yanında yer alan diğer hareketli sahnede, dikey sıralı olarak siyah renkte yapılmış dağ keçisi, altında yine siyah renkte yapılmış iki adet su kuşu ve bunların altında diğer figürlerden büyük olarak işlenmiş geyik betimi yer alır.

Geyiğin boynuzları, gözü, burnu ve boyun kısmı kiremit renkle boyanmış, diğer hatlar siyah ile boyanmıştır. Silinmiş olmakla birlikte, gövdesinin üst kısmında ve geri planda bir dağ keçisi betimi yer almaktadır. Bu sahneden sonra devam eden kabın diğer kısmında yine iki adet dalgalı hat bandı ve üçgen olup araları boş bırakılmıştır. Ardından gelen iki dalgalı hat bandı arasındaki panoda siyah boya ile yapılmış sekiz adet su kuşu tasvir edilmiştir. Gerek bu, gerekse dağ keçili ve geyiğin bulunduğu panoda, kuşlardan bazıları başlarını geriye çevirerek gagalarıyla kuyruklarını düzeltmeye çalışır vaziyette gösterilmiştir. Bu tarz çömlüklerin yakın benzerleri "Aras Boyalıları" kültürü içinde yer alan

²⁸³ Özfirat 2011: 311.

“Van-Urmiye Boyalıları”nda karşımıza çıkmaktadır. Bu çömlek, hamur ve bezeme anlayışıyla Orta Tunç Çağı'nın geç evresi, biçimsel özellikleri açısından Erken Demir Çağ özelliklerini taşıması nedeniyle “Van-Urmiye Boyalıları”nın son evresi ykl. M.Ö. II. bin yılın ikinci yarısına (M.Ö. 1400-1300) tarihlenmektedir²⁸⁴ (Res.40. 1, 1a, 1b, 1c).

3.2.2.3. Boğazköy ağırşak üzerinde geyik tasviri

Boğazköy'de tespit edilmiş, kahverengimsi kilden yapılmış, koni şeklindeki ağırşagın üst kısmındakazıma tekniği ile yapılmış geyik başı tasviri yer almaktadır²⁸⁵ (Res.41. 1).

3.2.3. Metal Eserler Üzerinde Geyik Tasvirleri

3.2.3.1. Norbert Schimmel gümüş geyik biçimli (riton) kap

Norbert Schimmel koleksiyonunda bulunan geyik biçimli içki kabının, Hititçe metinlerdeki karşılığı GAL lulu yamaş/BIBRU lulu yamaş'dır²⁸⁶. Hitit tapınak eşyası arasında bulunan hayvan biçimli içki kabı ya da kurban kabı olarak nitelendirilen BIBRU'lar, Sir-Gavaz'a göre;“*tanrı ve tanrıçalar için düzenlenen bayramlar sırasında Hitit krallarının gerçekleştirdiği özel ritüellerde kullanılmaktaydı*”²⁸⁷ şeklinde yorumlanmaktadır. Yine aynı çalışmada, Hititçe metinlerde karşımıza çıkan “*tanrıyı içmek*” ifadesi bazı özel tanrıların kutsal hayvanlarını simgeleyen bu kaplardan içilen içki sayesinde tanrıyla bütünleşmek, “*tek vücut olmak*” anlamına geliyor olmalıydı²⁸⁸ şeklinde açıklanmaktadır. Coşkun, yazılı bir metinde, krali çift oturarak ^DLAMMA. LİL'i, “Koruyucu Tanrı'yı” geyik BIBRU'sundan içtiklerini anlatmaktadır²⁸⁹. Sir-Gavaz çalışmasında; “kral, özel günlerde (bayram kutlamaları) geyik biçimli ritondan içtiği içki ile sembolik olarak Koruyucu Tanrı'ya olan şükranlarını sunmuş oluyordu”²⁹⁰ belirtmektedir.

Gümüşten yapılmış, geyik biçiminde olan riton, bacaklarını gövdesinin altına kıvrımış, otururken başını dik tutmuş şekilde işlenmiştir. M.Ö. 1400-1200 yıllarına tarihlenmektedir. İki parçadan oluşan kabın baş kısmı ile protom kısmı birbirine eklenerek bir bütün oluşturmuştur. Ekleme yeri bezekli bir şeritle kapatılmıştır. Boyuna kadar

²⁸⁴ Özfirat 2011: 313.

²⁸⁵ Fischer 1963: 152.

²⁸⁶ Alp 1999: 71.

²⁸⁷ Sir-Gavaz 2016: 85.

²⁸⁸ Sir-Gavaz 2016: 86.

²⁸⁹ Coşkun 1992: 33.

²⁹⁰ Sir-Gavaz 2016: 86.

kabartma tekniği (metal eřya üzerinde eki yardımıyla kabartma şeklinde bezeme yapılması işlemine kabartma tekniği/repussé denilmektedir)²⁹¹ ile yapılmış olan kabın gövdesinin yan kısmında bir kulbu bulunmaktadır. Geyiğin boynuzları, yüz hatları oldukça belirgin, kulaklar ise çıkıntı şeklinde gösterilmiştir. Gözler, kaşlar ve şeritteki kare bezekler başka bir madde ile kakma tekniğinde yapılmış olmalıdır ve bugün bu elemanlar bulunmamaktadır. Boynunda tasma betimi yeralır. Diz çökmüş durumdaki geyiğin boynuz işlemesi belirgindir. Kabın ağız kenarında ise bir bant frizi yeralmaktadır. Bu frizde, çapraz boğa ayaklı bir tabure üzerinde oturan, uzun elbiseli ve ucu sivri tek boynuzlu başlıklı tasvir edilmiş bir tanrı, ileriye doğru uzattığı sol elinde bir kartal, sağ elinde ise bir kadeh tutmaktadır. Tahtında oturan tanrının, önünde bir altar, atların önünde de bir geyik üzerinde duran bir tanrı tasviri yeralmaktadır. Geyiğin boynuzları nden, başı profilden verilmiştir. Ayrıca geyik hafifçe yürür pozisyonda tasvir edilmiştir. Geyiğin üzerindeki genç tanrının kısa etekli elbisesinde bir kemer bulunmaktadır. Bu tanrının da sol elinde bir kuş sağ elinde de lituus bulunmaktadır. Ayrıca her iki tanrının da karşılarında altından kakma oval levhacıklar üzerinde HH işaretleriyle yazılmış idogramları yeralmaktadır²⁹². Bu tanrısal grup  figür tarafından kutsanmaktadır ve tüm figürler sağa doğru ilerler pozisyonda, tasviredilmiştir. Öndeki figür sağ elindeki gagaağızlı testiden sıvı sunumunda bulunmaktadır. Bu figürün arkasında ekmek olması muhtemel yiyecek sunan bir figür ve arkasında melmış, elindeki vazoyu tanrılara sunan üçüncü figür bulunmaktadır. Tasvirin en arkasında stilize olarak işlenmiş bir ağaç yeralır. nal'a göre, metinlerde bahsi geçen "eyağağacı" (hayat ağacı) olmalıdır²⁹³ şeklinde yorumlanmaktadır. Ağacın üzerinde bir ok sadağı ve deri bir torba (tulum) asılıdır²⁹⁴. Ağacın altında uyuyanya da l bir geyik yatmaktadır. Tasvirin ilk çiziminde tanrının arkasında duran fakat daha sonra ağacın arkasında, tasvirin en sonunda olması gerektiği anlaşılan toprağa saplanmış iki mızrak betimi ile bant frizi sona ermektedir. Kabın frizindeki ana tema ise tanrılara, kralya da üst düzey birinin sunu yapmasıdır (Res.42. 1, 1a, 1b).

3.2.3.2. Kastamonu-Kınık kasesi (taprammi kabı)

Kastamonu Kınık'ta bulunan metal kase üzerinde yeralan kabartmalarda geyik avı sahnesi betimlenmiştir. Kase, yarı küre biçiminde, yuvarlak ağızlı ve basit yükseltilmiş ağız

²⁹¹ Tekin 2015: 100.

²⁹² Darga 1992: 39.

²⁹³ nal 2012: 674.

²⁹⁴ Darga 1992: 39.

kenarlıdır. Kabın dış yüzü 2 mm. kalınlığında kabartma şeritlerle birbirinden ayrılan üç frize bölünmüştür.

İlk friz, kabın dip kısmı 3,8 cm. çapındaki yuvarlak alan, on beş yapraklı bir rozet motifiyle bezenmiştir. Rozetin etrafındaki ikinci friz 2,4 cm. genişliğe sahiptir. Üç hayat ağacının iki tarafında, antitetik olarak işlenmiş oturur vaziyette üçerli gruplar halinde grifon tasvirleri yer alır²⁹⁵. Üçüncü friz 2,7 cm.dir. Bu frizin en başında beş adet dalı bulunan bir ağaç ve ağacın önünde duran, elinde mızrak tutan avcı betimi yer alır. Avcı, önünde yeralan yaban domuzuna hamle yaparken tasvir edilmiştir. Sonraki sahnede aslanlar arası mücadele ile iki aslan, ortalarına aldıkları boğaya biri önden diğeri arkadan saldırmak üzere hazırlanmış bir şekilde betimlenmiştir. Sahnelerin arasında doldurma motifi olarak rozet ve palmet kullanılmıştır.

Avcılar, kısa kollu gömleklili ve kısa etekli elbiseli, takke biçimli başlıklı, uçları yukarı kıvrık ayakkabılı ve bellerinde hilal başlı ucu kıvrık hançerleriyle tasvir edilmişlerdir.

En üst frizde, başlangıç motifi olan hayat ağacının önünde bir erkek figürü, yularını beline bağladığı geyiğe doğru gelen geyiklere karşı gerdiği yayından okunu fırlatırken tasvir edilmiştir. En dışta yeralan bu frizde, sahnenin başında yeralan avcı tarafından avlanmış, çoğunluğu geyiklerin oluşturduğu hayvan tasvirleri yer almaktadır. Bu frizde de doldurma motifi olarak rozet ve palmet kullanılmıştır.

Kabın kenarında yeralan üçüncü frizin üstünde, çizi tekniği ile yapılmış hiyeroglif yazısında katip Taprammi'nin adı yazılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu katibin IV. Tuthaliya döneminde yaşadığı tespit edilmiştir²⁹⁶ (Res.43. 1, 1a, 1b).

3.2.3.3. Muş-Bulanık Elmakaya geyik figürlü dinsel tempo çalgısı (sistrum)

Geyik şeklinde yapılmış olan dinsel tempo çalgısı “sistrum” olarak tanımlanmaktadır. Elde tutup sallayarak ses çıkartan, yiv-burgu şekilli sapı olan çalgı aletidir²⁹⁷. Sistrum üzerinde yer alan erkek geyik, yatay bir levha üzerinde ayakta durur vaziyette gösterilmiş ve yukarıya doğru yükseltilmiş boynuz uçları üç çatalı olarak işlenmiştir. Hayvanın göz dolguları aşınmıştır. Kürek kemiği ve kalça kemiğinin iç

²⁹⁵ Emre-Çınaroğlu 1993: 684.

²⁹⁶ Hawkins 1993: 717.

²⁹⁷ Başaran 2007: 87.

kısımında, boyun altı ve karın altı ile bacaklar arasında boylu boyunca derin bir yarık bulunmaktadır. Gövde içerisinde ses çıkartma amacıyla hareket edebilen, iki bronz bilye yer alır. Doğal olarak betimlenmiş geyiğin ayakları altında bulunan taban levhası ile burgu-yiv bezemeli tutma sapı, iç içe geçirilmiş yarı küresel bir elemanla bağlanmıştır. Taban levhasının altındaki çıkıntı, yarı küresel sap başlığının içerisinde hareketli bir yapıya sahiptir. Yarı küresel başlığın orta kısmı hafifçe dışa doğru taşmış ve alt bölmede tepeleri aşağıya bakan küçük üçgen açıklıklara yer verilmiştir. Tutma sapı, altta kemerle birbirine birleştirilmiş, ortasında bir ağaç betimi bulunan, iki ayak şekilli bir taban üzerine oturtulmuştur. Elmakaya, M.Ö. II. bin yılda Hurri sınırları içerisinde yer almaktadır ve geyik figürü M.Ö. II. bin yıl sonlarına tarihlenmektedir²⁹⁸ (Res.44. 1, 1a).

3.2.3.4. Kalavasos Heykelciği

Kıbrıs/Larnaka yakınlarında Kalavasos-Aylos Dimitrios'da bir çocuk mezarından ele geçmiştir. M.Ö. 1200'e tarihlenir²⁹⁹. Geyik üstünde, Hitit tanrısı olan, Kırların Koruyucu Tanrısı betimlenmiştir. Tanrı, üçgen sivri boynuzlu başlığı ve ucu kıvrık sivri uçlu ayakkabılarının yanında fizyonomik özellikleri açısından tipik Hitit tarzında tasvir edilmiştir³⁰⁰ (Res.44. 2).

3.2.4. Küçük Buluntular Üzerinde Geyik

3.2.4.1. Damga mühürler üzerinde geyik tasvirleri

Mühürler üzerinde yer alan geyik tasvirlerini, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan, Hitit dönemi görsel tasvirli sanatına geçmiş ve bu dönemde kırlarda avcılarının koruyucu tanrısı olan, "Av Tanrısı" ya da "Kırların Koruyucu Tanrısı (D^LLAMMA. LÍL)" olarak adlandırılmıştır³⁰¹.

Libasyon Sahnelerinde Geyik

İlk örnekte, solda çift başlı kartalın üzerinde uzun mantolu ve boynuzlu başlıklı bir erkek figürü ayakta durmakta ve karşısında geyik figürü yer almaktadır. Elinde tuttuğu gaga

²⁹⁸ Başaran 2007: 88.

²⁹⁹ Christou 1993: 735.

³⁰⁰ Knapp 2008: 315.

³⁰¹ Alparslan vd., 2010: 93.

ağızlı bir testi ile önünde duran ayaklı seki benzeri bir objeye libasyon yapmaktadır. Figürlerin arasında iki ismin hiyeroglifi yer almaktadır³⁰² (Res.45. 1, 1a, 1b).

İkinci örnekte, mühür çemberinin en altında iki başlı kartal figürü ve bunun üzerinde bir erkek ve geyik figürü yer almaktadır. Erkek figürü, uzun mantolu, boynuzlu başlıklı ve sağ elini selam verir pozisyonda gösterilmiş, sol elinde tuttuğu kaptan karşısında yer alan geyiğe libasyon yapmaktadır. Geyiğin bacakları arasında ayak biçimli hiyeroglif yer almaktadır³⁰³ (Res.45. 1c).

Üçüncü örnekte ise, mührün sağ tarafında kısa etekli elbiseli erkek figürünün karşısında büyük olarak işlenmiş geyik figürü yer alır. Erkek figürü, sağ elini selam verir şekilde yukarı kaldırmış pozisyonda işlenmiştir³⁰⁴ (Res.46. 1, 1a).

Kırların Koruyucu Tanrısı'nın Hayvanı Olarak Geyik

Bu gruba giren örnekler Boğazköy Nişantepe aşivinden ele geçmiştir.

İlk örnekte, geyiğin üzerinde şematik olarak, Kırların Koruyucu Tanrısı iki rozet mofinin arasında işlenmiştir. Geyiğin altında bir rozet ve bir üçgen betimlenmiştir³⁰⁵ (Res.46. 2, 2a).

İkinci örnekte mühür üzerinde, ortada geyik betimi ve bunun üzerinde uzun elbiseli tanrı figürü yer alır³⁰⁶ (Res.46. 3, 3a).

Üçüncü örnekteki mühürde, geyik üzerinde Kırların Koruyucu Tanrısı, boynuzlu başlıklı, uzun elbiseli ve sağ elinde topuz başlıklı bir asa ile tasvir edilmiştir. Sola doğru uzattığı sol kolunda hiyeroglif işareti bulunmaktadır³⁰⁷ (Res.47. 1, 1a).

Dördüncü örnekte ise, geyik üzerinde uzun elbiseli olarak işlenen tanrının elleri ibadet jesti pozisyonunda gösterilmiştir. Tasvirin karşısında hiyeroglif yazısı yer alır³⁰⁸ (Res.47. 2, 2a).

³⁰² Herbordt 2005: 187.

³⁰³ Herbordt 2005: 153.

³⁰⁴ Herbordt 2005: 186.

³⁰⁵ Herbordt 2005: 146.

³⁰⁶ Herbordt 2005: 146.

³⁰⁷ Herbordt 2005: 146.

³⁰⁸ Herbordt 2005: 146.

Diğer Sahnelerde Geyik

Geyik tek başına ya da geyik başı şeklinde doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Bu tür örnekler Boğazköy'den ele geçmiştir.

İlk mührün ortasında geyik başı işlenmiştir. Geyik başının üstünde ters U şeklinde bir işaret yer alır. Doldurma motifi olarak rozet kullanılmıştır. Geyik başının sağında ve solunda hiyeroglif işaretleri bulunmaktadır³⁰⁹ (Res.47. 3, 3a).

İkinci örnekte, mührün ortasında sonderece plastik şekilde işlenmiş geyik kafası yer alır. Mührün çevresi çok detaylı bir şekilde işlenmiştir ve mührde çeşitli hiyeroglif işaretleri yer almaktadır³¹⁰ (Res.48. 1, 1a).

Üçüncü örnekte, mührün ortasında ayakta duran bir geyik yer alır. Geyiğin ön bacağına altında hiyeroglif işareti bulunmaktadır. Doldurma motifi olarak rozet işlenmiştir³¹¹ (Res.48. 2, 2a).

Dördüncü mührün ortasında ayakta bir geyik figürü yer alır. Geyiğin sırtında ve üstünde yukarıdan aşağıya doğru hiyeroglif işareti bulunmaktadır³¹² (Res.48. 3, 3a).

Beşinci mührün ortasında ismin bir parçası olan geyik durmaktadır. Geyiğin sırtının üstünde ismin diğer hiyeroglif işaretleri yer alır³¹³ (Res.49. 1, 1a).

Altıncı örnekte, mührün ortasında ayakta duran bir geyik betimi yer alır. Geyiğin önünde ve arkasında hiyeroglif işareti bulunmaktadır³¹⁴ (Res.49. 2, 2a).

Yedinci ve son örnekte, ortada ayakta duran bir geyik, geyiğin üstünde baklava motifi yer almaktadır³¹⁵ (Res.49. 3, 3a).

3.2.4.2. Silindir mühürler üzerinde geyik tasvirleri

M.Ö. II. bin yıla tarihlenen Anadolu'da bulunan Suriye kökenli silindir mühür ve baskılarında geyik tasvirleri yer almaktadır.

³⁰⁹ Herbordt 2005: 215.

³¹⁰ Herbordt 2005: 137.

³¹¹ Herbordt 2005: 234.

³¹² Herbordt 2005: 131.

³¹³ Herbordt 2005: 132.

³¹⁴ Herbordt 2005: 145.

³¹⁵ Herbordt 2005: 146.

Besni (Pınarbaşı Köyü) mühründe korunan izlere göre en az beş ilmekli saç örgüsü bezeği ile ikiye ayrılan yan sahnenin üst kısmında solda, sola yönelik işlenmiş, yatan bir çift geyik ile kanat parçaları seçilmektedir, sahnenin orta kısmında iki figür yer alır ve serpuş benzeri başlık giyen figürlerden bir tanesinin kolları tapınma pozunda gösterilmiştir³¹⁶ (Res.50. 1, 1a).

Av Hayvanı Olarak Geyik

Bu gruba giren iki örnek de Boğazköy'de Nişantepe arşivinden ele geçmiştir.

Mühürde işlenen kompozisyon ise, mührün ortasında sağa doğru dönmüş, boynuzlu başlıklı, kısa etekli elbiseli, omzunda ok ve sol elinde mızrak tutan bir avcı tasviri yer alır. Avcının arkasında boğa betimi, önünde ise geyik tasviri yer almaktadır. Avcının önünde hiyeroglif yazısı bulunmaktadır³¹⁷ (Res.50. 2, 2a).

İkinci örnekte mühür baskısının ortasında geyik betimi yer alır. Geyiğin üst tarafında üçgen şekli ile alt tarafında rozet motifi doldurma olarak işlenmiştir. Geyiğin önünde ve arkasında iki aslan tasviri yer alır. Aslanların yelesi stilize edilerek verilmiştir³¹⁸ (Res.50. 3, 3a).

Mitolojik Sahnelerde Geyik Tasviri

Bu gruba giren iki örnek vardır ve Boğazköy'de Nişantepe arşivinde bulunmuşlardır.

Mühür kompozisyonunun ortasında bir adet geyik figürü ile karşısında bir erkek figürü, karşılıklı birbirlerine bakar şekilde tasvir edilmiştir. Geyik figürü ile insan figürü soldan ve sağdan çift başlı kartal betimi arasında tasvir edilmiştir. Doldurma motifi olarak rozet kullanılmıştır³¹⁹ (Res.51. 1, 1a).

Bir diğer silindir mührün ortasında karşılıklı olarak betimlenmiş iki geyik figürü yer alır. Bu iki geyiğin arasında “ti” işareti yer alır. Geyiklerin arkasında birer tane kanatlı karışık varlık işlenmiştir. Sol taraftaki geyik ile karışık varlık arasında hiyeroglif işareti yer almaktadır³²⁰ (Res.51. 2, 2a).

³¹⁶ Erkanal 1993: 81-82.

³¹⁷ Herbordt 2005: 223.

³¹⁸ Herbordt 2005: 220.

³¹⁹ Herbordt 2005: 147.

³²⁰ Herbordt 2005: 215.

Kırların Koruyucu Tanrısı'nın Hayvanı Olarak Geyik Tasviri

Bu gruba giren örnekler Boğazköy'de Nişantepe arşivinden ele geçmiştir.

İlk mühürde, geyik üzerinde kısa etekli elbiseli, ucu kıvrık ayakkabılı, bir elinde ucu kıvrık asa, diğer elini libasyon yapar şekilde öne doğru kaldırmış olan Kırların Koruyucu Tanrısı betimi yer alır. Tanrının karşısında uzun mantolu, ucu kıvrık ayakkabılı erkek figürü Tanrıya doğru yürür şekilde gösterilmiştir. Doldurma motifi olarak, rozet ve bitki motifleri kullanılmıştır³²¹ (Res.51. 3, 3a).

İkinci mühürde işlenen kompozisyon ise uzun mantolu, ucu kıvrık ayakkabılı ve başında boynuzlu başlık bulunan erkek figürü, çift başlı kartal üzerinde durmakta ve ellerini dua jesti şeklinde yukarıya kaldırmaktadır. Karşısında geyik üzerinde kısa etekli elbiseli, boynuzlu başlıklı, kalçasında yarım biçimli kabzalı kılıç taşıyan Kırların Koruyucu Tanrısı işlenmiştir. Tanrı sağ elini dua jesti biçiminde yukarıya kaldırmış, sol eliyle de kılıcının kabzasını tutar vaziyette gösterilmiştir. Tanrının yukarıya kaldırdığı elinin üzerinde "U" işareti yer almaktadır³²² (Res.52. 1, 1a, 1b).

3.2.4.3. Dikdörtgen prizma mühür üzerinde geyik tasviri

Alacahöyük'ten ele geçmiş tek bir örnek ile temsil edilmektedir. Mührün ortasına dikey doğrultuda bir delik açılmıştır. Dört tarafının alt ve üst kenarları eğik çizgi bordürlerle süslenmiştir. Mührün birinci yüzünde tanrı, arkalıklı bir sandalyeye oturmuş, bacaklarını tamamen kapatan uzun bir elbiseli ve ucu kıvrık ayakabılı olarak tasvir edilmiştir. Boynuzlu bir başlık giyen tanrı, kollarını öne doğru uzatır vaziyette işlenmiştir. Baş ve vücut profilden verilmiştir. Başının arkasında ve bacaklarının önünde bitkisel semboller bulunmaktadır. İkinci sahnede, omuzlarının üzerinden kanatlar çıkan, uzun bacaklı tanrı tasviri yer alır. Baş profilden işlenen Tanrı, boynuzlu bir başlık giymektedir. Bacağının önünde ise bitkiye benzer bir sembol bulunmaktadır. Üçüncü sahnede çatalı boynuzlara sahip olan geyiğin karşısında bir ağaç tasvir edilmiştir. Geyiğin iki bacağının arasında ve sırtında semboller işlenmiştir. Dördüncü sahnede boynuzlu dağ keçisi yer alır. Geyiğin üstünde iki hiyeroglif işareti bulunmaktadır ve geyiğin bacağının arkasında ve önünde bitkisel semboller vardır. Güterbock bu mühürü, Orta Hitit Çağ'ına tarihlemektedir³²³ (Res.53. 1, 1a, 1b, 1c).

³²¹ Herbordt 2005: 207.

³²² Herbordt 2005: 200.

³²³ Özgüç T. 1993: 485.

4. BÖLÜM

4. M.Ö. II. BİNDE YAZILI METİNLERDE GEYİK

4.1. Yazılı Metinlerde Geyiğin Yeri ve Önemi

4.1.1. Geyiğin Metinlerdeki Tanımları ve Tasvirleri

Geyik, Hititçemetinlerde LU işareti ile UDU (koyun anlamına gelen) işaretinden oluşmaktadır. Hititçe okunuşu tespit edilememiş olup, Akadça okunuşu LULİMU'dur. Geyiğin sütü, tanrı NINGURSU'ya içki kurban etmek için kullanılmaktadır³²⁴. Ayrıca LU.LİM'in bazı yazılı belgelerde ev hayvanı olarak da geçmektedir³²⁵. Akadçada yine "geyik" anlamına gelen ikinci kelime DARA₃. BAR veya DARA₃. MAŞ idogramının karşılığı AIALU olarak geçmektedir. Yazılı kaynaklarda, Kral ve Kraliçe AIALU biçiminde BIBRU ile tanrı LAMMA'ya içki sunarlar şeklinde açıklanmaktadır³²⁶.

Metinlere göre, LU.LİM, tanrı'nın kutsal hayvanıdır. Bir heykel tasviri metninde Uiyavanta şehrindeki "kırın tanrı LAMMA'sı", geyik üzerinde ayakta duran, altından bir kılıç ve sağ elinde altından bir yay, sol elinde bir kartalla tavşan tutan, geyik üzerinde duran bir adam olarak tasvir edilmiştir³²⁷. Burada tanrının asıl kutsal hayvanı, üstünde durduğu geyiktir; elindeki kartalla tavşan, tanrının avda vurduğu hayvanlar, ya da kırların hayvanları, yani kırların koruyucu tanrısının himaye ettiği bütün vahşi hayvanlar olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır³²⁸. Metinlerde bahsi geçen tavşan ve kartalın, tanrının atribütleri olup olmadığı belli değildir. Yeniköy'de tespit edilen Steatit kabartmada tanrı, geyiğin üstünde durmakta, belinde kılıç kuşanmış ve elinde tavşan değil kartal tutmaktadır. Diğer elinde ise, ucu eğri asa vardır. Yukarıda anlatılanlara göre, yazılı metinlerde geçen tasvirler ile tasvirli sanat eserleri birbirleriyle paralellik göstermektedir³²⁹.

M.Ö.III. binden Hitit İmparatorluğunun sonu ve ondan sonra da M.S. III. yüzyıl'a kadar devamlı olarak Andaolu'da geyik kültürünün kalıntılarına rastlanmaktadır³³⁰.

³²⁴ Ertem 1965: 130.

³²⁵ Ertem 1965: 130.

³²⁶ Ertem 1965: 131.

³²⁷ Ertem 1965: 132; Güterbock 1943:291.

³²⁸ Güterbock 1943: 290.

³²⁹ Güterbock 1943: 192.

³³⁰ Prezeworski 1940: 75.

Anadolu’da çok uzun bir geçmişe sahip olan geyik, en çok tapınılan hayvanlardan biri olup, kültü Anadolu’nun yerli bir kültü olarak kabul edilmektedir³³¹.

Geyik tasvirleri Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk çağlarında çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; tanrıyı kutsal hayvanı olarak taşıması, av hayvanı olarak tasvir edilmesi, av hayvanlarını cezbetmek için kullanılması, tanrının kutsal hayvanı olarak libasyon (içki) kabı şeklinde yapılması, kutsal hayvan olarak heykelcik şeklinde yapılması ve Luvi hiyeroglif yazısında, tam bir hayvan şeklinde veya hayvanın başı ve boynuzu, işaret olarak tasvir edilmiştir³³² (Res.54. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11).

4.1.2. Tanrının Hayvanı Olarak Geyik

Yazılı kaynaklarda, Kırların Koruyucu Tanrısı ^DLAMMA. LİL’in kutsal hayvanı olan geyik, ilk defa Anitta metninde geçmektedir.³³³ Kuşşara kralı Anitta, kendisi bizzat ava çıkarak Kültepe/Neşa’da iki adet aslan, 70 yaban domuzu, 9 sazlık domuzu, geyik, kaplan ve yaban keçilerinden oluşan bir hayvanat bahçesi kurmuştu³³⁴. Ünal çalışmasında, büyük bir olasılıkla Hitit kral saraylarında, özel yerlerde törenlerde kullanılmak üzere yaban hayvanları beslenmekte ve stoklarda tutulmaktaydı ³³⁵ şeklinde açıklamaktadır. Luvi hiyeroglifi ile yazılmış Yalburt havuzunda IV. Tuthaliya (M.Ö. 1240) dönemine ait yazıtta “Geyik Tanrısı (beni) sever? ve ben kahraman, kırların beyi?, avcı?, büyük kral”³³⁶ ibaresi ile CERVUS₃ DEUS (Ku)runti (ya) Kurunti (ya) adı okunmaktadır³³⁷.

Emirgazi yazıtında ise, Geyik Tanrı ifadesi birkaç kez tekrarlanmaktadır. Fırtına Tanrısı, Güneş Tanrısı ve/veya Arinna’nın Güneş Tanrıçası ile birlikte üçüncü sırada Geyik Tanrı olarak geçmektedir³³⁸.

Kırların Koruyucu Tanrısı bu yazıtlarda, Hitit İmparatorluk Çağ’ında *Kurunta-Kurintiya* olarak geçmektedir.

³³¹ Ertem 1965: 132.

³³² Laroche 1958: 255-256.

³³³ Neu 1974: 14.

³³⁴ Goetze 1962: 29,59.

³³⁵ Ünal 2012: 668.

³³⁶ Ünal 2012: 669.

³³⁷ Hawkins 2004:357.

³³⁸ Hawkins 1995: 88-89.

4.1.3. Kült Hayvanı Olarak Geyik

I. Hattuşili, Haşuva ülkesini mağlup ettiğinde Haşuva'luların I. Hattuşili'ye altından bir geyik verdikleri, Hattuşili'nin de geyiğin kafasını kestiği yazılı metinlerde geçmektedir³³⁹.

Hititler döneminde bayramlar sırasında kral ve erkanı tarafından ziyaret edilen ve çeşitli dini faaliyetlerin gerçekleştirildiği kült yerleri bulunmaktadır. Bu kült yerlerinden bir tanesi Pişkurunuwa Dağı'dır. Dağın üzerinde, kutsal geyiklerin beslendiği ve bakımlarının yapıldığı, çitle çevrili bir arazi bulunmaktadır³⁴⁰. Bu bilgiler ışığında, geyik kültü kapsamında geyiklerin ehlileştirilerek ev hayvanları gibi beslenerek bakıldığını göstermektedir³⁴¹.

AN.TAH.ŞUM^{SAR} bayramı'nın 33. veya 34. günü Pişkurunuwa dağı zirvesinde geyiğe içki kurban edilmektedir³⁴². Kral arabadan iner ve kral yüce yerine oturur. Kendi etrafında dansçı bir kez döner ve geyiklerin önünde durur. Bir saki ise elinde altından tapışna kabıyla geyiğe libasyon yapar³⁴³ şeklinde açıklanmaktadır. Geyikler önünde yapılan kurban merasimi, bu hayvanların kutsal kült hayvanları olduğuna işaret etmektedir³⁴⁴. Hititlerde özel bir geyik bayramıda (EZEN A-YA-LI) yazılı metinlerde, Hattuşa'da kutlanan bayram listesinde isimleri bulunan 18 bayramdan biri olarak geçmektedir³⁴⁵.

4.1.4. Riton Olarak Geyik

Riton, Akadça BIBRU, Hititçe halwani/ hayvan şeklinde kap olarak geçmektedir³⁴⁶. Yazılı metinlerde ritonların, aslan, sığır, yabani boğa, boğa, buzağı, buzağı boynu, dana, sığır başı, koyun başı, koç, dağ koyunu, kuş, kartal ve geyik biçiminde yapıldıklarından bahsedilmektedir³⁴⁷. Hitit yazılı belgelerinde, gümüşten, ağaçtan, pişmiş topraktan, kilden, taştan, lacivert taştan yapılmış hayvan şeklindeki kaplar (BIBRU) yer almaktadır³⁴⁸. Bu

³³⁹ Ertem 1965: 131.

³⁴⁰ Sir-Gavaz 2016: 84.

³⁴¹ Ünal 2012: 668.

³⁴² Erkut 1998: 193.

³⁴³ Ardzinba 2010: 24; Alp 1983: 338.

³⁴⁴ Ardzinba 2010: 24.

³⁴⁵ Güterbock 1970: 177.

³⁴⁶ Ünal 2007: 87.

³⁴⁷ Coşkun 1992: 32.

³⁴⁸ Ertem 1988: 14.

kapların Tanrı ve Tanrıçalar için düzenlenen bayramlar sırasında Hitit Kralı'nın gerçekleştirdiği özel ritüellerde kullanılmış olduğu yazılı belgelerde anlatılmaktadır³⁴⁹.

4.1.5. Hiyeroglif Olarak Geyik

Hitit hiyeroglif yazısında geyik, tam geyik hayvanı şeklinde veya geyik başı ve geyik boynuzu şeklinde işaret olarak kullanılmıştır³⁵⁰. Boğazköy Yazılıkaya'da yer alan 32 nolu tanrı tasvirinin önünde bir geyik boynuzu yer almaktadır ve tanrının adı Geyik Tanrısı Lamma Karzi" olarak okunmaktadır.³⁵¹ Yeniköy tanrısı gibi, elinde ucu eğri asa tutmaktadır. Hatip Kaya Anıtı'nda; CERVUS-ti MAGNUS.REX (HEROS Mu) wa-ta-li MAGNUS.REX HEROS INFANS "Kurunta Rex Magnus Heros Filius Muwatalli Rex Magnus Heros, yani Büyük kral, kahraman, kahraman büyük kral Murşili'nin oğlu Kurunta" hiyeroglifi yer almaktadır³⁵². Altınyayla Steli üzerindeki kabartmanın sol tarafında, bir geyiğin sırtında durmakta olan Hitit Tanrısı resmedilmiştir. Geyik de temsili dağların üzerinde durmaktadır. Sağ omzunda bir yay taşıyan tanrının, öne doğru uzanmış sol elinde geyik boynuzu şeklinde bir hiyeroglif yer alır. Luvi hiyerogliflerinde bu tanrının ismini Kurunta (veya daha geç devirlerde Runti (ya) temsil etmektedir³⁵³ (Res.55. 1, 1a, 1b, 1c, 1d).

4.2. Hitit Metinlerinde Geyiğin Yer Aldığı Bayramlar

Hitit devletinin başkentinde ortaya çıkartılan tabletlerin bir bölümü dini metinlerden oluşmaktadır. Hitit dini çok tanrılı bir dindir. Hititler sadece kendi tanrılarına değil, temas halinde oldukları hemen her ülke ve uygarlığın (Hurri, Luvi, Pala, Akad, Sümer gibi) tanrılarına da tapınca, farklı kökenli çok sayıda tanrıdan oluşan Hitit panteonu (tanrılar dünyası) ortaya çıkmıştır. Hitit dininde tanrıya tapınma yollarının en yaygın, en kapsamlı ve en etkin uygulamaları, "Hitit Bayram Ritüellerinde" karşımıza çıkmaktadır. Oldukça uzun ve meşakkatli bayram kutlamalarının, Hitit siyasal ve toplumsal düzeninin devamlılığını sağlayan ve bu düzeni pekiştiren ideolojik bir yönü bulunmaktadır. Bu sayede kralın, tanrılarla iletişim gücünün olduğu, tanrılar tarafından desteklendiği şeklinde bir imaj yaratarak, halkın krala karşı daha itaatkâr olması sağlanmaktaydı. Bu açıdan bayram kutlamaları kralın hükümdarlığının meşruluğu açısından önemli bir rol üstlenmektedir.

³⁴⁹ Sir-Gavaz 2016: 85.

³⁵⁰ Laroche 1960: 63-64.

³⁵¹ Ünal 2003: 88; McMahon 1991: 24.

³⁵² Dinçol 1998: 28.

³⁵³ Müller-Karpe: 2003: 313-319.

4.2.1. AN.TAH.ŠUM^{SAR} Bayramı

Hititlerin en iyi bilinen ve 38 gün süren bir ilkbahar bayramı olan AN.TAH.ŠUM bitkisi bayramı ile ilgili kült takvimi Boğazköy kazılarında ele geçmiştir. Yazılı metinlerde AN.TAH.ŠUM bayramı ilk defa I. Šuppiluliuma döneminde karşımıza çıkmaktadır³⁵⁴. AN.TAH.ŠUM bayramıyla ilgili törenlerin anlatımını içeren ilgili yazıtların geç kopyaları IV. Tuthaliya dönemine (M.Ö. 1237-1209) yıllarına tarihlenmektedir.

Hititlerin en önemli bayramlarından olan ilk bahar Bayramı'na adını veren AN.TAH.ŠUM^{SAR} bitkisinin taşıdığı SAR Sumer ideogramı nedeniyle soğanlı bir bitki olması yönündeki görüşler çoğunlukla tüm araştırmacılar tarafından benimsenmiştir ve soğanlı bir bitki olan Liliacea familyasından Zambak olabileceği öne sürülmüştür³⁵⁵. S. Erkut'a göre Arinna kenti Alacahöyük³⁵⁶ olmalıdır. Erkut, ortostadlarda, AN.TAH.ŠUM^{SAR} bitkisi bayramının anlatıldığını ve iki geyikten birinin önünde bulunan, yemeye çalıştığı bitkinin AN.TAH.ŠUM^{SAR} bitkisi olduğunu düşünmektedir³⁵⁷. Ertuğ, bu bitkinin, Crocus familyasından olan Çiğdem'e işaret ettiğini,³⁵⁸ Ünal ise, AN.TAH.ŠUM^{SAR} bitkisinin "safran, çiğdem, crocus" olabileceğini çalışmasında belirtmektedir³⁵⁹.

Saraya ait bir kült bayramı olan AN.TAH.ŠUM^{SAR} bitkisi bayramının kutlama takviminden, bu bayramın özellikle Arinna ve Hattuša kentlerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu bayramda kralın gezi güzergahının başlama noktası, kışı Hattuša'da geçiren kral, genellikle buradan başlamaktadır. Eğer kışı başka bir şehirde geçirmişse, bayram o kentte başlamaktadır³⁶⁰. Bayram, ülkenin belli başlı kült merkezleri boyunca yapılan bir kült yolculuğunu içerir. Bu bayramda konumuz olan geyik de önemli yer tutmaktadır. Bayramın 32. ve 34. günlerinde Pişkurunuwa dağında geyiğe içki kurban edilmektedir³⁶¹. KUB XXV 18 II 1 vd.'da şöyle geçmektedir³⁶²: "*Bir dansör kendi etrafında bir defa döner, geyiğin önünde durur. Bir saki altından Tapišana kabı ile geyiğe libasyon yapar*" şeklinde açıklanmaktadır³⁶³. Arinna kentinin Güneş Tanrıçası ile geyik ilişkisi bir başka yazılı belgede şöyle açıklanmaktadır: *Kral ayakta durur Arinna'nın Güneş*

³⁵⁴ Erkut 1998: 191.

³⁵⁵ Erkut 1998: 189.

³⁵⁶ Erkut 1992: 165-164.

³⁵⁷ Erkut 1998: 193.

³⁵⁸ Ertuğ 2000: 130.

³⁵⁹ Ünal 2003: 92.

³⁶⁰ Reyhan 2016: 96.

³⁶¹ Erkut 1998: 193.

³⁶² Haas 1970: 65.

³⁶³ Erkut 1993: 193.

*Tanrıçasını, (tanrıla) rı büyük geyik (biçimli kabı) 'ından (bir?) defa içer*³⁶⁴. Yazılı metinden anlaşıldığı üzere bayramda yer alan seromonilerden biri de kralın geyik ritonundan libasyon yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kral ve kraliçenin AN.TAH.ŞUM^{SAR} bayramı'nın 33. veya 34. günü yaptıkları diğer bir ayin ise Pişkurunuwa dağı zirvesinde yapılmaktaydı. Burada tanrılaştırılmış Pişkurunuwa dağına adak adanıyordu. Kral bu dağın eteğine araba ile geliyor ve ardından, armağanları taşıyan din görevlileriyle birlikte dağa çıkıyordu. Yazılı metinlerde geçen bilgilere göre, “*Kral (arabadan) iner saray oğlanlarının başı ona kalmus sunar. Testiciler ve aşçılar, kalın ekmekleri kaldırıp kralın önünde tutarlar. Ekmekçilerin ardından Alantsu neferleri ve kita neferleri yürür. Onlarla birlikte saray hizmetçisi karsuva gelir. Kral mabedin kapısına yaklaşınca arabadan iner ve geyikler önünde adaklar sunulur. Kral arabadan iner ve yüce yerine oturur. Onun çevresinde dansçı bir kez döner ve sonra o dansçı geyiklerin önünden geçer. Bir saki ise elinde altın testi tutar ve geyiklerin önünde adak sunar*”³⁶⁵ şeklinde belirtilmektedir.

Geyikler önünde yapılan kurban merasimi, bu hayvanların kutsal kült hayvanları olduğuna işaret etmektedir. Hititlerde özel bir geyik bayramı da (EZEN A-YA-LI) kutlandığı yazılı metinlerde geçmektedir³⁶⁶. Ünal'ın çalışmasında, geyik kültü kapsamında Hititler, geyikleri ehlileştirerek ev hayvanları gibi beslenip bakıldığını belirtmektedir³⁶⁷.

Pişkurunuwa dağındaki ayinde, geyiklerin kullanılması ayinin yapıldığı tapınağın Güneş Tanrısı tapınağı olması açısından dikkat çekmektedir. Kral ve kraliçe, Güneş tanrısı tapınağında tanrı önünde secde ederler, bir koyunu güneş tanrısına sunarlar. Güneş tanrısı kültüyle ilişkilendirilen geyik inancı, büyük olasılıkla eski Anadolu (Hatti) geleneğine dayanır, çünkü Anadolu'da yapılmış olan arkeolojik kazılarda M.Ö. III-II. binyıllara ait kült eşyaları üzerinde geyik tasvirlerine rastlanmaktadır³⁶⁸.

³⁶⁴ Erkut 1998: 193.

³⁶⁵ Ardzinba 2010: 24.

³⁶⁶ Güterbock 1970: 177.

³⁶⁷ Ünal 2012: 668.

³⁶⁸ Ardzinba 2010: 24.

4.2.2. KILAM Bayramı

Hatti kökenli olan ve çok geniş kapsamlı bayramlar arasında yer almaktadır ve “Pazaryeri Bayramı” (EZEN KILAM) anlamına gelmektedir³⁶⁹. KILAM sözcüğü Hititçe E. hillemar, giriş kapı yapısı, kapıdaki bekçi kulubesi anlamına gelmektedir³⁷⁰. Hitit krallarının kült gezilerini gerçekleştirdiği önemli bayramlardan biri olup, sonbaharda ya da hasat zamanında üç gün olarak kutlanmaktadır. Yazılı metinlere göre kutlamalar başkent Hattuša’da yapılır, törenler çeşitli şehirlerin katılımıyla gerçekleştirilirdi. Kral festival için hazırlanır, “tanrıların hayvanları”nın geçit törenini izler, kral ve heyeti Fırtına Tanrısı’nın NA₄ huvaşı taşına ilerler, burada sunumlar yapar ve büyük toplantıyı gerçekleştirdiği belirtilmektedir³⁷¹.

KILAM bayramı, ayrıca kraliyet çifti tarafından Hattuša içinde tanrı ve tanrıçaların tapınaklarına yapılan kültürel ziyaretleri de içermektedir³⁷². Kral, KILAM bayramı sırasında geçit törenini katapuzna adı verilen bir yerden izlemektedir.

KILAM bayramı törenlerinde pars, kurt, aslan, ayı, sazlık domuzu, yaban koçu gibi hayvanların heykelcikleri “tanrıların hayvanları”nı sembolize etmekteydi³⁷³. KILAM bayramında sergilenen gösterilerin vazgeçilmez bir parçası olan hayvan maskeli insanların geçit töreninde yaptıkları danslar, çivi yazılı metinlerde geçmektedir³⁷⁴. Bazı araştırmacılara göre, Hitit ayinlerine katılan köpek, kurt, aslan ve ayı adamların o sırada ilgili hayvanları çağrıştıran maske giydiklerini veya o hayvanların derilerine bürünerek o hayvanları temsil etmiş olabileceklerini düşünmektedirler³⁷⁵.

KILAM Bayramı’nda değişik Hitit kentlerinden gelen ve ayine katılan bazı görevliler ve katılımcılar, büyük ve küçükbaş hayvanlar, çeşitli ekmekler, peynir, bira, et, şarap gibi adaklar verirlerdi. Getirilen adaklar ise bayrama katılanlara dağıtılmaktaydı ve buradaki amaç verimlilik ve bolluğun devamının sağlanmasıydı³⁷⁶.

³⁶⁹ Ünal 2012: 668.

³⁷⁰ Ardzinba 2010: 53.

³⁷¹ Sir-Gavaz 2012: 85.

³⁷² Singer 1983: 128.

³⁷³ Ünal 2012: 668.

³⁷⁴ Sir-Gavaz 2012: 86.

³⁷⁵ Ünal 2012: 668.

³⁷⁶ Reyhan 2016: 97.

KI.LAM bayramının üçüncü günü kral, Hattuša'dan Arinna'ya geçer ve Arinna'da Arinna Güneş Tanrıçası'nın tapınağında kült törenlerine katılırdı. Kült töreni, kral ve kraliçe, saray muhafızlarının başı ve hizmetkarlarının başının katılımıyla gerçekleşirdi.

KI.LAM bayramında geyikler, tüm hayvan listelerinin dışında ayrı bir hayvan olarak gösterilmişlerdir³⁷⁷. Ayrıca metinlerde KI.LAM bayramında Kırların Koruyucusu olan tanrının (^DLAMMA. LÍL) şarkıcısı da bu sıralamada yer almaktadır. Festivalde yine aynı sıra içinde kıymetli metallerden yapılmış dört farklı geyik ritonu yapılmasından bahsedilir. Bu metne göre, ritonlardan biri altından yapılmış, bir tanesi gümüşten ve boynuzlu, bir tanesinin boynuzları gümüşle kaplanmış olduğu ve bir diğeri ise boynuzu bulunmadığını³⁷⁸ belirtmektedir.

4.2.3. EZEN AYALI “Geyik Festivali”

Dini seremonilerde, tanrının hayvanları geçit törenlerinde yer alan en yaygın hayvanlardan biri de geyiklerdir. Geyik heykelciği tören boyunca tanrıların hayvanlarını sembolize etmek için elde taşınmaktadır³⁷⁹. Bu bayram, KI.LAM bayramının bir özelliği ya da bir devamı olarak kabul edilmektedir³⁸⁰.

Bu kadar uzun ve meşakkatli bayram kutlamalarının, Hitit siyasal ve toplumsal düzeninin devamlılığını sağlayan ve bu düzeni pekiştiren ideolojik bir yönü olmalıdır. Bu şekilde kralın tanrılarla bir iletişim gücünün olduğu, tanrılar tarafından desteklendiği şeklinde bir imaj yaratarak halkın krala itaati sağlanmış oluyordu. Bu açıdan bayram kutlamaları kralın hükümlerinin meşruluğu açısından önem arz etmekteydi. Hitit kültür dünyasında, her bayram, (tanrılara kurban sunmak, tanrıyı içmek, tapınakları ziyaret etmek örneklerinde olduğu gibi) resmi ve dini yönüne ek olarak (yarışmalar düzenlemek, dans etmek, şarkılar söylemek, sahne oyunları sergilemek örneklerinde olduğu gibi) folklorik-dünyevi bir boyuta sahiptir. Bayramlar, kendi ritüellerini de kendi içlerinde barındırmaktadır³⁸¹.

Anadolu'da Hitit hakimiyeti sonrasında devam eden Geç Hitit Çağı'nda geyik tasvirleri görülmeye devam etmiştir. Karasu ırmağının Fırat'a birleştiği noktaya yakın bir

³⁷⁷ Singer 1983: 93.

³⁷⁸ Collins 2010: 61.

³⁷⁹ Singer 1983: 137.

³⁸⁰ Singer 1983: 137.

³⁸¹ Reyhan 2016: 112-113.

yerde, ırmak kıyısındaki yüksek kayalıklarda bulunan kabartma Geç-Hitit Çağ'ına tarihlenmektedir³⁸². Düzleştirilmiş kaya yüzeyi üzerindeki bir niş içinde yer alan kabartmada, omuzunda yay ve öne doğru uzattığı sağ elinde mızrak bulunan bir erkek figürü, uzun, çatallı boynuzlu bir geyiğin üzerinde ayakta durur vaziyette resmedilmiştir³⁸³. Figürün başının üzerinde, kanatlı güneş kursu yer alır. Üzerinde herhangi bir yazıt bulunmamaktadır. Figürün, Koruyucu Tanrı Runtiya'ya (Runda, Kurunti) ait olduğu sanılmaktadır³⁸⁴. Üzerinde, tanrı figürlerine benzer biçimde kısa bir tunik ve sivri uçlu ayakkabılı olup, baş bölümünde boynuz yer almamaktadır. Üzerinde yer alan kanatlı güneş kursundan dolayı tanrılaştırılmış kral da olabileceği düşünülmektedir³⁸⁵ (Res.56. 1).

Geç Hitit Çağ, Malatya ortostadında bir geyiğin üstünde bulunan (ok-)yaylı bir Tanrı tasviri yer almaktadır. Hacıbebekli kabartmasında Tanrı (Geç Hitit Çağ), bir geyiğin üstünde ayakta durur vaziyette, omuzunda ok ve yayı asılı olup, diğer elinde arka ayaklarından tuttuğu hayvanla betimlenmiştir³⁸⁶. Aydın/Çine Tepecik Höyük'te ele geçmiş olan Miken seramik parçası üzerinde (Geç Hellas III.B2/M.Ö. 1310/1300-1190/1180) köpekler eşliğinde gerçekleştirilen geyik avı sahnesi yer alır³⁸⁷. Frig Dönemi'nde pişmiş toprak kapların üzerinde geyik stilize biçimde tasvir edilmiştir.

Klasik Çağlar'da geyik, tanrıça Artemis'in kutsal hayvanıdır. Yunan mitolojisinde Kyrenia geyiği adı verilen, altın boynuzlu ve tunç ayaklı bu hayvan, tanrı Apollon, tanrıça Artemis ve tanrıça Afrodit'in koruduğu sihirli bir hayvan olarak açıklanmaktadır³⁸⁸.

M.Ö. I. binde geyik, İskit sanatında çok sevilen bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Pazarık nekropolünde altın, tunç ve kemikten yapılmış levhalar geyik motifleriyle süslenmiştir. Ayrıca, Kafkasya, Macaristan, Bulgaristan ve Doğu Avrupa'da da geyik tasvirli eserler tespit edilmiştir. Kiev'de bulunan kemik levha üzerinde koşan geyik betimi, Bulgaristan'da metal levha üzerinde stilize bir geyik figürü ve Macaristan'da Avar kemerinde ve tunç süs eşyası üzerinde koşan geyik tasviri işlenmiştir³⁸⁹.

³⁸² Hellenkemper-Wagner 1977: 171.

³⁸³ Hellenkemper-Wagner 1977:168.

³⁸⁴ Hellenkemper-Wagner 1977: 170.

³⁸⁵ Hellenkemper-Wagner 1977: 170.

³⁸⁶ Hellenkemper-Wagner 1977: 171.

³⁸⁷ Günel-Herbort 2014: 5-7.

³⁸⁸ Ergener 1988: 49-60.

³⁸⁹ Mülayim 1984: 330-332.

Eskimolar tarafından Ren geyiği tanrıça olarak kabul edilmektedir. “Pinga” adı verilen bu geyik, bütün hayvanların koruyucusu olarak kabul edilmektedir. Amerikan yerlilerince geyik, tanrılar yolunun rehberi olarak kabul edilir. İrlanda ve Galya’da geyiklerin ruhlarının bir sonraki yaşama aktarıldıklarına inanılır. Kelt efsanelerinde beyaz geyik motifine çok sık rastlanılır. Hint Veda’larında da geyiğin, rüzgar tanrısını temsil ettiği anlatılmaktadır³⁹⁰.

Geyik, geyik kültürünün yansıması olarak, eski çağlardan günümüze inanış, kutsama, saygınlık yükleme olgularından doğmuş olan ve modern çağda devam eden bir uygulamadır³⁹¹. Geyik, geçmişten günümüze varlığı bilinen, ancak başta türlerinin farklılığı olmak üzere çeşitli doğal nedenlerle uygarlık, topluluk ve bölgelerde çeşitli adlarla anılmıştır. Geyik, maral, elik, elikkeçi, karaca, ceylan gibi isimlerle anılan geyik, çeşitli kültürlerde ortak bir çatı altında “kutsal geyik” olarak varlığını sürdürmüştür³⁹².

Eski Türk’lerde geyik, kutsal bir hayvan ve bir totem olarak değerlendirilir. Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan, ormandaki canavarı yakalamak için tuzak olarak bir geyiği ağaca bağladığı anlatılmaktadır. Moğol ve Tatar’larda da geyik, yol gösterici ve kurtarıcı olarak saygı görmektedir³⁹³.

Yine Türk mitolojisinde kurttan türeyiş efsanelerinin yanı sıra geyikten türeyiş efsanesi vardır. Göktürklerin dişi bir ak geyikten türediklerini anlatan bir efsane mevcuttur³⁹⁴. Yine Kırgızların atalarının “Boynuzlu Maral Ana” olduğuna dair bir inanış halen günümüzde anlatılmaktadır³⁹⁵.

Geyiğe manevi yönden yol göstericilik, yani kişiyi iyiye, doğruya, hakka ve adalete sevk etme gibi anlamlar da yüklenmiştir. Örneğin Kaygusuz Abdal Menkıbesinde, ahu şekline girmiş olan Abdal Musa’yı takip eden Kaygusuz Abdal, tekkeye ulaşır ve Abdal Musa’nın müridi olup doğru yolu bulur. Diğer taraftan Bursa’daki Geyikli baba inanışı önemli örneklerden biridir. Geyikli Baba’nın Orhan Gazi’nin Bursa’yı fethettiği sırada Osmanlı ordusunda bulunduğu ve bindiği geyiğin üzerinde savaştığı anlatılmaktadır. Geyikli Baba’nın geyiklere binmesi ve geyiklerle yürümesi Şaman gelenekleri ile de yakın

³⁹⁰ Armutak 2002: 424.

³⁹¹ Kaya 2014: 232.

³⁹² Kaya 2014: 233.

³⁹³ Armutak 2002:424.

³⁹⁴ Eberhard 1996: 86.

³⁹⁵ Karadavut-Yeşildal 2007: 104.

benzerlik göstermektedir. Altay Şamanları, ettikleri duada “*bindiğim hayvan geyik-sığın*” sözünü söylemektedirler.

Anadolu’da anlatılan geyikle ilgili bir diğer efsane ise “Alageyik Efsanesi”dir³⁹⁶. Alageyik efsanesinde, geyik avına meraklı olan gencin (Halil), düğün gecesi gelini ortada bırakıp seslerini duyduğu geyiklerin peşinden gitmesi ve içlerine su birikmiş oyuklardan birine düşüp boğularak ölmesi anlatılır.

Anadolu’da evlerin girişinde asılı geyik başlarının, evi ve hane halkını kötü insanlar ve dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı koruduğu gibi, eve bolluk ve bereket getirdiğine de inanılmaktadır. Çorum’un İskilip İlçesi’nde evlere asılan geyik kafaları ve boynuzlarının hane halkını kötülükten ve nazardan koruduğuna inanılmaktadır.³⁹⁷ Mimari alanda da geyik motifi, Tokat/Niksar’da bulunan Çöreği Büyük Tekkesi’nin taç kapısında yer alır, kapı 70 cm. büyüklüğünde geyik kabartması ile süslenmiştir. Tekke Selçuklu dönemine aittir. Taç kapısındaki geyik, ayaklarını altına toplamış ve başını geriye çevirmiş pozisyonda tasvir edilmiştir³⁹⁸. Geyiğin üstlendiği bu koruyucu işlevi, yaklaşık dört binyıldır Anadolu’da halen devam etmektedir.

Orta Asya ve Avrasya kültürlerinin şamanizm inancında evren, gök, yeryüzü ve yer altı olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Üst üste gelen bu bölümler gerektiğinde birbirine geçişi sağlanan kozmik bir eksenle bağlanmışlardır. Her bir katman hayvan biçimleri ile temsil edilmektedir. Bu nedenle de Şaman/Kam giysilerinde gök hayvanı olan kuş, bazen de yer hayvanı olan geyik ve ayının hakim olduğu görülmektedir. Şamanlar, dini ayinlerde, geyik boynuzlu başlık takarak bu hayvanın kimliğine girdikleri ritüeli “*don değiştirme*” olarak ifade etmektedirler³⁹⁹.

³⁹⁶ Mandaloğlu 2013: 388.

³⁹⁷ Sir-Gavaz 2016: 88.

³⁹⁸ Uçar 2014: 132.

³⁹⁹ Sir-Gavaz: 2016: 86-89.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Anadolu'da uygun şartlarda yaşama imkânına sahip olan geyik, geçmişten günümüze Anadolu tasvir sanatında da önemli bir rol oynamaktadır.

Anadolu topraklarında yaşam alanına sahip geyik türleri Kızıl geyik, Alageyik ve Karaca'dır. Anadolu'da yaşayan en büyük geyik türü olan Kızıl geyik / Ulu geyik (*Cervus elaphus*), popülasyon olarak Anadolu'nun kuzey ve orta kesimlerinde yaşamaktadır. Arkeolojik verilere göre kazılarda, Çatalhöyük, Can Hasan, Beycesultan, Tarsus, Köşk Höyük, Alacahöyük gibi merkezlerde kızıl geyik türüne ait kemik kalıntıları tespit edilmiştir. Fizyolojik yapısı itibariyle Akdeniz'e özgü bir hayvan olan alageyik, Anadolu'da Antalya ve Toroslar civarında, yaşam alanına sahip olup, tasvirli eserlerde Kastamonu Kınık Kâsesi'nde, Alacahöyük Kabartmalarında, Schimmel Geyik biçimli Riton'un frizinde, Hüseyindede Vazosu ve Eskiypar kabartmalı kap parçaları üzerinde alageyik tasviri yer alır. Hacılar'da tespit edilen geyik biçimli kabın karaca türünü temsil edebileceği söylenmektedir.

Anadolu'da Mezolitik Çağ'a tarihlenen geyik tasvirleri, Kars-Camuşlu Yazılıkaya kayaüstü resimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Burada tespit edilen geyik figürleri doğal ortamlarında av hayvanı olarak tasvir edilmiştir. Bu bölgede aynı döneme tarihlenen, Van-Hakkari Tırşın Yaylası kayaüstü resimlerinde de işlenen kompozisyon konusunu geyik avı sahneleri oluşturmaktadır.

Van bölgesinde Kızların Mağarası'nda geyiğin üzerinde ayakta durur vaziyette betimlenen Tanrı/Tanrıça figürü yer alır. Figür, kollarını yukarıya kaldırmış, tanrının selamlama pozisyonunu göstermesi açısından, bu dönem için ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Burada tespit edilen figürün benzerleri, sonraki dönemlerde benzer anlayış ve üslûpla, yani hayvanlar üzerinde hakimiyeti olan ana tanrı/tanrıça kültürünün örneğini oluşturması bakımından ayrı bir önem arz etmektedir. Anadolu'nun tarih öncesi çağlarına ait bazı sembollerin etkisine ilişkin evrensel inanışın en eski örneklerini yansıtan insan toplulukları, doğa güçlerine hükmetme çabası içine girmişler ve bir ritüel inanç sisteminin temellerini atmışlardır. Av ritüellerini çeşitli formlara bağlı kalarak gerçekleştirmişler, bu sayede hayvanlar üzerinde hakimiyet kurmayı tinsel anlamda amaç edinmişlerdir. Mağara duvarlarına çizmiş oldukları imgelerle, doğal güçlerden ve kendilerinin yaratmış oldukları ruhlardan korunduklarını düşünmüşlerdir.

Neolitik Çağ Catalhöyük evlerinin duvarlarına, öyküsel tarzda betimlenmiş olan resimlerin konusu av teması olabileceği gibi, hayvanların evcilleştirilmesi sahneleri de olabileceği şeklinde yorumlanırken⁴⁰⁰, bir diğer görüş, erginlenme törenleri ya da genç kadın ve erkeklerin, tehlikeli hayvanlar karşısında gösterdikleri cesaret için yapılan ziyafetlerle ilişkili olabileceği şeklinde açıklanmaktadır⁴⁰¹. Benzer bir anlatımla, aynı dönemde Köşk Höyük duvar resminde ve Geç Neolitik Çağ'a tarihlenen Baltalın Mağarası duvar resimlerindeki geyik avı sahnesinde karşılaşmaktayız.

Kalkolitik Çağa tarihlenen, Anadolu'daki geyik betimlemelerine örnek olarak, Norşuntepe duvar resminde, Horum Höyük, Güvercinkayası, Değirmentepe ve Arslantepe'deki mühürler üzerindeki geyik tasvirleri incelenmiş ve çalışmamızda değerlendirilmiştir. Bu dönemde geyik tasvirlerinin kültürel anlam taşımadıkları, doğal ortamda av hayvanı olarak tasvir edilmiş oldukları anlaşılmıştır.

Erken Tunç Çağı Alacahöyük kral mezarlarında tespit edilen geyik standartlarının, geyik kültürle ilişkili olup, geyik tasvirli sistrumlar, güneş kursları ve metal heykelcikler birer tanrı simgesi olarak kullanılmıştır. Yine aynı döneme tarihlenen Horoztepe E.T.D. mezarından ele geçen geyik heykelciği ve geyik figürlerinin bulunduğu alemlerin, cenaze merasimlerinde ya da tanrılar için kutlanan bayramlar sırasında, ritüel amaçlı ve kültürel anlamda kullanıldıkları⁴⁰² birçok araştırmacı tarafından kabul edildiği için bu eserler, çalışmamızda kült eşyası olarak değerlendirilmiştir.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda geyik tasvirlerine özellikle silindir ve damga mühürlerde rastlanmaktadır. Mühürlerin büyük bir kısmı Kaniş Karum'u II. ve Ib katlarına tarihlenmektedir. Bunlara ek olarak Acemhöyük, Konya-Karahöyük, Boğazköy mühürlerinde geyik tasvirleri görülmektedir. Bu eserler tiplerine göre silindir ve damga mühürler olarak ayrılmıştır. Mühürler üzerinde geyik, avhayvanı, Kırların Koruyucu Tanrısı'nın hayvanı olarak, mitolojik ve tapınım sahnelerinde karşımıza çıkmaktadır. Mezolitik Çağda karşımıza çıkan geyiğin ikonografik özelliği, farklı dönemlerde (Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Çağı'nda) farklı sanat eserleri üzerindeki betimlemelerle varlığını sürdürmüştür.

⁴⁰⁰ Kulaçoğlu 1992: 77.

⁴⁰¹ Hodder 2007: 323.

⁴⁰² Sir-Gavaz 2016: 86.

Geyiğin dünyada ilk kez hangi uygarlık veya topluluk tarafından bir kült unsuru olarak kullanıldığına dair kesin bir kanıt bulunmamakla birlikte, ilk kez Hititlerde önemli ve yaygın bir kült olarak kullanıldığını, arkeolojik kanıtlar ve yazılı belgeler ışığında söylemek mümkündür. Geyik Tanrısı, “^DLAMMA. LÍL’in (Kırların Koruyucu Tanrısı)” Hititlerin manevi kültüründe yer alması, kapsamlı biçimde geyik imgesinin kullanıldığını akla getirmektedir⁴⁰³. Geyik, Hititlerde insanlara uğur getiren, iyilik sağlayan sevimli bir hayvan olarak değerlendirilmektedir⁴⁰⁴. Bu döneme ait, geyiğin yer aldığı tasvirli eserlerde çeşitlilik ve artış görülmektedir. Geyik ve geyikle ilgisahneler; silindir, damga ve dikdörtgen prizma biçimli mühürler ile taş, pişmiş toprak ve metal eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Mühürler üzerinde geyik; libasyon sahnelerinde ve mitolojik sahnelerde, Kırların Koruyucu Tanrısı ve av hayvanı olarak diğer hayvanlarla birlikte betimlenmiştir.

Schimmel koleksiyonundaki geyik ritonu frizinde, Altınyayla stelinde, Eskiypar’da Hitit Çağı tabakasına tarihlenen bir kap parçası üzerinde, Yeniköy’de bulunmuş olan levha üzerinde, Kırların Koruyucu Tanrısı tasviri yer almaktadır. Ayrıca, Boğazköy Yazılıkaya’da tanrılar alayı sıralamasında yer alan 32 nolu tanrı kabartması Kırların Koruyucu Tanrısı olarak yorumlanmaktadır.

Taş eserler üzerinde, Alacahöyük Sfenksli Kapı ortostadlarında geyik avı betimi işlenmiştir. Metal eserler üzerinde geyik avı sahnesi Kastamonu-Kınık’ta Taprammi Kabı olarak adlandırılan eserde karşımıza çıkmaktadır. Av sahnelerinde geyik avlanırken, geyiğe libasyon yapılırken ya da doğal ortamda tasvir edilmiştir.

Seramik eserlerde, özellikle kabartmalı vazolarda geyik tasvirleri yer almaktadır. Hüseyindede Vazosunda, Alacahöyük yakınlarındaki Selimli’de ele geçen seramik parçası üzerinde geyik avı tasviri yer almaktadır. Boğazköy Testisi’nde doğal ortamda dağ keçileri ile betimlenmiştir. Hirbemerdon Tepe’de tespit edilmiş olan geyik figürlü kap ve Erzurum Müzesi’nde yer alan Geyik ve İnsan Figürlü Çömlek ile Gre Amer Höyük’den Geyik Figürlü Çömlek üzerinde geyik tasviri betimi yer almaktadır.

Kırların Koruyucu Tanrısı Anadolu’da vahşi doğanın ve avcılarının koruyucusu olarak sembolize edilmiştir. Av Tanrısı ya da Kırların Koruyucu Tanrısı ^DLAMMA. LÍL. Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Çağı ayin ve festival törenlerinde tapınım görmüştür⁴⁰⁵.

⁴⁰³ Kaya 2014: 232.

⁴⁰⁴ Eyüpoğlu 1990: 127.

⁴⁰⁵ Collins 1989: 292.

Hitit Çağı'ndaki AN.TAH.ŠUM^{SAR} bayramında ve KILAM festivallerinde yapılan ayinlerde tanrının adı sıkça geçmektedir.

Hitit Kralı IV. Tuthaliya (13.yy) dönemine tarihlenen Yalburt yazıtlarında CERVUS₃.DEUS Kurunti(ya) okunmaktadır⁴⁰⁶. Yine Yalburt yazıtında yazıtlarında “Geyik Tanrısı (beni) sever? Ve ben kahraman, kırların beyi?, büyük kral” ifadesi geçmektedir⁴⁰⁷. Hatip Kaya Anıtı'nda yer alan hiyeroglif işareti de “*Kurunta*” diye okunmaktadır.

Sonuç olarak, şimdiye kadar tespit edilenlere göre, geyik, Anadolu tasvir sanatında Mezolitik Çağ'dan itibaren görülmektedir. Tasvirler, avcı-toplayıcı toplulukların avladıkları hayvanlar arasında yer alan geyiğin av ekonomisinde önemli bir yer edindiğini de vurgulamaktadır. Kültürel belleğin canlı tutulması amacıyla ortaya konan tasvirli eserlerin yanı sıra geyiğin Anadolu coğrafyasının inanç sisteminde yer aldığına dair ipucunu Neolitik Çağ'a tarihlenen geyik biçimli riton vermektedir. Dişi geyik ritonu inanış veya saygınlık yükleme olgularının sanatsal dışavurumu olarak algılanabilir. Geyiğin dünyada ilk kez hangi uygarlık veya topluluk tarafından bir kült unsuru olarak kullanıldığına dair kesin bir yargıya varılamamakla birlikte, özellikle mezar buluntuları Erken Tunç Çağı'nın sonlarından itibaren geyiğin Hatti inancında yer bulduğunu-anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kızılırmak kavsi ve hinterlandında geyiğe adfedilen kültürel simgenin devamlılığı görülmektedir. Erken Hitit Çağı'ndan itibaren Hititlerde önemli ve yaygın bir kült olarak kullanıldığını, arkeolojik veriler ve yazılı belgeler ışığında söylemek mümkündür. M.Ö.III. binden Hitit İmparatorluk Çağı sonuna kadar devamlı olarak Anadolu'da geyik kültürünün kalıntılarına rastlanmaktadır. Anadolu öntarih tasvir sanatında her dönemdeki varlığıyla süreklilik gösteren geyiğin, en çok tapınılan hayvanlardan biri olup tanrısallaşması, yaşama/ölümle birleşmesi ve çok sayıda kültürel nitelik kazanmış olması neticesinde, geyik kültürü Anadolu'nun yerli bir kültürü olarak kabul edilebilir.

⁴⁰⁶ Hawkins 2004: 357.

⁴⁰⁷ Ünal 2012: 669.

6. KAYNAKLAR

- Albayrak, İ., Pamukoğlu, N. and Kaya, M. A. (2007). Bibliography of Turkish Even-Toed Ungulates (Mammalia: Artiodactyla). *Munis Entomology & Zoology* 2 (1),143-162.
- Alok, E. (1988). *Anadolu Kayayıstü Resimleri*. İstanbul: Ak Yayınları Kültür Kitapları Serisi.
- Alp, S. (1972). *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri*. Ankara: TTK.
- Alp, S. (1983). *Beitrage Zur Enforchung Des Hethitischen Tempels, Kultanlegen Im Lichte Der Keilschrifttexte*. Ankara: TTK.
- Alp, S. (1999). Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans. Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap. Kavaklıdere Kültür Yayınları. Ankara.
- Alp, S. (2002). *Hitit Güneşi*. Ankara: Tübitak Yayınları.
- Alparslan, M., M. Alparslan ve C. Özdemir. (2010). Amasya Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Mühür. Dönmez, Ş. (Ed), *Veysel Donbaz'a Sunulan Yazılar DUR.SAR É.DUB. BA. A Studies Presented in Honour of Veysel Donbaz* içinde (91-96). İstanbul: Ege Yayınları.
- Arbuckle, B.S. (2013). Zooarchaeology at Acemhöyük 2013. *Anatolia/Anadolu* 39,55-68.
- Ardzinba, V. (2010). *Eski Çağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*. (Çev.O, Uravelli). Ankara: Kafdav Yayıncılık.
- Armutak, A. (2002). Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi, 1. Memeli Hayvanlar. *İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi* 28 (2),411-427.
- Arslangündoğdu, Z., Kasperek, M., Sarıbaşak, H., Kaçar, M.S., Yöntem, O. ve Şahin, M.T. (2010). Development of the Population of the European Fallow Deer, *Dama dama* (Linnaeus 1758), in Turkey. *Zoology in the Middle East* 49, 3-12.
- Arslantaş, Y. (2014). Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ'da Barınma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 24 (2)*, 319-343.

- Baltacıoğlu, H. (1996). *Alaca Höyük Sfenksli Kapı Kabartmalarında Yaban Domuzu ve Geyik Avı*. Ankara.
- Başaran, C. (2007). Muş-Bulanık Elmakaya'dan Geyik Figürlü Dinsel Tempo Çalgısı. Öztepe, E. ve Kadioğlu, M. (Eds.), *Çoşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı/Festschrift für Çoşkun Özgünel zum 65. Geburtstag* (87-90). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Belli, O. (1975). Doğu Anadolu'da Yeni Arkeolojik Keşifler, Van Yedisalkım (Put) Köyü Boyalı Mağara Resimleri. *Tarih Dergisi* 28-29, 1-40.
- Belli, O. (1979). Van Bölgesi'nde Boyalı Mağara Resimleri, Kızların Mağarası. *Arkeoloji ve Sanat* 1-2, 19-27.
- Belli, O. (2000a). Van Bölgesi'nde Boyalı Mağara Resimlerinin Keşfi. Belli, O. (Ed.), *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi 1932-1999içinde* (291-299). Ankara: İstanbul Üniversitesi.
- Belli, O. (2005). "Kağızman Çallı (Kars) Kayaüstü Resimleri- Kağızman Çallı (Kars) Prehistoric Rock Engravings", *TÜBA-AR* 8, 138- 140.
- Belli, O. (2012). Kağızman Bölgesi'nde Keşfedilen Prehistorik Çağa Ait Kayaüstü Resimleri, *Antalya Rehberler Odası Dergisi Sayı 07- Ocak/Mart*, 42-63.
- Belli, O.(2000b). The Discovery of Cave Paintings in the Van Region. Belli, O. (Ed.), *İstanbul University Contributions to Archaeology 1932-2000içinde* (261-265). Ankara: İstanbul Üniversitesi.
- Beşkardeş, V., A. Keten ve Z. Arslangündoğdu (2008). Karacaların (*Capreolus capreolus* L.1758) Türkiye'nin Yaban Hayatı Açısından Önemi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Cilt 58(2)*, 17-22.
- Beşkardeş, V., R. B. Uslu, ve B. Uslu (2014). Geyik İle İlgili Bazı Türkçe Terimler Üzerine Düşünceler. *Avrasya Terim Dergisi, 2014, 2 (1)*, 17-24.
- Bıçkacı, E., Altınbilek Algül, Ç., Balcı, S. ve Godon, M. (2007). Tepecik-Çiftlik. M.Özdoğan ve N. Başgelen (Eds). *Türkiye'de Neolitik Dönem, Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya YayılımıYeni Kazılar, Yeni Bulgulariçinde* (237-255). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Bilgi, Ö. (2012). *Anadolu'da İnsan Görüntüleri Klasik Çağ Öncesi*. İstanbul. Mas Matbaacılık.
- Birecikligil, S., Çelekli, F., Çelekli, A. ve Çiçek, E. (2013). Karagöl Mevkiinde (Nurdağı, Gaziantep) Doğaya Salınan Kızıl Geyik (*Cervus Elaphus*)'lerin İzleme Programı. *Nevşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* Cilt 2(1), 26-33.
- Bittel, K. (1976). *Beitrag Zur Kenntnis Hethitischer Bildkunts*. Heidelberg: Carl Winter.
- Bittel, K., Boessneck, J., Damm, B., Güterbock, H.G., Hauptmann, H., Naumann, R. and Schirmer, W. (1975). *Das Hethitische Felsheiligtum Yazılıkaya*. Gebr. Mann Verlag. Berlin.
- Boehmer, R. M. (1983). *Die Relief Keramik Von Boğazköy*. Berlin: Verlag Gebr. Mann.
- Bostancı, E. Y. (1959). A New Paleolithic Site at Beldibi. *Anatolia/ Anadolu* 4,129-178.
- Bostancı, E.Y. (1965). Beldibi, Belbaşı Mezolitği ve Diğer Mezolitik Buluntularla Olan Münasebetleri. *Antropoloji Sayı (3)*, 55-134.
- Brandenstein, C.G.V. (1943). *Hethitische Götter Nach Bildbeschreibungen in Keilschrifttexten*, Mitteilungen Der Vorderasiatisch Aegyptischen Gesellschaft (E.V) 46. Band, 2. Heft. Leipzig: J. C. Hinrichs.
- Chapman, N.G. and D.I. Chapman (1997). *Fallow Deer: Their History, Distribution and Biology*. Machynlleth: Coch-y-Bonddu Books.
- Collins, B. J. (2003). On the Trail of the Deer: Hittite Kurala. Beckman, R. B. and McMahon, G. (Eds.), *Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr. On the Occasion of His 65th Birthday* içinde (273-282). Winona Lake, Ind: Eisenbrauns.
- Collins, B. J. (Ed.), (2002). *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Leiden: Brill.
- Collins, B.J. (1989). *The Representation of Wild Animals in Hittite Texts*. Doktora Tezi. Yale University.

- Collins, B.J. (2010). Animal Mastery in Hittite Art and Texts. Counts, D.B. and Arnold, B. (Eds.), *The Master of Animals in Old World Iconography* içinde (59-75). Budapest: Archaeolingua.
- Coşkun, Y. (1992). Hitit Kap İsimleri. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1991 yılı Sonbahar Dönemi Konferansları*, 29-34.
- Cristou, D. (1993). Chroniques des Fouilles et dé Couvertes Archéologiques à Chypre en 1992. *BCH. CXVII*,719-755.
- Çınaroğlu, A. (1990-91). Kastamonu Kökenli Bir Grup Hitit Gümüş? Eseri. *Müze/Museum* 4, 53-60.
- Çınaroğlu, A. ve Çelik, D. (2010). *Atatürk ve Alacahöyük*. Ankara: Yüksel İnşaat.
- Darga, M. (1992). *Hitit Sanatı*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları.
- Dayan, E. (1990). Kuzey Anadolu'da Step Filinin (*Elephas trogontheriz*) Varlığı. *Doğa Türk Zooloji Dergisi*, 14 (3).353-360.
- Deniz, E. (1985). Acmhöyük Saray Kazılarında Çıkan Kemik Kalıntıları Üzerinde Arkeobiyolojik Araştırmalar. *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, 75-91.
- Devri Anadolu Florasına Küçük Bir Katkı. *Tüba-Ar III*,131-145.
- Dinçol, A. M. (1998). Hatip Kaya Anıtının Keşfi ve Bunun Hitit Ülkesinin Tarihi ve Coğrafi Sorunlarına Etkileri. *Tüba-Ar I*, 28-35.
- Duru, R. (2003). Faunal Remains from Neolithic Höyücek (SW-Turkey) and the Presence of Early Domestic Cattle in Anatolia. *Paléorient vol.29 (1)*,107-120.
- Duru, R. (2008). *M.Ö. 8000'den M.Ö. 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*. İstanbul: Pera Müzesi Yayınları.
- Eberhard, W. (1996). *Çin'in Şimal Komşuları* (Çev. N. Ulutuğ). Ankara: TTK.

- Emre, K. ve Çınaroğlu, A. (1993): A Group of Metal Hittite Vessels from Kınık-Kastomonu. Mellink, M.J., Porada, E. and Özgüç, T. (Eds.), *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbours. Studies In Honor of Nimet Özgüç* içinde (675-713). Ankara: TTK.
- Erençin, Z. (1977). *Av Hayvanları ve Avcılık*, Ankara: Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Yayınları.
- Ergener, N. (1988). *Anatanrıçalar Diyarı Anadolu*. İstanbul. Yalçın Yayınevi.
- Erkanal, A. (1993). *Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühür ve Mühür Baskıları*. Ankara: TTK.
- Erkut, S. (1992). Hitit Çağı'nın Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri. Otten, H. Ertem, H., Akurgal, E. ve Süel, A. (Eds.), *Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp* içinde (159-165). Ankara: TTK.
- Erkut, S. (1998). Hititlerde AN.TAH.ŞUM^{SAR} Bitkisi ve Bayramı Üzerine Bir İnceleme. Süel, A. ve Alp, S. (Eds.), *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 16-22 Eylül* içinde (189-197). Ankara: Müze Eserleri Turistik Yayınları.
- Ermişler, O. ve Ekiz, H.H. (1997). Hatip Kaya Anıtı. *Türk Arkeoloji Dergisi Sayı. XXXI*, 403-411.
- Ertem, H. (1965). *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası*. A.Ü.D.T.C.F. Yayınları 157. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ertuğ, F. (2000). Baharın Müjdecisi Çiğdem (Crocus) ya da AN.TAH.ŞUM^{SAR} Hititler
- Esin, U. (1994). The Functional Evidence of Seals and Sealings of "Değirmentepe". Ferroli, P., Fiandra, E., Fissore, G.G., Frangipane, M. (Eds), *Archives Before Writing*, 59-81.
- Esin, U. (2000). Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazıları. Belli, O. (Ed.), *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi 1932-1999 içinde* (80-87). Ankara: İstanbul Üniversitesi.
- Esin, U. ve Harmankaya, S. (1986). 1985 Değirmentepe (Malatya-İmamlı Köyü) Kurtarma Kazısı. VIII. KST Cilt I, 95-139

- Eyüpoğlu, İ.Z. (1990). *Tanrı Yaratan Toprak Anadolu*. İstanbul: Der Yayınları.
- Fischer, F. (1963). *Die Hethitische Keramik von Boğazköy*, Berlin: Verlag Gebr.Mann
- Frangipane, M. (2002). *Yakın Doğu'da Devletin Doğuşu: Mezopotamya ve Çevresinde Güçlü Aile Yönetimlerinin Devlet Çarkına Dönüşmesi*. (Çev. Z. Zühre İlkelen). İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Frangipane, M., Ferioli, P., Fiandra, E., Laurito, R. and Pitman, H. (2007). *Arslantepe Cretulae: An Early Centralised Administrative System Before Writing*. Roma: Sapienza University.
- Franke, K.A. (2012). Die zoomorphen Darstellungen auf Stelen von Hakkâri ein Deutungsversuch. Baker, H., Kaniuth, K. und Otto, A. (Eds.), *Stories of Long Ago - Festschrift für Michael D. Roaf*. AOT 397 içinde (161-176). Münster: Ugarit-Verlag.
- French, D. (1964). Excavations at Can Hasan. *14. Araştırma Sonuçları Toplantısı*.126.
- Goetze, A. (1962). KBo 10'un Tanım Yazısı, *JCS* 16, 24-30.
- Gülçur, S., Endoğru, M. ve Kara, D. (2000). Güvercinkayası 1998 Kazısı. *21. KST Cilt I*, 55-71.
- Günel, S. (2011). Çine-Tepecik Geç Tunç Çağ Yerleşmesi. *Türk Eskiçağ Enstitüsü Bilimleri Dergisi* 32,1-8.
- Günel, S. ve Herbordt, S. (2014). Mykenische Kraterfragmente mit figürlichen Darstellungen und ein Siegelabdruck eines Hethitischen Prinzen aus der spätbronzezeitlichen Siedlung von Çine-Tepecik. *Archäologischer Anzeiger Halband* 2014/1, 1-14.
- Güterbock, H.G. (1943). Eti Tanrı Tasvirleri ile Tanrı Adları. *Bulleten VII. Sayı (25)*, 273-293.
- Güterbock, H.G. (1975). The Hittite Temple According to Written Sources, E. Van Donzel, (Ed.), *Le temple et le cult* içinde (125-132). Leiden: Nederlands Historisch Archeologisch Instituut te Istanbul.

- Hass, V. (1970). *Der Kult von Nerik Ein Beitrag zur Hethitischen Religionsgeschichte*. Rome. P apstliches Bibelinstitut.
- Hauptmann, H. (2003). Nor untepe. *Arkeo Atlas, Tun Bakışlar Son Kalkolitik ve İlk Tun ağı Sayı (2)*, 22-24.
- Hawkins, J. D. (2004). The Stag God of the Country Side and Related Problems. Penney, J. H. W. (Ed.), *Indo- European Perspectives: Studies in Honour of Anna Morpurgo Davies* içinde (355-369). Oxford: Oxford University Press.
- Hawkins, J. D. (2006). Tudhaliya the Hunter. Van den Hout, P.J. (Ed), *The Life and Times of Hattuşili III and Tuthaliya IV: Proceeding of a Symposium Held in Honour of J. De Roos, 12-13 December 2003* içinde (49-76). Leiden: Brill.
- Hawkins, J.D. (1993). A Bowl Epigraph of The Official Taprammi. Mellink, M.J., Porada, E. and  zg , T. (Eds.), *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbours*. *Studies In Honor of Nimet  zg * içinde (715-717). Ankara: TTK.
- Hawkins, J.D. (1995). *Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattuşa*. *Studien zu den Boğazk y-Texten, Beiheft 3*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Haydaroğlu, M. (2006). Topraktan Sonsuzluğa atalh y k. M. Haydaroğlu (Ed). İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- Hellenkemper, H. and Wagner, J. (1977). The God on the Stag: A Late Hittite on the River Karasu, *AnSt vol.27*, 167-173.
- Herbordt, S. (2005). *Die Prinzen- und Beamtensiegel Der Hethitischen Grossreichszeit auf Tonbulln Aus Dem Nisantepe-Archiv in Hattusa*. Mainz am Rhein, Berlin: Verlag Philipp von Zabern.
- Hodder, I. (2007). M.  zdoğan ve N. Başgelen (Eds). *Türkiye'de Neolitik Dönem, Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı* *Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* içinde (313-329). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Huş, S. (1964). Antalya Dolaylarında Alageyik ve Bezoar Keçisi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Cilt XIV (1)*. 17-22.

- Huş, S. (1974). *Av Hayvanları ve Avcılık*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası.
- Karadavut, Z. ve Yeşildal, Ü.Y. (2007). Anadolu Türk Folkloründe Geyik. *Milli Folklor* 76. 102-112.
- Kaya, M. (2014). Uygarlıklarda Kutsal Geyik Motifi ve Geyik Motifine Bağlı Yer Adları. *Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (11) Autumn, 230-254.
- Keten, A. (2017). Distribution and Habitat Preference of Roe Deer (*Capreolus capreolus* L.) in Düzce Province (Turkey). *İstanbul Orman Fakültesi Dergisi*, 67(1), 22-28.
- Knapp, A. (2008). *Prehistoric and Protohistoric Cyprus: Identity, Insularity and Connectivity*. Oxford: Oxford University Press.
- Kolankaya Bostancı, N. (2012). Anadolu'da Erken Prehistorik Dönem Kırmızı Aşî Boyası Kullanımı. *Anadolu/Anatolia* 38, 29-51.
- Koşay, H.Z. (1951). *Alaca Höyük Kazısı 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*. Ankara: TTK.
- Kökten, İ. K. (1975). Kars Çevresinde Diptarih Araştırmaları ve Yazılıkaya Resimleri. *Atatürk Konferansları XVII. Dizi-Sayı*. 51, 95-104.
- Kulaçoğlu, B. (1992). *Anadolu Medeniyetleri Müzesi: Tanrılar ve Tanrıçalar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Laneri, N. (2011). Connecting Fragments: A Sensorial Approach to the Materialization of Religious Beliefs in Rural Mesopotamia at the Beginning of the Second Millenium B.C. *Cambridge Archaeological Journal Vol.21 No:1 February*, 77-94.
- Laneri, N. (2015). Hirbemerdon Tepe'de Geyik ve Tören Uygulamaları. *Arkeoloji ve Sanat Sayı*. 148 (Ocak-Nisan), 53-62.
- Laneri, N., Schwartz, M., Ur, J., D'Agostino, A., Berthon, R., Hald, M.M and Marsh, A. (2015). Ritual and Identity in Rural Mesopotamia: Hirbemerdon Tepe and the Upper Tigris Valley in the Middle Bronze Age. *AJA Vol.119 No: 4 October*, 533-564.
- Laroche, E. (1960). *Les Hiéroglyphes Hittites, Première Partie L'écriture*, Paris.

- Lloyd, S and Mellaart, J. (1965). Beycesultan II. London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Mandaloğlu, M. (2013). Türk Mitolojisinden Anadolu'ya Taşınan Kültür: Geyik Motifi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 6 Sayı 27(Yaz)*, 382-391.
- Marro, C., Tibet, A. and Ergeç, R. (2000). Horum Höyük 1998 Çalışmaları. *21. KST Cilt I*, 167-185.
- Masseti, M. and Vernesi, C. (2015). Historic Zoology of the European Fallow Deer, Dama dama dama: Evidence from Biogeography, Archaeology and Genetics. Baker, K., Carden, R. & Madgwick, R. (Eds.), *Deer and People* içinde (13-23). Oxford: Windgather Press.
- McMahon, G. (1991). *The Hittite Cult of the Tutelary Deities*, Assyriological Studies No: 25. Chicago: The Oriental Institute.
- Mellaart, J. (1970). *Excavations At Hacilar 2, Plates and Figures*. London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Mellaart, J. (1975). *The Neolithic of the Near East*. London: Thames & Hudson Ltd.
- Mellart, J. (1967). Çatal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia. London. Thames & Hudson.
- Mellink, M. J. (1965). Archaeology in Asia Minor Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1964. *AJA Vol. 69*, 133-241.
- Muscarella, O, W. (1974). *Ancient Art, The Norbert Schimmel Collection*. Mainz: von Zabern.
- Mülayim, S. (1984). *Anadolu'da Hayvan Üslubunun Bir Örneği. Folklor ve Etnografya Araştırmaları*. 325-346. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.
- Müller-Karpe, A. (2003). Die Stele von Altınyayla. Köyden Kente Yakın Doğu'da İlk Yerleşmeler/From Village to Cities: Early Villages in The Near East. Özdoğan, M., Hauptmann H. and Başgelen, N. (Eds), *Ufuk Esin'e Armağın/Studies presented to Ufuk Esin* içinde (313-319). İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

- Neu, E. (1974). *Der Anitta Text*, Studien zu den Boğazköy-Texten 18, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Otlu, Ö. (2014). Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Geyik Tasvirleri. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdoğan, M. (2000). Surface Survey in the Region of Van-Hakkari. Belli, O. (Ed.), *Istanbul University Contributions to Archaeology 1932-2000* içinde (271-272). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Özfirat, A. (2011). Erzurum Müzesinde İnsan Figürlü Bir Çömlek. Öztan, A. ve Dönmez, Ş. (Eds.), *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri: Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar/ Knowledge Production from the Black Sea to the Euphrates: Studies Presented in Honor of Önder Bilgi* içinde (311-319). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Özgüç, N. (1965). *Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu. The Anatolian Group of Cylinder Seal Impressions from Kültepe*. Ankara: TTK.
- Özgüç, N. (1989). Bullae From Kültepe. Emre, K., Mellink, M.J., Hrouda, B. and Özgüç, N. (Eds.), *Anatolia and the Near East, Studies in Honor of Tahsin Özgüç* içinde (377-407). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özgüç, N. (2006). *Kültepe-Kaniş/Neşa, Yerli Peruwa ve Assur-imiti'nin Oğlu Assur'lu Tüccar Uşur-şa-İştari'nin Arşivlerine Ait Kil Zarfların Mühür Baskıları*. Ankara: TTK.
- Özgüç, N. (2015). *Acemhöyük- Buruşhaddum I: Silindir Mühürler ve Mühür Baskılı Bullalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgüç, T. (1978). *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özgüç, T. (1988). *İnandıktepe. Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*. Ankara: TTK.

- Özgüç, T. (1993). Studies on Hittite Relief Vases, Seals, Figurines and Rock-Cavings.Özgüç, N., Mellink, M.J., Porada, E, and Özgüç, T. (Eds.), *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbours. Studies in Honor of Nimet Özgüç* içinde (473-499). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özgüç, T. ve Akok, M. (1958). *Horoztepe Eski Tunç Devri Mezarlığı ve İskan Yeri*. Ankara: TTK.
- Özkan, S. (2002). Köşkhöyük Kemik Eserleri.*Anadolu Araştırmaları Sayı 16*, 509-526.
- Öztan, A. (2002). Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar. *Tüba-Ar 5*, 57-73.
- Öztan, A. (2007). Köşk Höyük: Niğde-Bor Ovası'nda Bir Neolitik Yerleşim. Özdoğan, M. ve Başgelen, N. (Eds), *Türkiye'de Neolitik Dönem, Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya YayılımıYeni Kazılar, Yeni Bulgular* içinde (223-237). İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Öztan, A. (2011). Köşk Höyük Kabartmalı Kaplarında Boğa ve Geyik Başı Betimleri. Öztan, A. ve Dönmez, Ş. (Eds.). *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri: Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar/ Knowledge Production from the Black Sea to the Euphrates: Studies Presented in Honor of Önder Bilgi* içinde (339-351). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Öztan, A., Özkan, S., Açıkgöz, F. ve Arbuckle, S. (2007). 2006 Köşk Höyük Kazı Raporu. *29. KST Cilt 2*, 117-137.
- Parzinger, H. and Sanz, R. (1992). *Die Oberstadt Von Hattuša Hethitische Keramik Aus Dem Zentralen Tempelviertel*. Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Popko, M. (1995). *Religions of Asia Minor*, Warsaw: Academic Publications Dialog.
- Porada, E. (1986). A Subject for Continuing Conversation, Mellink, M.J. and Canby, J.V. (Eds.), *Ancient Anatolia, Aspects of Change and Cultural Development, Essays in Honor of Mellink* içinde (84-92). Madison, Wis: University of Wisconsin Press.
- Przeworski, P. S. (1940). Le culte du cerf en Anatolie, Notes d'archéologie syrienne et hittite, *Syria. Archéologie, Art et histoire 1940 21/1* 62-76.

- Pulhan, G. and Blaylock S. (2018). Garzan Vadisi'nde Üç Binyıl: Batman, Gre Amer Höyük Kurtarma Kazıları.Turan, Ç., Hodakoğlu, B., Çiçek, Ö. (Eds.), *Batman Müzesi Ilısu Barajı HES Projesi arkeolojik kazıları/Batman Museum the Ilısu Dam HEP Project excavations* içinde (111-129). Batman: Batman Müze Müdürlüğü.
- Reyhan, E. (2016). Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri. *Turkish Studies Vol. 11/16 Fall*, 89-114.
- Sarıbaşak, H., Kaçar, M.S., Başaran, M.A., Cengiz, Y., Köker, A. ve Sert, A. (2005). *Alageyik (Dama dama L. 1758) Üretim ve Yerleştirme Teknikleri / Fallow Deer (Dama dama L.1758) Producing and Settlement Technics*. Teknik Bülten No:23.Antalya: BAORAM.
- Seeher, J. (2006). *Hattuşa Rehberi, Hitit Başkentinde Bir Gün*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Sevin, V. (2001). Hakkari Stelleri: Zap Irmağı Kıyısında Bozkır Göçebeleri. *Tüba-Ar 4*, 79-89.
- Sevin, V. (2005). *Hakkari Taşları: Çıplak Savaşçıların Gizemi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sevin, V. (2015). *Hakkari Taşları II: Gizemin Peşinde*. Ankara: TTK.
- Silistireli, U. (1989). Köşk Höyük'te Bulunan Kabartma İnsan ve Hayvan Figürleriyle Bezeli Kaplar. *Belleten LIII/206*, 361-374.
- Silistireli, U. (1990).1988 Köşk Höyük Kazısı. *XI. KST Cilt I*, 91-99.
- Singer, I. (1983). *The Hittite KILAM Festival Part 1*. Studien zu den Boğazköy- Texten Heft 27. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Sipahi, T. (2001). New Evidence From Anatolia Regarding Bull Leaping Scenes in the Art of the Aegean and the Near East. *Anatolica XXVII*, 107-126.
- Sipahi, T. (2014). Son yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı
- Sir-Gavaz, Ö. (2012). *Hitit Krallarının Kült Gezileri: Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

- Sir-Gavaz, Ö. (2016). M.Ö. 2. Bin Yıl Bazı Gelenek ve Halk Motiflerinin Günümüze Yansıyan Örnekleri. *TÜBA-AR 19*, 2016. 80-91.
- Sperling, J.W. (1976). Kumtepe in the Troad. *Hesperia*, 45-4, 305-364.
- Tansuğ, S. (1992). *Resim Sanatı Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Tanyol, T. (2000). Mağara Resimlerini Okumak. *Sanat Dünyamız, Sayı, 80*, 129-133.
- Tekin, H. (2015). *Eski Anadolu Madenciliği: Arkeolojik Veriler Işığında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar*. Ankara. 1. Baskı, Bilgin Kültür&Sanat Yayınları.
- Tibet, A., Marro, C. ve Bulgan, F. (2001). Horum Höyük 1999 Çalışmaları. 22. *KST Cilt I*. 137-155.
- Todd, I. (1976). *Çatal Hüyük in Perspective*. Menlo Park, California: Cummings Pub. Co.
- Turan, N. (1984). *Türkiye'nin Av ve Yaban Hayvanları Memeliler*. Ankara: Özel Yayın.
- Uçar, Z. (2014). Türk Kültüründe Geyik ve Geyikli Baba Üzerine Gözlemler. *Kültür Evreni Sayı 6, No: 21 2014 (Yaz)*.106-129.
- Umurtak, G. (1996). Anadolu'nun Batı Bölgelerinde ve Trakya'da Tunç Çağları Öncesi Yerleşimlerde Bulunmuş Olan Ayrışık Kaplar. *Anadolu Araştırmaları Sayı 14*, 479-517.
- Utkan, M.S. (2012). Çatalhöyük. http://actaturcica/_media/2012-01/vi_04.pdf.
- Uyanık, M. (1968). Van-Hakkari Sınırında Tirişin Yaylasında Bulunan Kaya Resimleri Hakkında Kolloquim. *Bellekten 125*, 93-103.
- Uysal, G. (2011). *Mağara Sanatı*. V. Ulusal Speleoloji Sempozyumu, 18-20 Mart, İstanbul.
- Ünal, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2005). *Hititler Devrinde Anadolu III*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Ünal, A. (2007). Anadolu'nun En Eski Yemekleri: Hititler Çağdaşı Toplumlarında Mutfak Kültürü. İstanbul: Homer Yayınları.
- Ünal, A. (2012). Çivi Yazılı Belgeler ile Paleostolojik ve Arkeolojik Buluntular Işığında Eski Anadolu'da Avcılık. Söğüt, B. (Ed.), *Stratonikeia'dan Lagina'ya / From Stratonikeia to Lagina: Ahmet Adil Tırpan Armağanı / Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan* içinde (657-690). İstanbul: EgeYayınları.
- Ünal, Y. ve H. Çuhacı (2018). Antalya Düzlerçamı Eşenadası Alageyik Üretim İstasyonu'nda Fotokapan Yöntemiyle Alageyik (*Cervus dama L.*) Popülasyon Yoğunluklarının Araştırılması. *Türkiye Ormanlık Dergisi* 19 (1),57-62.
- Vazoları Üzerine Değerlendirmeler / An Assessment on the Old Hittite Relief Vases in the Light of Recent Research and Materials. *Anadolu/ Anatolia* 40, 21-43.
- Veenhof, K. R. and Eidem, J. (2008). *Mesopotamia. The Old Assyrian Period.* Annäherungen 5. Orbis Biblicus et Orientalis (OBO)160/5. Göttingen: Academic Press Fribourg/Vandenhoeck & Ruprecht.
- Werner, R. (1991). *Kleine Einführung ins Hieroglyphen-Luwische.* Universitätsverlag Freiburg Schweiz. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen.
- Yalçıklı, D. (2016). Dursunbey-Delice Mağaraları: Baltalın ve İnkaya. *Arkeoloji ve Sanat* 153. Eylül-Aralık, 1-9.
- Yalçın, Ü. (2011a). *Alacahöyük İlk Tunç Çağı Kral Mezarları Üzerine Yeni Düşünceler.* Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu Cilt 1, (Çorum 2011). 55-64.
- Yalçın, Ü. (2011b). Alacahöyük İlk Tunç Çağı Metal Buluntular Üzerine Arkeometalürjik Araştırmalar. 26. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 139-147.
- Yalçınkaya, I. (1978). Taş Devri Sanatında Teknik ve Sitili. *AÜDTCF Dergisi Cilt 29. Sayı 1(4)*,67-82.
- Yıldırım, T. (2005). Hüseyindede Tepesinde Bulunan Yeni Bir Kült Vazosu. V. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 761-777.

Yiğit, T. (2005). Tarih Öncesi ve Hitit Dönemi'nde İsuwa Bölgesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi Sayı (28) Cilt 17*, 233-251.

Zeuner, F. E. (1963). *A History of Domesticated Animals*. London: Hutchinson.

7. RESİMLER

Res.1a: Kızılgeyik / *Cervus elaphus* (<http://wowturkey.com>)

Res. 1b. Kızılgeyik / *Cervus elaphus*, Yavru Geyiklerle Birlikte (www.milliparklar.gov.tr)

Res.2. Alageyik / *Cervus dama dama* (<http://wowturkey.com>)

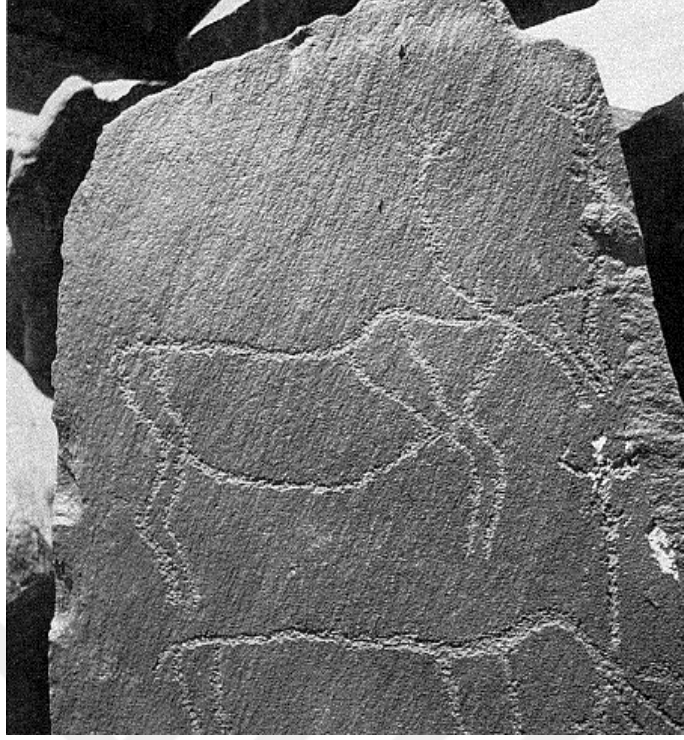
Res.3. Karaca / *Capreolus capreolus* (<http://wowturkey.com>)

Res.4. Yazılıkaya/Kars Büyük Pano (Belli, 2012:42.)

Res. 5. Yazılı Kaya/Kars Küçük Pano (Belli, 2012: 43)

Res. 6. Tirşin Yaylası Kaya Resmi (Alok, 1988: 38-39)

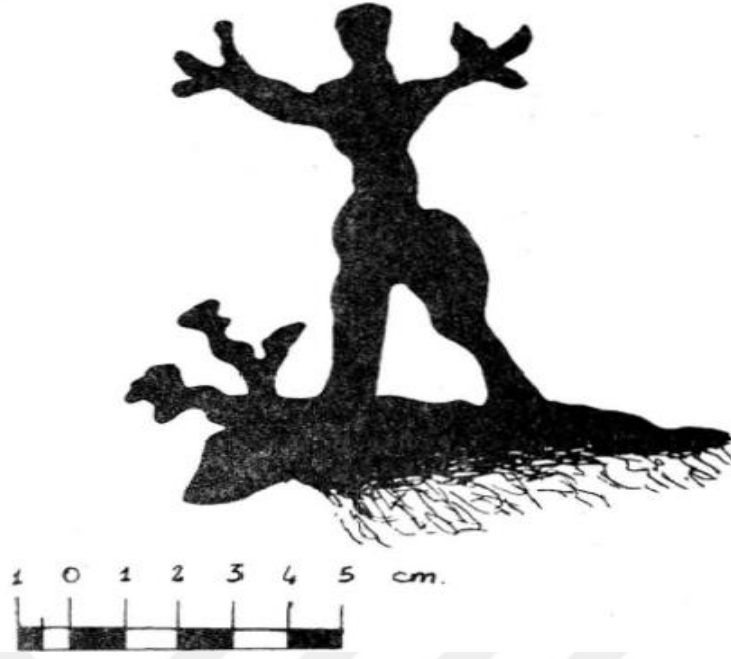
Res. 7. Tirşin Yaylası Geyik Avlayan Avcılar Betimi (Alok, 1988: 42)

Res. 8a.Çallı Kayaüstü Büyük Pano Resmi (Belli, 2012: 54)

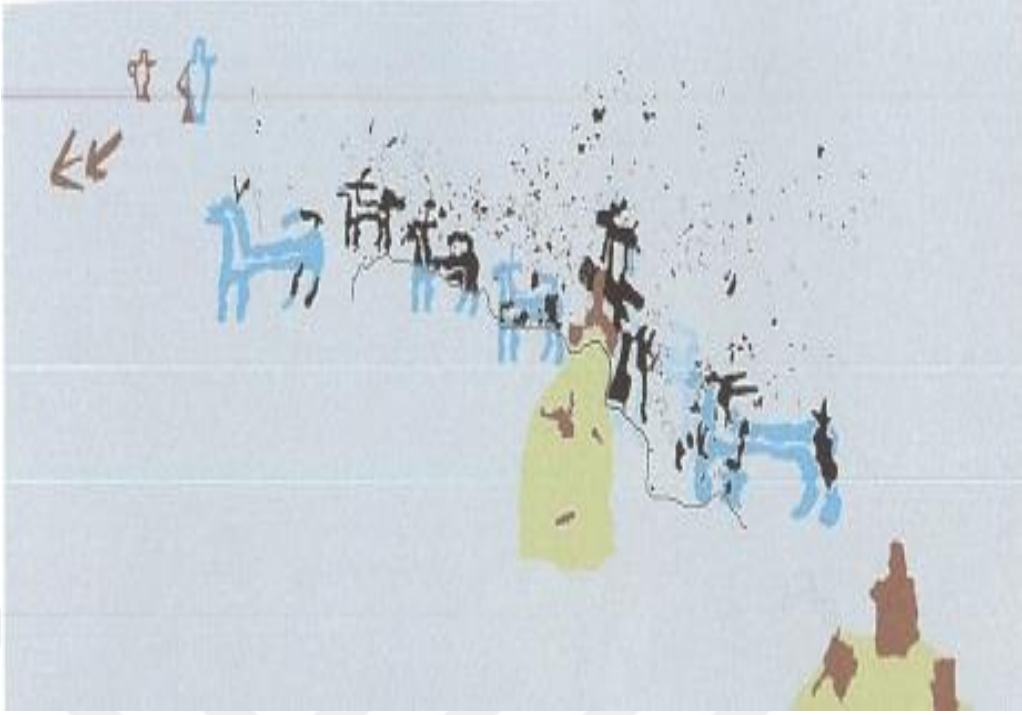
Res. 8b. Çallı Kayaüstü Küçük Pano Resmi (Belli, 2012: 58)

Res. 9. Kızların Mağarası Geyik Üzerinde Tanrı Figürü (Belli, 1979: 27, Fig.11)

Res. 10. Beldibi Kaya Sığınağı Geyik ve Boğa Tasviri (Bostancı, 1959: 65. pl.2)

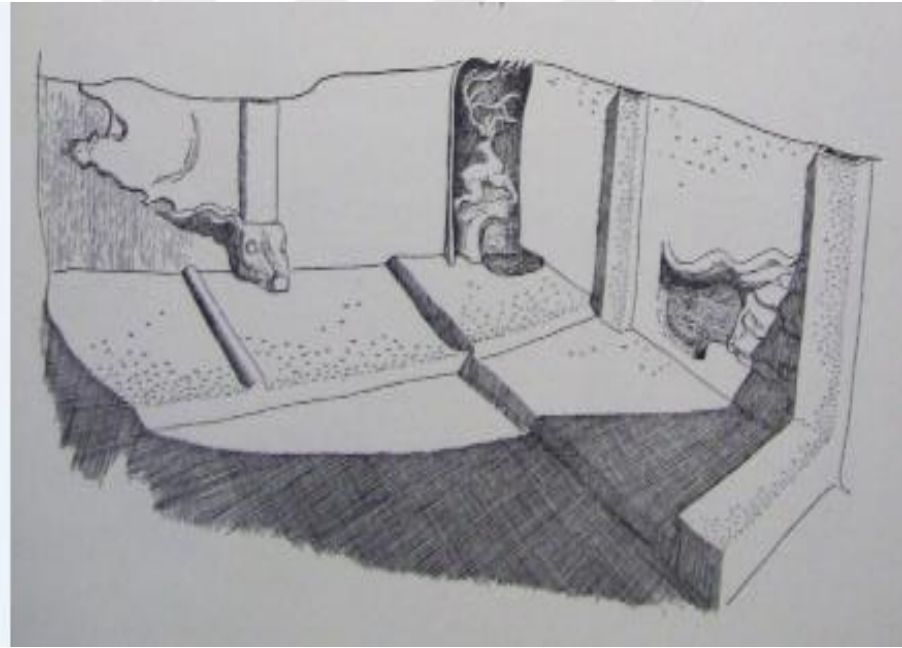
Res. 11. Baltalın Mağarası Geyik Figürleri (Yalçıklı, D. 2016: 3. Fig.3)

Res. 12.Çatalhöyük Geyik Avı Tasviri (Haydaroğlu, 2006: 201)

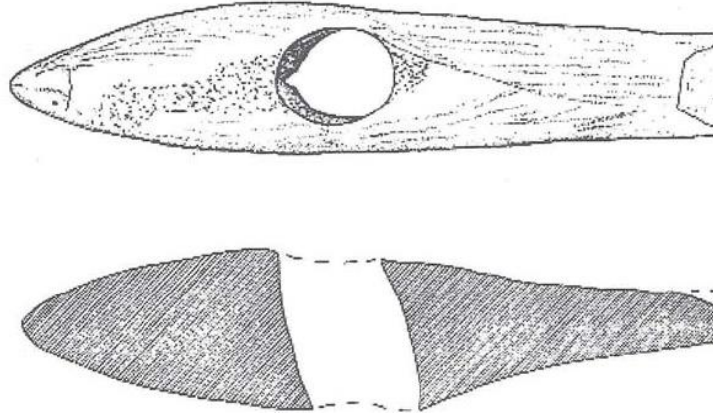
Res.13. Çatalhöyük Duvar Resmi (Hodder, 2002: 72)

Res.14. Çatalhöyük Geyik Kabartması (Mellart, 1967: 109. Fig.22)

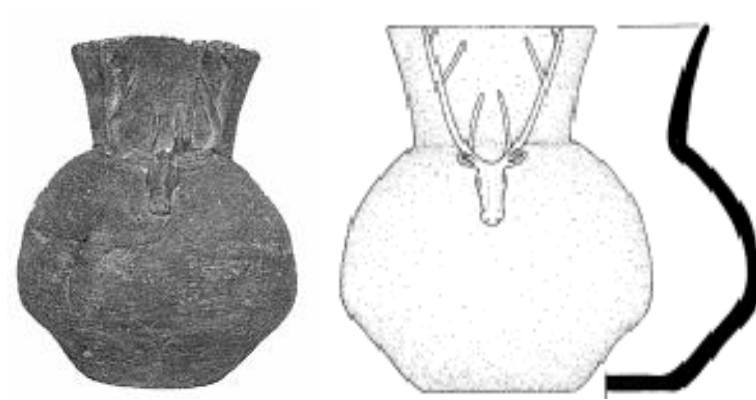

Res. 15. Köşk Höyük III. Tabaka Av Sahnesi (Özkan, 2007: 235 Fig.8)

Res.16. Köşk Höyük Çekiç Başlı Kemik Alet (Özkan, 2002: 524. Fig.24)

Res.17

1

Öztan, A. 2011: 347.Lev.3. Fig.7a-7b

1a

Öztan, A. 2007: 222.Fig.18

1b

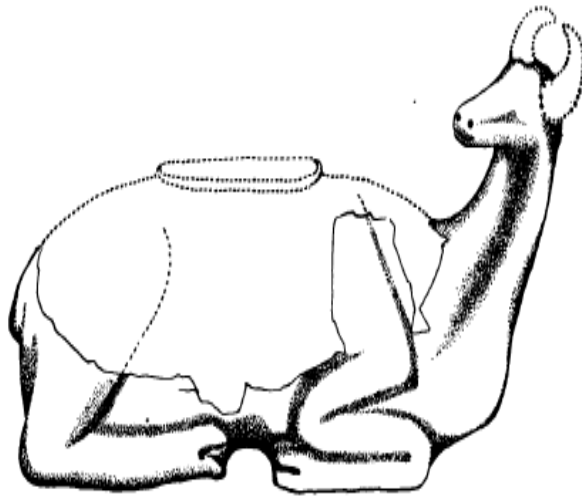
Öztan, A. 2011: 346. Fig.4

Res.18

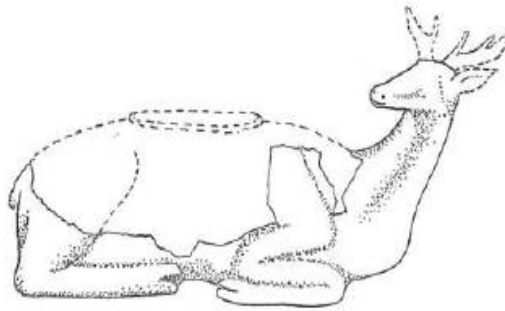
1

Bıçakcı, E. 2007: 249. Fig.35 e.

2

Mellaart, J. 1970, Şek. 57/1; Lev. LXI/1

2a

Umurtak, G. 1996: 595, Lev.4/1

Res.19

1

Hauptmann, H. 2003: 24

Res.20

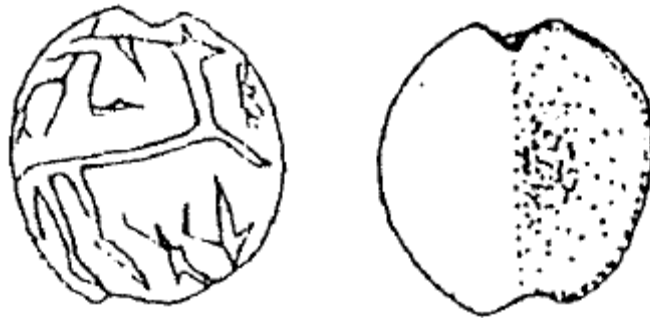
1

Marro, C., Tibet, A ve Ergeç, R. 2000: 184. Res.3

1a

Tibet, A., Marro, C. & Bulgan, F. 2001: 152. Çiz.10.2

2

Esin, U. 1994: 65, Fig.5

Res.21

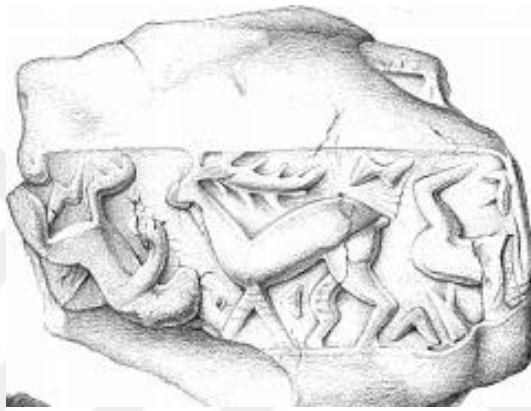

1

1a

Pittman, 2007: 301, Fig.III.47 S.28 c2581 VI a, 206. Pl. VI

2

Frangipane, 2007: 246, Fig. III-7 S.9 c2892

2a

Pittman, 2007, Pl.1S.9 c2892

Res.22

1

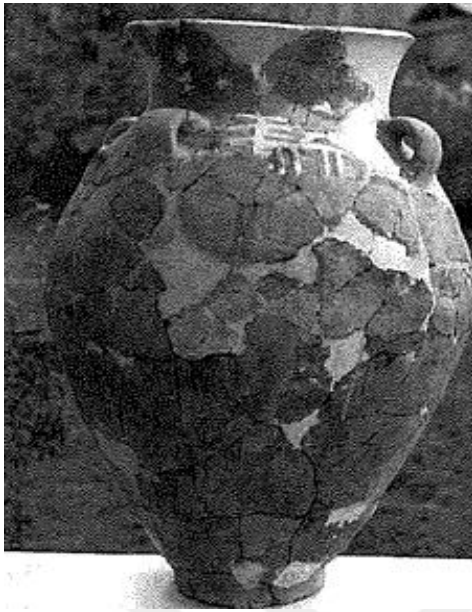
Frangipane, 2007: 271, Fig. III-23A.340 S.167 3236

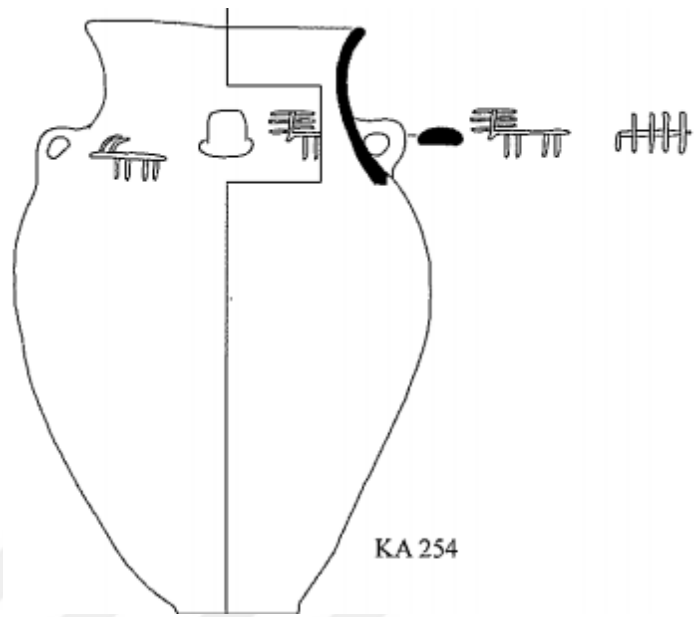
1a

Pittman, 2007: Pl.X.1b

Res.23

1

1a

Mellink, M. 1965, Pl. 66, Fig. 42-3 pls 27 and 76:a-b

Res.24

1

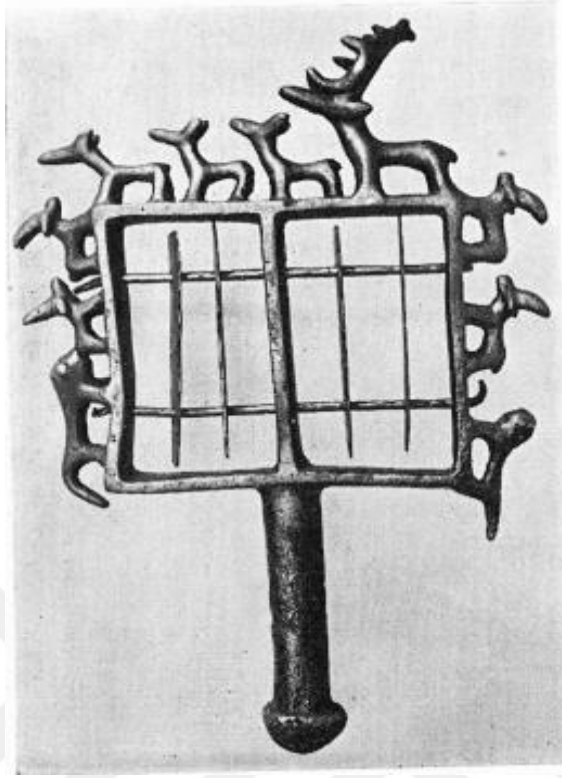
Bittel, K. 1976: 37 Res.18

2

Gavaz, Ö. 2016:87 Res.10.

Res.25

1

Özgüç, T.& Akok, M. 1958: Lev. XII

2

Özgüç, T. & Akok, M. 1958: Lev. XIV 1

Res.26

1

Özgüç, N. 2015:158, Fig.173

1a

Özgüç, N. 2006, Lev/Pl.89 CS 256

2

2a

Özgüç, N. 2006, Lev/Pl.95

Res.27

1

1a

Özgüç, N. 2006, Lev/Pl.12 CS 320

2a

2

Özgüç, N. 2015:155.Fig. 119.

Res.28

1

1a

1b

2

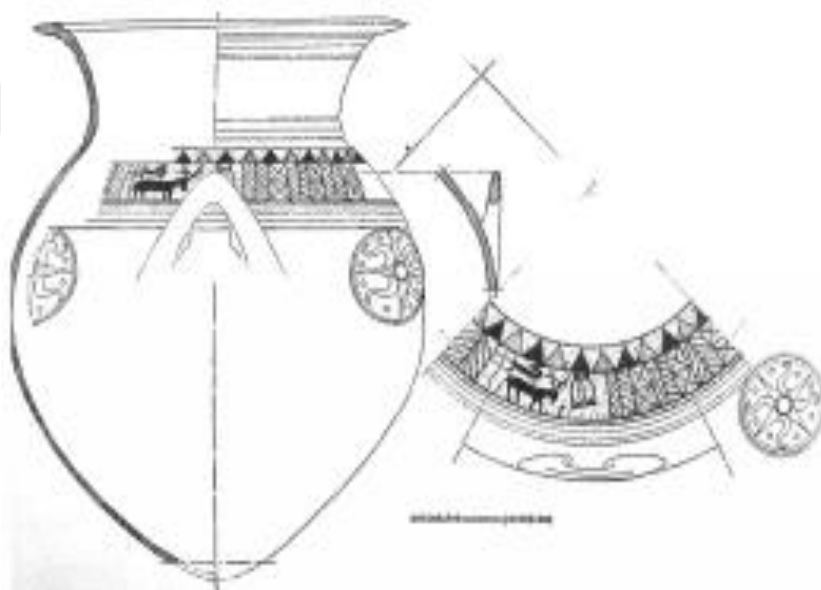
2a

Alp, S. 1972:166, Lev.136/419 Şek. 60

Res.29

1

1a

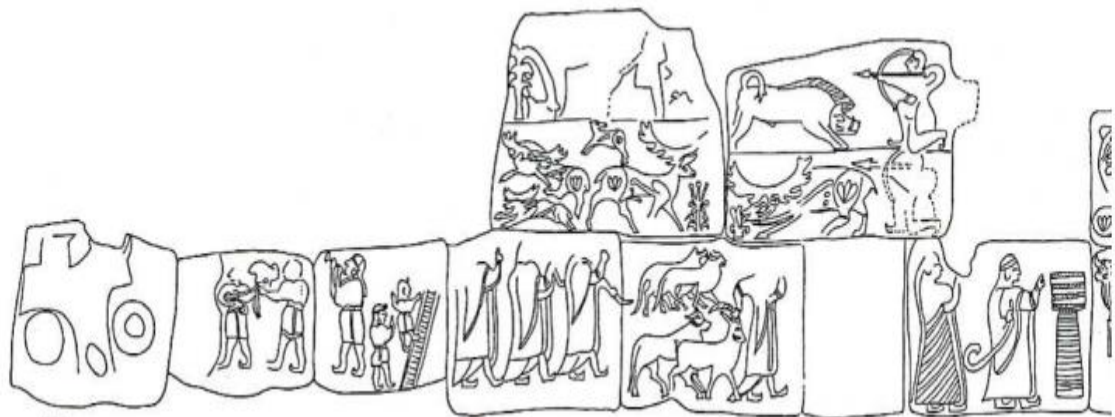
Sipahi, T. 2014: 41. Res.3

Res.30

1

Darga, M. 1992: 149. Res.154.

1a

Darga, M. 1992: 146-147. Res.151.

Res.31

1

Dinçol, M. 1998: 35. Fig.2

2

Bittel, K. 1976: 212. Fig.247

Res.32

1

1a

Müller-Karpe, 2003: 317-318. Res. 1-2

Res.33

1

Bittel, K. 1975: Taf. III

1a

Bittel, K. 1975: Taf. 21

1b

Bittel, K. 1975: Taf. 57

Res.34

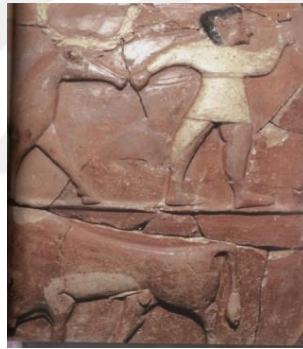
1

Sevin, V. 2001: 86.Res.5

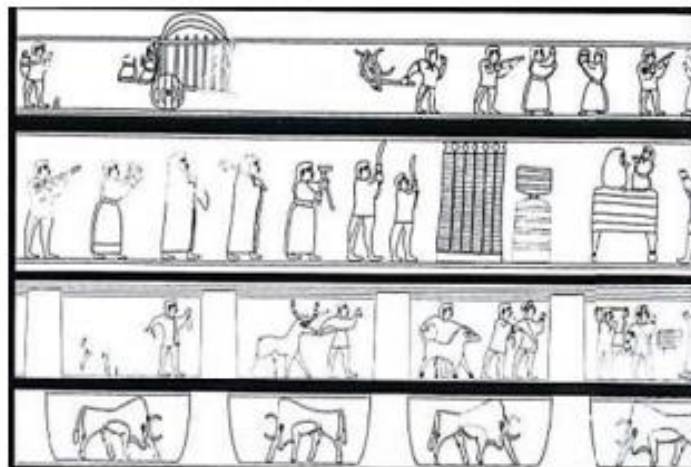
Res.35

1

1a

1b

Yıldırım, T. 2005: 777. Res. 2

Res.36

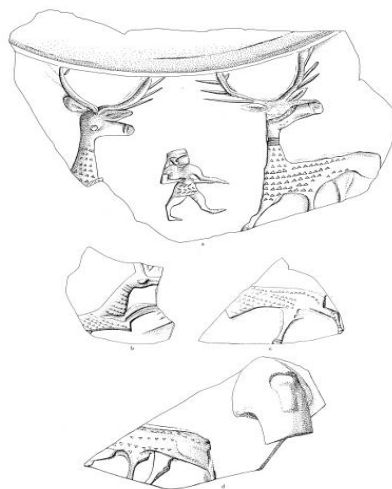
1

Bilgi, Ö. 2012: 435 Res.126

2

Darga, M. 1992: 62 Res. 45

2a

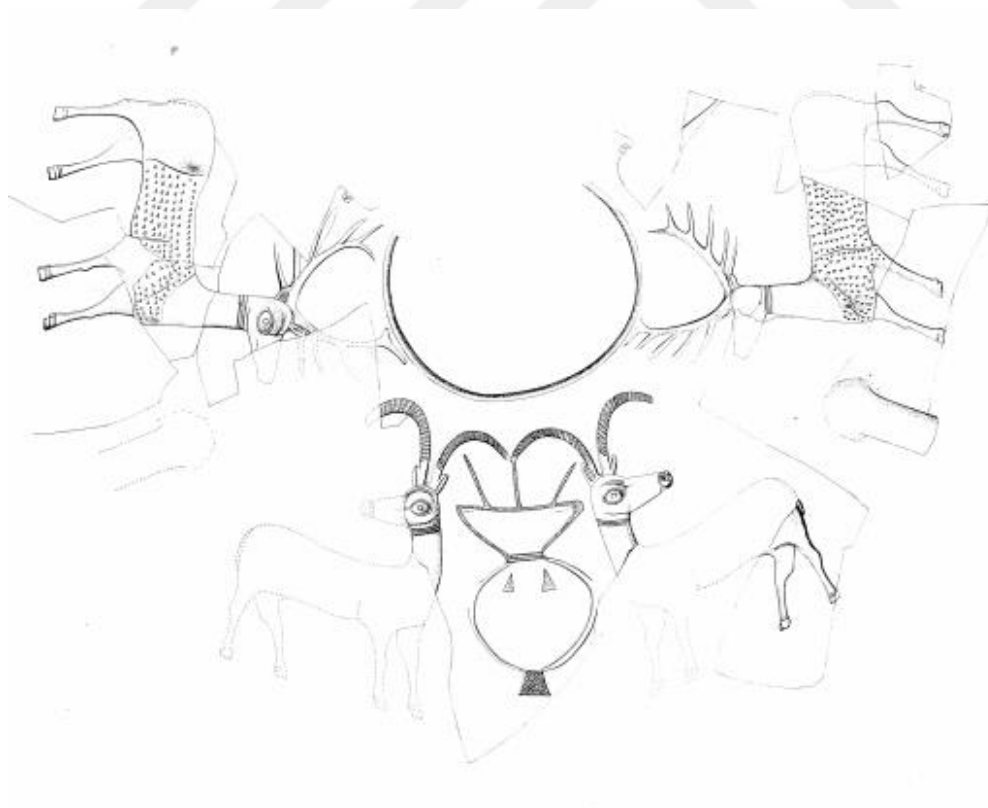
Boehmer, 1983.Abb.48 a-d

Res.37

1

Boehmer, 1983: Taf. XXXIII, Nr:97 1/4

1a

Boehmer, 1983: Taf. XXIX, Nr:97 1/4

Res.38

1

Laneri, N. 2015: 60, Res. 10

1a

Laneri, N. 2015:545, Fig.13.

1b

1c

Laneri, N. 2015: 62 Res.11-12.

Res.39

1

Pulhan, G. & Baylock, S. 2018, s.154. Şek. 9.

Res.40

1a

1

Özfirat, A. 2011: 317 Res.1; Özfirat, A. 2011: 315 çiz.2

1b

1c

Özfirat, A.2011: 317 Res.4; Özfirat, A. 2011: Çiz.4

Res.41

1

Fischer 1963: Taf.126 No.1165

Res.42

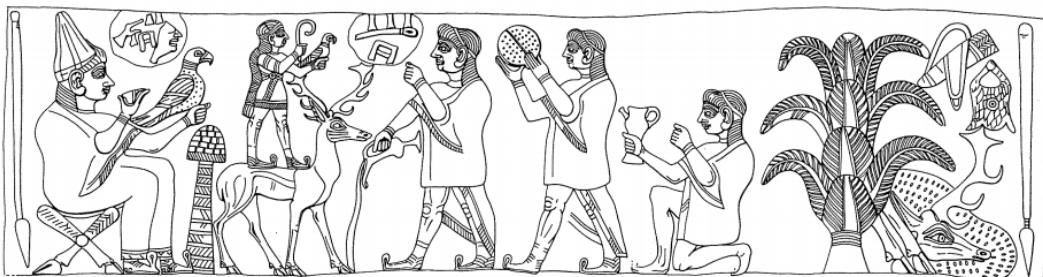

1

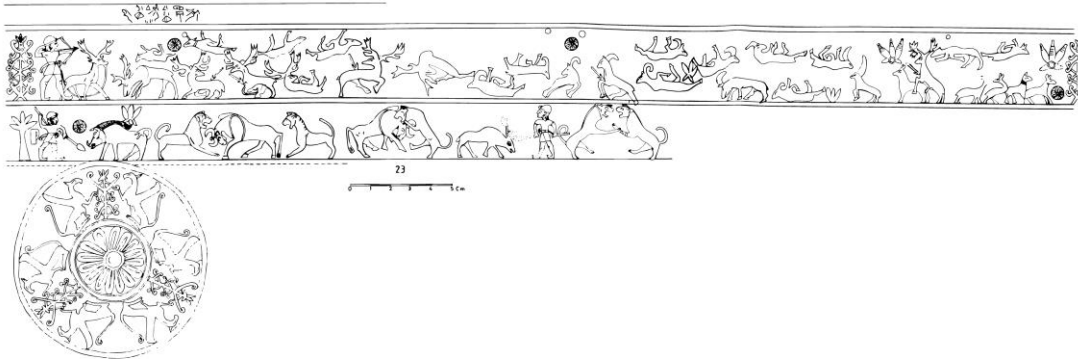
1a

Musceralla, 1974, No: 123

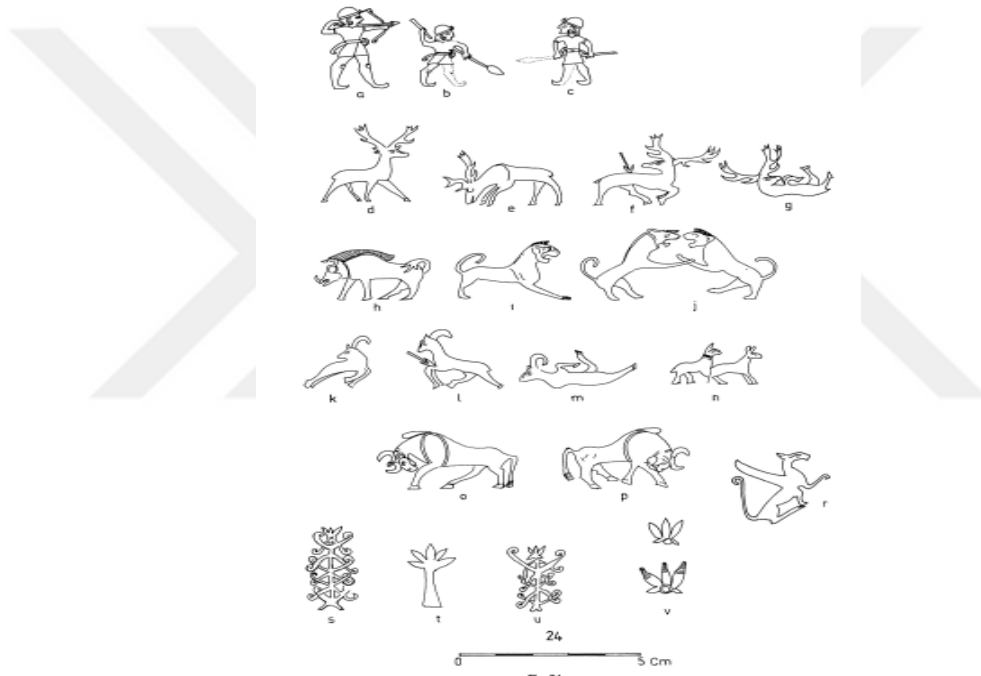
1b

Boehmer, 1983, Abb.49/59

1

Emre, K.& Çınaroğlu, A. 1993: Fig.23

1a

Emre, K.& Çınaroğlu, A. 1993: 713.Fig.24

1b

Emre, K. & Çınaroğlu, A. 1993: Pl.C

Res.44

Başaran, C. 2007: 89. Res.1

1

1a

Başaran, C. 2007: 90 Res.2

2

Christou, 1993: 117. Fig.36

Res.45

1

1a

1b

Herbordt, S. 2005, Taf. 32 No: 409.

1c

Herbordt, S. 2005, Taf. 18 No: 226.

Res.46

1

1a

Herbordt, S. 2005, Taf.31 No: 404.

2

2a

Herbordt, S. 2005, Taf.14 No:184.

3

3a

Herbordt, S. 2005, Taf.15, No: 185.

1

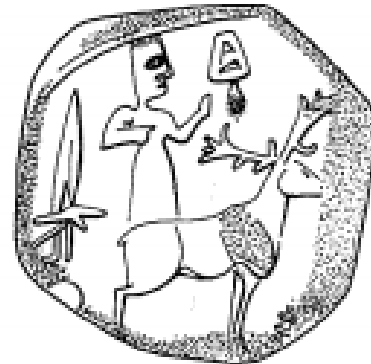

1a

Herbordt, S. 2005, Taf.15, No: 186.

2

2a

Herbordt, S. 2005, Taf.15, No: 187.

3

3a

Herbordt, S. 2005, Taf. 11, No: 136.

1

1a

Herbordt, S. 2005, Taf. 45, No: 568.

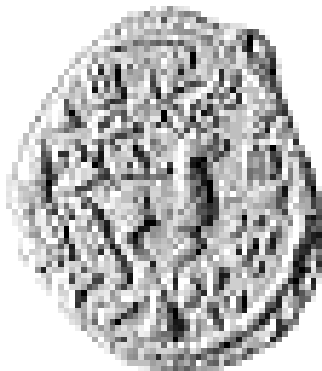

2

2a

Herbordt, S. 2005, Taf.11 No:138.

3

3a

Herbordt, S. 2005, Taf. 8 No: 108.

1

1a

Herbordt, S. 2005, Taf. 8 No: 109.

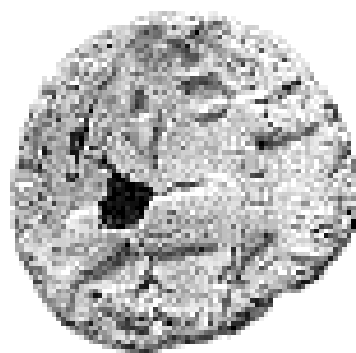

2

2a

Herbordt, S. 2005, Taf.14 No: 182.

3

3a

Herbordt, S. 2005, Taf.14 No: 183.

Res.50

1

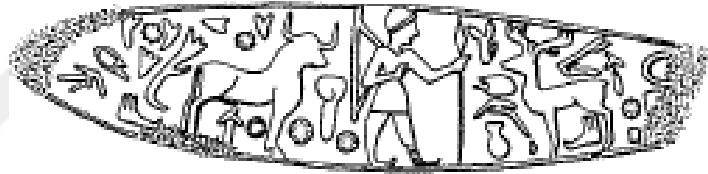

1a

Erkanal, A. 1993, 81, Lev.32 VII5-X/04.

2

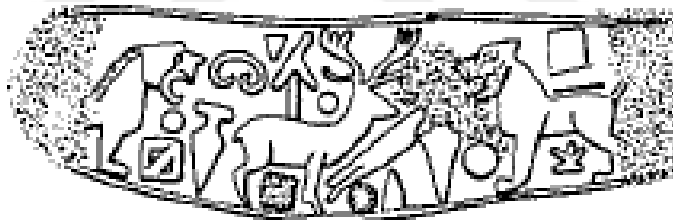

2a

Herbordt, S. 2005, Taf. 22 No: 276.

3

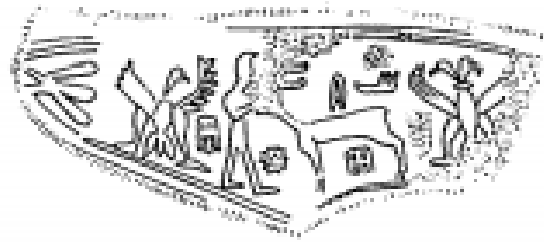
3a

Herbordt, S. 2005, 146, Taf.47 No: 604.

Res.51

1

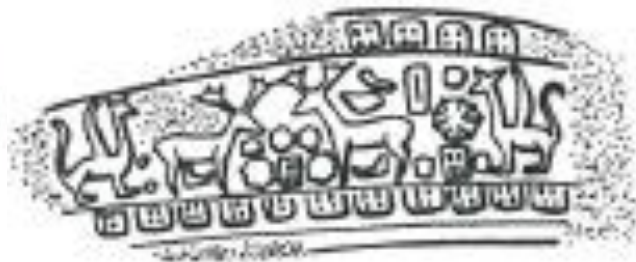

1a

Herbordt, S. 2005, Taf.15 No: 191.

2

2a

Herbordt, S. 2005, Taf.45 No: 569.

3

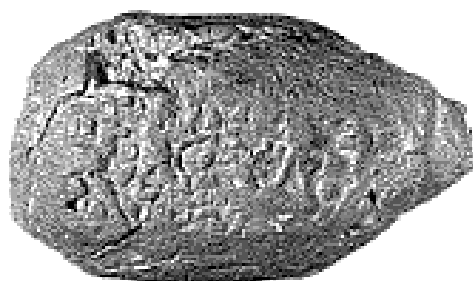
3a

Herbordt, S. 2005, Taf.41 No: 521.

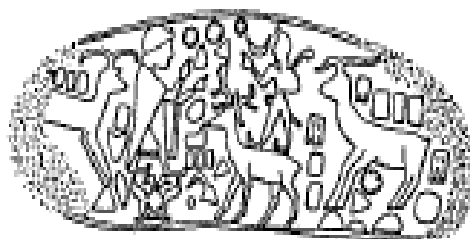
Res.52

1

1a

1b

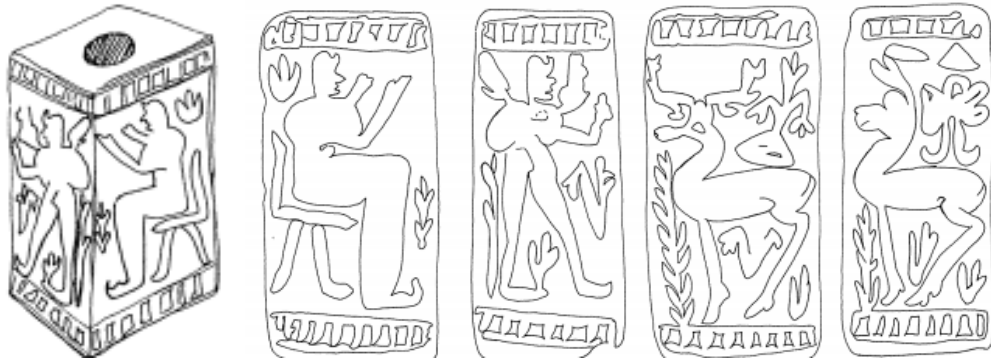
Herbordt, S. 2005, Taf.41 No: 521.

1

1a

1b

1c

Özgüç, T. 1993: Lev.83 No: 1a,1b,1c,1d.

Res.54

(1-2. Kültepe, 3. Acemhöyük, 4. Esliyapar, 5. Schimel Koleksiyonu, 6. Yeniköy, 7. Malatya, 8.9. Emar, 10. Karasu, 11. Hacıbebekli).

Müller-Karpe 2003: 319. Abb.3

Res.55

1

1a

Werner 1991: 74.

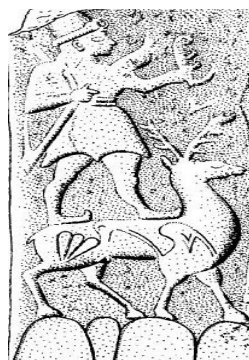
1b

Bittel, K. 1975: Taf. 57

1c

Dinçol, M. 1998: 35.Fig.2

1d

Müller-Karpe 2003: 317-318. Res. 1

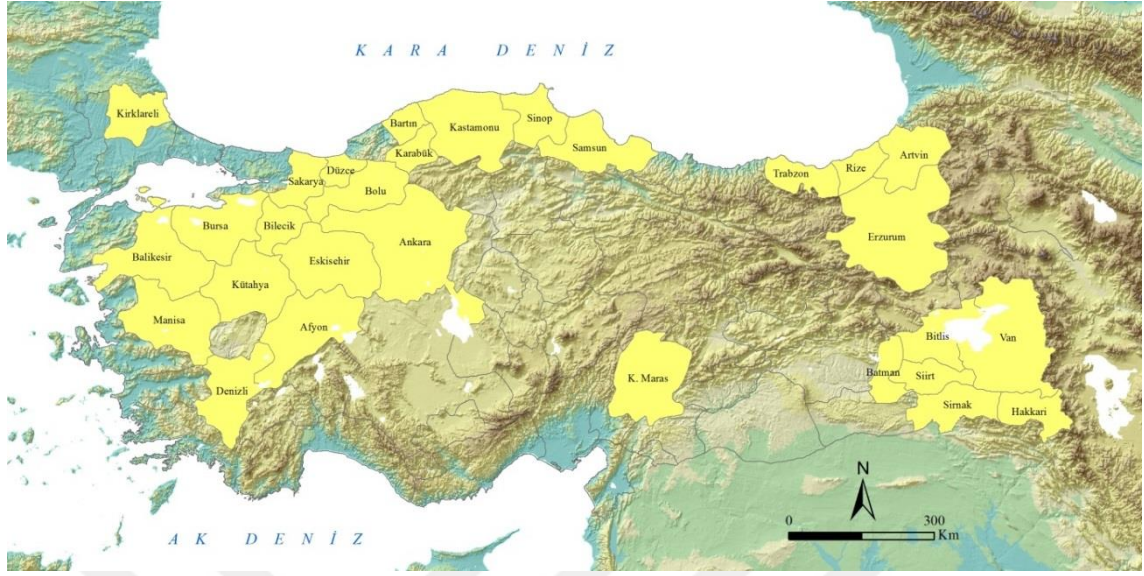
Res.56

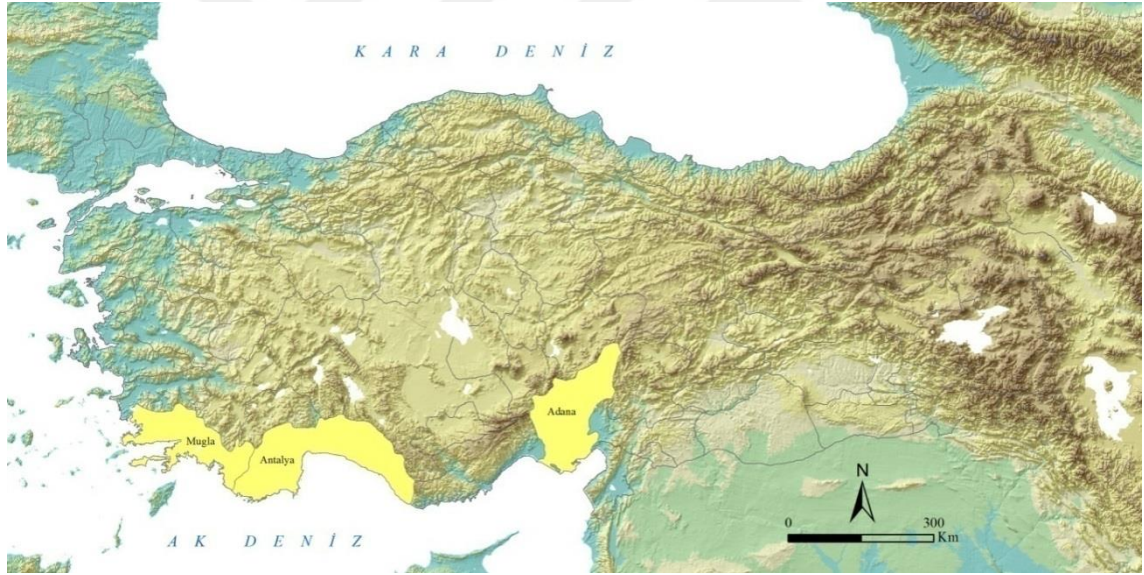
1

Hellenkemper, H & Wagner, J. 1977: Pl. XXXIIa.

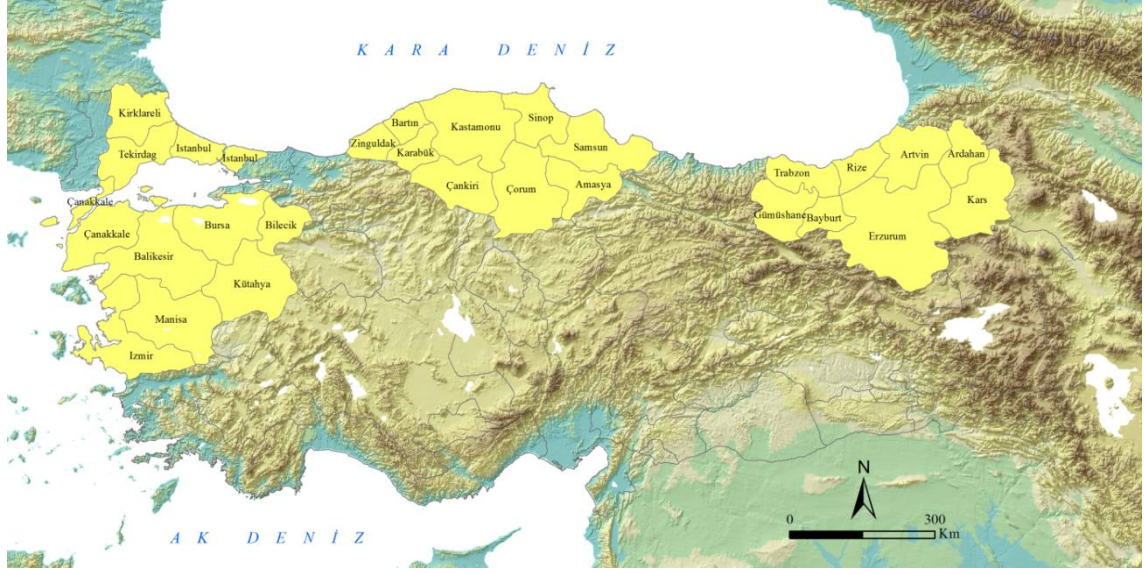
8. HARİTALAR

Harita 1. Albayrak, Pamukoğlu & Kaya, 2007: 159. Fig.4

Harita 2. Albayrak, Pamukoğlu & Kaya, 2007: 159. Fig.5

Harita 3. Albayrak, Pamukoğlu & Kaya, 2007: 159. Fig.7

9. KATALOGLAR

K.1. Köşk Höyük Kabartmalı Kaplarına İşlenmiş Geyik Tasviri (Res.17. 1, 1a)

Yeri: Niğde

Dönemi: Neolitik Çağ

Köşk Höyük'te II. ve III. katlarda kullanılan kabartma bezeli kaplar arasında yer alan, boğa ve geyik başı kabartmaları ile bezeli kaplar, parçalar halinde ele geçmiştir. Kabartmaların bir kısmı sadece hayvan başlarından oluşmaktadır. Hayvanların başları genellikle yüksek kabartma olarak gösterilirken gövdeleri daima profilden ve alçak kabartma olarak verilmiştir. Burada ele geçen kabartmalı bir kap parçasında geyik başı cepheden gösterilmiştir. Geyiğin boynuzları açık renk boya ile boyalı olup, boynuzlar belirgin bir şekilde işlenmiştir. Anadolu'nun en büyük geyik türü olan kızıl geyik (*Cervus elaphus*) cinsini temsil etmektedir. Sadece boynuzları işlenmiş bir örnek dışında başlar doğal olarak gösterilmiştir. Genel hatları ile boğalara benzer biçimde işlenmişlerdir. Yüzleri biraz daha uzun, burunları incedir. Kaplar üstüne tek veya karşılıklı olarak iki tane işlenmiş örneklerde mevcuttur.

Öztan, 2011: 347 Lev. 3. Fig. 7a-7b. ve Öztan, 2007: 222. Fig.18

K.2. Köşk Höyük Kabartmalı Kaplarına İşlenmiş Geyik Betimi (Res.17. 1b)

Yeri: Niğde

Dönemi: Neolitik Çağ

Bir kabın boynunda bir dikme üstüne yerleştirilmiş iki baş bulunmaktadır. Baş biçimlerinin birbirine benzerliğinden dolayı daha önceki kaynaklarda geyik ve inek başı olarak tanımlanan hayvan başları, altta geniş boynuzları ile bir erkek, onun üstünde ise boynuzsuz olan bir dişi geyik tasvir edilmiştir.

Öztan, 2011: 346. Fig.4

K.3.Tepecik-Çiftlik Geyik Başı Kabartmalı Seramik Parçası (Res.18. 1)

Yeri: Niğde

Dönemi: Geç Neolitik Çağ

Tepecik-Çiftliğin üçüncü tabakanın sonlarına doğru, çoğunluğu kırmızı astarlı, omurgalı kaplar olmak üzere, kabartma tekniğiyle yapılmış antropomorfik ve hayvan tasvirli kaplar ele geçmiştir. Burada ele geçen seramik parçası üzerinde çatalı boynuzları olan geyik başı kabartma olarak işlenmiştir.

Bıçakçı 2007: 249. Fig.35 e.

K.4. Hacılar Oturan Geyik Biçimli Kap (Res.18. 2, 2a)

Yeri: Burdur-Hacılar Köyü

Dönemi: Hacılar VI. tabaka Neolitik Çağ

Devetüyü renkli, gri lekeli

Uz: 26 cm

Gen: 14 cm

Yük: (en çok) 15 cm

Hacıların VI. tabakasından ele geçmiş, başını geriye doğru çevirmiş, oturan geyik biçimli kap, natürel bir şekilde işlenmiştir. Mellart bu anlatımı Çatahöyük duvar resimlerinde işlenen geyik avı tasvirleri ile karşılaştırmaktadır.

Umurtak, 1996: 595, Lev.4/1 ve Mellaart, 1970, Şekil 57/1; Lev. LXI/1.

K.5. Norşutepe Duvar Resmi (Res.19 .1)

Yeri: Elazığ

Dönemi: Kalkolitik Çağ

34-31. tabakalarla temsil edilen III. evrede oldukça sık bir şekilde inşa edilmiş küçük, tek odalı içinde yuvarlak planlı ocağı bulunan apsisli evler yer alır. Bu yapılardan biri, büyük dikdörtgen planlı tek odalı olan evin duvarında, iki duvar nişi arasında, beyaz sıva üzerine siyah ve kırmızı renklerle stilize edilmiş geyik betimi işlenmiştir. Bu yapının yüksek statü sahibi/idari yöneticiye ait olduğu düşünülmektedir.

Hauptmann, 2003: 24

K.6. Horum Höyük Geyik Betimli Mühür (Res.20. 1, 1a)

Yeri: Nizip

Dönemi: Kalkolitik Çağ

Malzeme: Kemik (Geyik kemiği?)

Damga mühür, geyik türü hayvanın kemiğinden işlenmiş “gable-stamp” (semer-dam) tipindedir ve üzerinde geyik ya da yaban keçisi tasviri edilmiştir.

Marro, C., Tibet, A & Ergeç, R. 2000: 184. Res.3

İkinci mühür “gable-stamp” (semer-dam) olarak adlandırılan türdendir. Kenar uzunluğu 1.5 cm. olan kare şekline sahip bu mühürlerin üzerinde olasılıkla tek tırnaklı bir hayvan betimi bulunmaktadır. 1×1.6 cm lik küçük bir dikdörtgen şeklindeki kemik mühürde, stilize edilmiş bir geyik boynuzu ve bir vücut (kafa ?) tasvir edilmiştir.

Tibet, A., Marro, C. & Bulgan, F. 2001: 152. Çiz.10/2

K.7. Değirmentepe Mühür Baskısı (Res.20. 2)

Yeri: Malatya/Değirmentepe

Dönemi: Kalkolitik Çağ

Malzeme: Taş

Mührün damga yüzeyine geyik betimi bulunmaktadır. Mühürlerin üzerine işlenen tasvir, çakmak taşından minik delici ve kalem ile kazılmıştır.

Esin, U. 1994, s. 65, Fig.5

K.8. Arslantepe Mühür Baskıları (Res.21. 1, 1a)

Yeri: Malatya/Arslantepe

Dönemi: Kalkolitik Çağ

Malzeme: Pişmiştoprak

Burada elde edilen bazı kil mühür baskıları üzerinde, damga mühür baskısının ortasında stilize bir şekilde işlenmiş geyik betimi yer alır. Geyiğin boynuzu geriye doğru yatık bir şekilde işlenmiştir.

Pittman, 2007: 301, Fig. III. 47 S.28 c2581 VI a,206. Pl. VI

K.9. Arslantepe Mühür Baskıları (Res.21. 2, 2a)

Yeri: Malatya/Arslantepe

Dönemi: Kalkolitik Çağ

Malzeme: Pişmiştoprak

İkinci örnekte silindir mührün ortasında yer alan geyik figürü, sola doğru yürür bir şekilde işlenmiştir. Geyiğin boynuzları rüzgarda uçar gibi geriye doğru çatallı olarak tasvir edilmiştir.

Frangipane 2007: 246, fig. III-7 S.9 c2892&Pittman 2007, Pl.1S.9 c2892

K.10. Arslantepe Mühür Baskıları (Res.22. 1, 1a)

Yeri: Malatya/Arslantepe

Dönemi: Kalkolitik Çağ

Malzeme: Pişmiştoprak

Son örnekte, mührün merkezinde yer alan geyik figürü sağa doğru yürür vaziyette gösterilmiştir. Geyiğin karşısında yılan betimi yer alır. Bu örnekte de geyiğin boynuzları geriye doğru stilize bir şekilde işlenmiştir.

Frangipane 2007: 271, fig. III-23A.340 S.167 3236&Pittman 2007: Pl.X1b

K.11. Elmalı-Karataş Geyik Betimli Pithos (Res.23. 1, 1a)

Yeri: Antalya/ Elmalı

Dönem: Erken Tunç Çağı

Malzeme: Pişmiş toprak kap

Yükseklik: 94. 0-96.08 cm

Ağız:44.0 – 46.0cm

Dip: 23.0 cm

Boyun: 2.0 cm

Kulp: 6.0-7.0 cm

Max. Genişlik: 68.0 cm

Büyük ve geniş olan kabın, dışarı çekik ve eğimli bir boyunu vardır. Kulplar boyunun etrafında bulunmaktadır. Simetrik şekilde kulpların arasına hayvan figürleri yerleştirilmiştir. İlk boşlukta bir keçi yatay bir şekilde yerleştirilmiştir ve üzerinde iki çizgi şeklinde boynuzları işlenmiştir. Diğer panelde bir erkek geyik yatay çizgi şeklinde vücuda sahip olup, dikey çizgi üzerinde üç yatay çizgi şeklinde boynuzları betimlenmiştir.

Mellink, 1965, pl 66, figs 42-3 pls 27 and 76:a-b

K.12. Alacahöyük Güneş Kursu (Res.24. 1)

Yeri: Çorum / Alaca

Dönemi: Erken Tunç Çağı III

Malzeme: Tunç

Yükseklik: 24 cm

Tunçtan yapılmış güneş kursunun ortasında, iki boğanın arasında, altı çatalı geniş boynuzlu geyik tasvir edilmiştir. Geyiklerin yer aldığı kurslar şüphesiz güneşin sembolü olarak düşünülmektedir. M.Ö. III. bin de Anadolu'da boğa ve geyik kültü çok yaygındır. Kurslarda boğa, geyik ve güneş üçü ya da ikisi birlikte gösterilirken bu iki hayvanın tekil heykelcikleri de bulunmaktadır.

Bittel 1976: 37 Res.18

K.13. Alacahöyük Geyik Heykeli (Res.24. 2)

Yeri: Çorum / Alaca

Dönemi: Erken Tunç Çağı III

Malzeme: Tunç ve Gümüş

Alacahöyük kral mezarlarında bulunan eserlerde boğa ve geyik tasvirleri önemli bir grubu oluşturur. Burada tespit edilen geyik heykelinin boynuzları abartılı bir şekilde işlenmiş olup bu da geyiğe tapınıldığının göstergesidir. Alacahöyük E mezarından ele geçen geyik heykeli tunçtan, kaidesi ise bakırdan yapılmıştır. Geyik, altı çatalı boynuzlu ve uzun bir yüze sahiptir. Geyiğin başı gümüşle kaplanmıştır. Ayrıca vücut kısmı kakma yöntemiyle yapılan gümüş halkalarla bezenmiştir. Kaide ve boynuzlar daha sonra gövdeye eklenecek şekilde kalıba dökülmüş, sert bir alet ile yüzeydeki pürüzler giderilmiş ve daha sonra yer yer gümüşle kaplanarak bezenmiştir.

Gavaz, 2016: 87, Res.10.

K.14.Horoztepe Sistrum (Res.25. 1)

Yeri: Tokat/Erbaa

Dönemi: Erken Tunç Çağı

Malzeme: Tunç/Döküm

Yükseklik: 24.5 cm

Genişlik: 16 cm

Ortadan ikiye bölünmüş birbirlerine, dik köşeler getirmek suretiyle bağlanan bir çerçeve şeklindedir. Çerçeve sağ, sol ve orta kollarına açılan ikişer delikten oluşan iki çubuk geçirmek suretiyle altı eşit parçaya bölünmüştür. Bunlardan alt ve üstekileri dar ortadakiler geniştir. Çerçevenin üç yanındaki yassı çubukların üzerine hayvan heykelcikleri yapılmıştır. Üstte altı çatalı boynuzlu erkek geyiğin önünde üç yavru ya da dişi geyik yürür pozisyonda tasvir edilmiştir. Yanlardaki çubuklara basan iki dağ keçisini bir aslan takip etmekte olup aslan önündeki keçinin kuyruğunu ısırır şekilde işlenmiştir. Kulaklı dağ keçilerin geriye doğru uzanmış boynuzları daha kısa olup boyun ve burunları geyiklerden daha farklı işlenmiştir. Geyik ve dağ keçilerinin ayak tırnakları betimlenmemiş, sopa gibi kalın kısa bacakları aynı tarzda işlenmiştir. İri olarak betimlenen aslanın dik kulakları ve göz bebek çukurları belirgin olarak gösterilmiştir. Bu sistrum da herhangi bir kaide tespit edilmemiş elde taşınmış olmalıdır.

Özgüç, T & Akok, 1958: Lev. XII 1

K.15. Horoztepe Geyik heykelciği (Res.25. 2)

Yeri: Tokat/Erbaa

Dönemi: Erken Tunç Çağı

Malzeme: Tunç/Döküm

Kısa kuyruklu, uzunca kitlevi gövdeli, kalın bacaklı erkek geyiğin boynuzları dörder çatalıdır. Göz çukurları, alını boydan boya delinmek suretiyle yapılmıştır. Ağzı derin bir çizgi ile gösterilmiş olup, kulakları işlenmemiştir. Baş ve bacak ayrıntıları hiç işlenmemiştir.

Özgüç, T. ve Akok, M. 1958: Lev. XIV 1

K.16. Kültepe Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Tasviri (Res.26. 1, 1a)

Yeri: Kültepe II. kat

Dönemi: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Env.No: Kt/k 7 (155-7-64 c)

Ölçüleri: Y: 6.6 cm × 5.1 × 2.6m

Mühürün yüksekliği, 1.2 cm. olup, bir mektup zarfı üzerinde yer almaktadır. Üzerindeki yazıta göre “DAMGAR-um” mühürüdür. Bu mühürde tanrıların karşılaşma sahnesi tasvir edilmektedir. Mühürün ortasında karşı karşıya ayaktaki tanrılardan sağ tarafta yer alan, sağ elinde kadeh, sol omuzunda gürz tutan, sağ ayağı ile yatan aslanın sırtına basan Savaş Tanrısı;arkasında sağ elinde kadeh, solunda hayvanın burun halkasına geçirilmiş yuları tutan Hava tanrısı tasviri işlenmiştir. Bu ikilinin karşısında sol tarafta,sağ eliy hayvanın burun halkasına bağlı yuları tutan ve yatan geyik üstünde çıplak tanrıça ileri doğru uzattığı sol elinde, gagası ile yılan yakalamış kartal tasviri betimlenmiştir.Tanrıçanın arkasında,sol elinde kadeh tutan, sağ elinde isesirt üstü yatmış ayaklarını yukarı kaldırmış adamın burunhalkasına bağlı yuları tutan hami tanrı tasviri yer almaktadır.

Özgüç, N. 2006, Lev/Pl.89 CS 256

K.17. Kültepe Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Tasviri (Res.26. 2, 2a)

Yeri: Kültepe II. kat

Dönemi: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Env.No: Kt.d/k 13 (155-37-64 c)

Ölçüleri: Y: 4.7 cm × 4.1× 2.4cm

Bu örnek Eski Anadolu Üslûbundadır. mühürün ortasında yatan, başını geriye çevirmiş ceylan figürüne, karşılıklı olarak saldıran iki aslan figürü işlenmiştir. Soldaki aslanın sağrısına sol ayağı ile basan, çömelmiş kısa etekli avcı figürü, mızrağını hayvanın sırtına saplar vaziyette tasvir edilmiştir. Sağdaki aslanın üstüne yatmış geyik ve onun üstünde küçük gaga ağızlı testi tutan maymun figürü, arada sağ ön pençesini kaldırmış ve boğanın boğazını ısırarak küçük aslan, boğanın da üzerinde bir kuş figürü bulunmaktadır. Mühürün üzerinde üç hayvan başı doldurma motifi olarak işlenmiştir.

Özgüç, N. 2006, Lev/Pl.95

K.18. Kültepe Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Tasviri (Res.27. 1, 1a)

Yeri: Kültepe II. kat

Dönemi: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Env.No: Kt.d/k 37 (155-37-64 a)

Ölçüleri: Y: 5.6 cm × 5.9× 3.2cm

Av sahnelerinde ise betimlenen geyik kültepe mühürlerinde bir örnek ile temsil edilmektedir. Bu örnekte kısa etekli bir kıyafet ile betimlenen avcı, iki ağaçla sınırlanan alanın ortasında ayakta, sağ ve sol eliyle tuttuğu mızrağı biri erkek diğeri dişi iki geyiğin boynuzlarına saplar şekilde tasvir edilmiştir. Avcının solundaki geyiğin boynunu gagalayan bir kuş figürü ile yine avcının sağında bir geyik yavrusu figürü işlenmiştir.

Özgüç, N. 2006, Lev/Pl.12 CS 320

K.19. Acemhöyük Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Üzerinde Tanrı Tasviri (Res.27. 2, 2a)

Yeri: Acemhöyük

Dönemi: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Renk: Koyu gri (Munsell 10 YR 4/1)

Yükseklik:2.4× 2.1× 0.9 cm

İlk örnek, ip delikli mühür üzerinde üçlü tapma sahnesidir. Solda, önünde masa sunak bulunan tanrıya tapan tanrıça Lama(?), sağ elinde kartal ve tavşan tutan, geyik üzerindeki koruyucu tanrıya tapan figür, yalnız boğasının başı ile iri vazosu baskıya çıkmış olan, Fırtına tanrısına tapan figür ile maymun ve dik kalkmış hayvan başı betimlenmiştir.

Özgüç, N. 2015: 155. Fig. 119.

K.20. Acemhöyük Silindir Mühürler Üzerinde Geyik Üzerinde Tanrı Tasviri (Res.28. 1, 1a, 1b)

Yeri: Acemhöyük

Dönemi: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Renk: Soluk kırmızı (Munsell 10 YR 6/2)

Yükseklik:2.3× 1.9 × 0.9 cm

İkinci örnek, muska biçiminde olan mühürün dört kısmında tapma sahnesi işlenmiştir. Mühürün sağ tarafında geyik üstünde duran ve sağ elinde kartal ile tavşanı tutan Kırların Koruyucu Tanrısı tasviri yer alır. Mühürün sol kısmında üst üste iki dağ koyunu üstüne oturmuş, etrafı sfenks, kuş, ceylan ve aslan gibi yabani ve melez hayvanlarla çevrili, yabanın koruyucu tanrıçası İnara işlenmiştir. Tanrıçanın önünde çift kamışlı büyük vazo ve üstü ekmekli meyveli sunak, sunağın arkasında gaga ağızlı testiden sunu yapan hamî tanrı figürü yer almaktadır. Kırların Koruyucu Tanrısı ile tanrıça İnara arasında betimlenmiş olan iki ceylan arasında yıldız tasviridoldurma motifi olarak işlenmiştir

Özgüç, N. 2015:158, Fig.173.

K.21. Konya Karahöyük Damga Mühür Üzerinde Geyik Tasviri (Res.28. 2, 2a)

Yeri: Konya-Karahöyük I. kat

Dönemi: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Env.No: 54/119

Ölçüleri: Ç: 2.4 cm × 1.4cm

C. Çukurunda, 22 nolu odada bulunmuştur. Burada tespit edilen damga mühürün ortasında bir geyik başı tasvir edilmiştir. Orta alan içten dışa doğru bir daire, bir helozon bandı ve tekrar bir daire ve bir örgü bandı ile çerçevelenmiştir.

Alp, S. 1972: 166, Lev.136/419 şekil. 60.

K.22. Kültepe Boya Bezeli Vazo Üzerinde Geyik Tasviri (Res.29. 1, 1a)

Yeri: Kültepe Ib katı

Dönemi: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Env. No: aa-bb/18-19

Ölçüleri: 60×46 cm

Kaniş Karum Ib tabakasına ait bir evde, in-situ olarak bulunmuş olan kırmızı astarlı, parlak perdahlı, 4 kulbu bir vazonun krem astarlı omuzu üzerinde friz şeklinde boya nakışlı desenler mevcuttur. Koyu kahverengi ile tasvir edilen geyik, önündeki kutsal ağıla doğru ilerlemektedir. Anne geyiğin üstünde, başını arkaya çevirmiş, geyik yavrusu tasvir edilmiştir. Geyik, ağaç dallarının ortasında betimlenmiştir. Kap, tekniği, şekli, omuzundaki süs frizi ve kulpları arasında yer alan dört adet sing royal motifli ile Kaniş Karum Ib için çok tipik bir örnektir. Özgüç'e göre bu çağda vazo üstünde geyik tasvirine ilk kez rastlandığı ifade edilmiştir.

Sipahi, T. 2014: 41.Res.3

K.23. Alacahöyük Ortostadları Üzerinde Geyik Avı Sahnesi (Res.30. 1, 1a)

Yeri: Alacahöyük

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Malzeme: Bazalt

Env.No: 13 A, B, C, Ç

Ölçüleri: 2.17×1.71 cm

Alacahöyük ortostadının batı kulesinin ikinci taş sırasına ait olan blok, kabartma bir hat ile yatay iki bölüme ayrılmış olup, her bölüme bir kompozisyon işlenmiştir. Bu bloğun üst kısmında yaban domuzu avı, diğerinde bir libasyon sahnesi, alt kısmında ise birbirleriyle bağlantılı ok ve yayla yapılan geyik avı sahnesi yer almaktadır.

Bloğun alt bölümünde, sol bacağı üzerine diz çökmüş, yayını germiş bir avcı, ok ve yayla geyik avlamaktadır. Avcıya arkasını dönmüş dişi bir geyik, Hitit Çağı'nda yaygın olarak karşımıza çıkan stilize olarak işlenmiş bir bitkiyi yerken tasvir edilmiştir. Geyiğin oniki tek uçlu boynuzunun kökü gösterilmiş, hemen arkasında geriye yatmış kulağının içi, tüyleri göstermek amacıyla dört çizgi ile süslenmiştir. Çene kası üç paralel çizgi ile belirtilmiştir. Çenenin alt kısmındaki bir halkaya bağlanmış ip, hayvanın boynuna paralel olarak ön sağ bacağı doğru uzanmakta, bu kısımda kabartma yüzeyi tahrip olduğundan, ön bacağı bağlanıp bağlanmadığı anlaşılamamaktadır. Bununla birlikte, geyiğin avlanmayı kolaylaştırmak, diğer geyikleri çekmek amacıyla yem (decoy) olarak avcı tarafından bağlanmış olduğu düşünülmektedir. Kastamonu-Kınık kasesi üzerindeki kabartmalarda da bir ip ile bağlanmış geyiklerin yem olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Bloğun üst bölümündeki tasvirin işçiliği tamamlanmamıştır. Taşın sağ tarafındaki taslağın, oturmuş (ölü?) bir geyik yavrusuna ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu taslağın hemen yanında, sol tarafa dönmüş, dizlerine kadar uzanan kısa bir etek (tunik) giydiği ve sol kolunu göğüs seviyesinde tuttuğu anlaşılan, sağ bacağının dizden aşağısı tahrip olmuş erkek figürü, aşağıya doğru uzattığı sağ eliyle, gaga ağızlı bir testiden libasyon yapmaktadır.

İşçiliği tamamlanmamış bloğun alt bölümünde geyik tasvirleri yer almaktadır. Sağ tarafta, bir bitki önünde sağa yönelmiş olan geyiğin arkasında aksi yöne kaçan daha küçük iki geyik ve arka planda sola yönelik başka bir geyik tasviri bulunmaktadır.

Bloğun sol tarafında ve birinci geyiğin aksine, sola doğru kaçan geyiklerden ön planda bulunan ve birinci geyikten daha genç olan geyik, üç çift uçlu boynuzlu olarak tasvir

edilmiştir. Geyiğin boynuz kökü belirtilmiş, geriye doğru yatmış kulağının içi iki paralel çizgi ile bezenmiştir. Baş, birinci geyiğe oranla daha köşeli hatlara sahiptir. Gövde üzerinde ucu kıvrık asa biçimindeki bezeme ve alt kısmına daire şeklinde iki kabartma yapılmış, arka bacak üzerinde üç yapraklı çiçek motifi işlenmiştir. Arka toynakları tahrip olmuş olan hayvanın bacaklarının durumundan, hızla koşarak kaçmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu geyiğin arkasında beş çift uçlu boynuzları olan, başını geriye çevirmiş, kaçmaya çalışan daha yaşlı geyiğin de boynuz kökü, arkaya yatmış kulağı ve yüz ayrıntıları gösterilmiştir.

Bu kabartmanın birinci özelliği, tasvir edilen hayvanların hepsinin ayrı yaşlarda olmasıdır. Yazılı kaynaklarda, törenlerde kullanılan hayvanların yaşları konusunda ayrımlar yapılmış olduğu belirtilmektedir.

Kabartmanın ikinci özelliği, hayvanların çeşitli planlarda, tamamen farklı hareketler yaparken gösterilmiş olmasıdır.

Kabartmanın üçüncü özelliği, göze yakın olan hayvanın daha büyük, göze uzak olanın daha küçük yapılmış olmasıdır.

Kabartmanın dördüncü özelliği ise, kompozisyonu oluşturan geyiklerin ve bitkinin, tasvir alanına dengeli bir biçimde yerleştirilmiş olmasıdır.

Alacahöyük kabartmalarındaki ilk sahne, batı kulesinin köşe taşındaki boğa veya doğu kulesinin köşe taşındaki tahtında oturan tanrıça değildir. Tam tersine, bu kabartmalar törenin sonunda yer almaktadır. Bu bakımdan ^DKAL/^DLAMMA. LÍL'e yapılan libasyon sahnesi Fırtına Tanrısı'na tapınma sahnesinden sonra değil, önce gelir. ^DKAL/^DLAMMA. LÍL'in av ile ilgili tanrı olması nedeniyle, bu tanrıya bağlı av sahneleri, tanrılar için gerçekleştirilen eğlence sahneleri ve hayvanların tapınağa getirilme sahnelerinden sonra, olasılıkla kral ve kraliçenin Fırtına Tanrısı'na tapınma sahnesi gelmektedir. Yani seyirci, kabartmaları, Eski Hitit sanatındaki kabartmalı vazolarında olduğu gibi, aşağıdan yukarıya doğru değil aksine batı kulesinde ikinci taş sırasında sağdan sola doğru, ilk taş sırasında ise soldan sağa doğru izlemelidir. Alacahöyük'deki kazılarda ayrıca Hitit dönemine ait çok sayıda geyik boynuzu ve kemik kalıntısı ele geçmiştir. Erkut, Alacahöyük ortostadlarında tasvir edilen bayramın AN.TAH.ŞUM^{SAR} bayramı olduğunu ve geyiklerin önünde tasvir edilen bitkinin ise AN.TAH.ŞUM^{SAR} bitkisi olduğunu (zambakgillere ait geyik otu ya da geyik köremeni) söylemektedir.

Darga, M. 1992: 146-147. Res.151.

K.24. Hatip Kaya Anıtı (Res.31. 1)

Yeri: Konya/Hatip Kayalıkları

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Ölçüleri: 2.05×1.180 cm

Hatip Kabartması, kayanın yüzeyi düzleştirildikten sonra üzerine alçak kabartma tekniği ile yapılmıştır. Üzerinde sağa doğru yürür durumda tasvir edilmiş bir kral ya da tanrı figürü bulunmaktadır. Konik şekilli ve ucu sivri olduğu anlaşılan başlığın üst kısmı tahrip olmuştur, alt kenarında ise yatay bir bant bulunmaktadır.

Profilden gösterilmiş olan figürün yüzü yuvarlak hatlı ve dolgundur. Oval şekilli sağ gözü ve iri şekilde işlenmiş kulağı seçilebilmektedir. Burnu ve ağzı tahrip olmuş durumdadır. Sol kolunu ileri doğru uzatmıştır ve bir eliyle yere dayalı olan mızrak tutmaktadır. Sağ kolunu ise dirsekten bükmüş durumda göğsüne kavuşturmuştur ve eliyle omuzuna dayalı olan bir yay tutmaktadır, yayın kirişi belirgin biçimde işlenmiştir.

Figürün kısa etekli elbisesi ve sağ bacağı tahrip olmuştur. Sol bacağının baldır adelesi çok iyi bir şekilde belirtilmiştir. Tahrip olmuş ayakkabıları ise ucu yukarı doğru kıvrık olmalıdır.

Başının arka tarafında, sağ omzunun hemen üst kısmında bir üçgen işareti, bunun biraz altında sağ tarafta, omuz üstünde bir ters V işareti seçilmektedir. Çok tahrip olmuş olan bu işaretlerin Hitit Hiyeroglif işareti ile “Kurunta Rex Magnus Heros Filius Muwatalli Rex Magnus Heros, yani Büyük kral, kahraman, kahraman büyük kral Murşili'nin oğlu Kurunta” olarak tanıtmaktadır.

Dinçol, M. 1998: 35.Fig.2

K.25. Yeniköy Kabartması (Res.31. 2)

Yeri: Çorum

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı M.Ö. 14-13. yy

Env.No: 12467

Malzemesi: Steatit

Ölçüleri: 6.3×4.9 cm

Steatitten altı düz, üstü yuvarlatılmış stel benzeri küçük bir levha ile yapılmış kabartmada Kırkların Koruyucu Tanrısı bir geyik üzerinde ayakta durmaktadır. Figür Yazılıkaya'daki tanrı kabartmalarında olduğu gibi baş ve ayakları profilden, vücudu cepheden gösterilmiştir. Hem geyik hem tanrı sol profilden gösterilmiştir. Figürün tek boynuzlu başlığı, dikey yivlerle süslenmiştir. Tanrı, kısa kollu ve kısa etekli bir elbise giymektedir. Belinde ucu kıvrık ve hilal kabzalı bir kılıç vardır. Sol kolunu dirsekten bükmüş ve elinde ucu kıvrık litius bulunmaktadır. İleriye doğru uzattığı sağ elinde bir kuş tutmaktadır. Kuşun kanadındaki ayrıntı iki yiv ile verilmeye çalışılmıştır. Geyiğin başı, boynuzları, toynakları gibi detayları belirgin bir şekilde işlenmiştir. Ön bacak adaleleri bir yiv ile belirtilmiştir. Kabartma, ikonografik açıdan Hitit Sanatı'nın tipik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu figür, Hitit dini ve sanatından iyi bilinen Kırkların Koruyucu Tanrısı'nı tasvir etmektedir.

Bittel, K. 1976: 212, Fig.247

K.26. Altınyayla Steli (Res.32. 1, 1a)

Yeri: Sivas/ Altınyayla

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Malzemesi: Kireçtaşı

Ölçüleri: 186×68 cm

Altınyayla kasabası yakınında, Roma dönemi mimari parçalarının yanında mezarlık alanında tespit edilmiştir. Üzerindeki kabartmanın sol tarafında, bir geyiğin sırtında durmakta olan Hitit Tanrısı tasvir edilmiştir. Geyik, temsili olarak dağların üzerinde durmaktadır. Sağ omzunda bir yay taşıyan tanrının öne doğru uzanmış sol elindeki geyik boynuzu şeklinde bir hiyeroglif işareti yer alır. Luvi hiyerogliflerinde bu tanrının ismini Kurunta (veya daha geç devirlerde Runti (ya))'yı temsil etmektedir. Geyiğin arka bacağı üzerindeki üç yapraklı çiçek motifi Alacahöyük orthostadları üzerindeki geyik tasvirleri ile benzerik göstermektedir.

Tanrı, tipik Hitit stilinde bir tunik, ucu kıvrık sivri burunlu ayakkabılı ve üst kısmı kırılmış olmasına rağmen muhtemelen sivri bir başlık giymektedir. Tanrının önünde, stelin daha fazla aşınmış olan sağ tarafında, tanrıya oranla çok daha iri bir şekilde bir erkek figürü betimlenmiştir. İçki dökerek tanrıya adak yapmaktadır. Anıt, yakındaki büyük Hitit şehri Sarissa (Kuşaklı) ile ilişkilendirilmektedir. Hawkins; betimlenen figürün, Hitit dini metinlerinde de bahsi geçen Sarissa şehrinin koruyucu tanrısı ve alttaki dağ figürünün de gene metinlerde bahsedilen Sarissa'nın kutsal dağı olduğunu öne sürmüştü ve anıtı IV. Tuthaliya dönemine tarihlenmiştir. Müller-Karpe, bu dağı Sarissa şehrinin eteklerine kurulmuş olduğu Karatonus Dağı ile eşleştirmiştir. Stel Sivas Müzesinde sergilenmektedir

Müller-Karpe 2003: 317-318. Res. 1-2

K.27. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı (Res.33. 1, 1a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Malzemesi: Kireçtaşı

Ölçüleri: 12×30 m

Başkent (Hattuša) yakınlarında bulunan Yazılıkaya açık hava tapınağının Hitit tapınakları arasında önemli bir yere sahiptir. Dört ayrı bölümden oluşmakta olup sadece ikisi dinsel törenleri yapacak kadar geniştir. Batıda büyük oda/ A odası, doğuda küçük oda/B odasını, çeşitli ritüellerin yapıldığı kutsal bir alan olarak kullanmışlardır. Düzeltilmiş ana kaya yüzeyi üzerine, tamamen Hurri kökenli tanrı ve tanrıçaların kabartma olarak işlendiği iki esas odadan oluşan bu mekanda, Hitit İmparatorluk çağında söz sahibi olan belli başlı tanrıların kabartmaları yapılmıştır. Kabartmaların üst tarafında yer alan hiyeroglifler sayesinde tanrılardan pek çoğunun ismi okunabilmektedir. Yazılıkaya açık hava tapınağına içeri girince sol tarafta tanrılar sağ tarafta ise tanrıçalar tasvir edilmiştir. En ileride merkezi kısımda ise iki dağ tanrısı üzerinde duran Hava Tanrısı Teşup ile iki dağ zirvesi üzerinde duran bir panterin üzerinde dikilen Hapat ve onların çocukları Šarrumma, Mezulla ve Zihtuhi yer alır. Burada tüm tanrılar sağlı sollu bu merkezi sahneye doğru ilerlerken tasvir edilmiştir. Yazılıkaya’da isimleri okunan tanrı listesinde 32 nolu tanrının adı “Geyik Tanrısı Lamma Karzi” olarak okunmaktadır. Yeniköy tanrısı gibi elinde ucu eğri asa tutmaktadır.

Bittel, K.1975: Taf.III; Bittel, K. 1975: Taf. 57; Bittel, K. 1975: Taf. 21

K.28. Hakkari Stelleri (Res.34. 1)

Yeri: Hakkari/ Mir Kalesi

Dönemi: M.Ö. II. bin yılın sonları

Malzemesi: Killi Kireçtaşı ve Kalkernit

Ölçüleri: Y: 1.42 cm

Hakkari kent merkezindeki Dağgöl Mahallesi, Kaledibi mevkiinde, rastlantı sonucu 13 adet dikme taş bulunmuştur. Hakkari stelleri Mir Kalesi kayalıklarının hemen önünde, özel olarak hazırlanmış düzgün bir zemine, kimileri kaba taşlardan bir platform üzerine, sırtları kayalığa gelecek şekilde arka arkaya oturtularak dizilmişlerdir. İn-situ halde ele geçen taşlar daima batıya bakmaktadır. Bugün Van Müzesi'nde sergilenen Hakkari stelleri, yöresel killi kireç taşı ve kalkernitlerden oyulmuştur.

Bu stellerden birinde konumuz olan geyik motifi işlenmiştir. Kabartmalı olan ön yüzü düz olup arka kısmı kaba bırakılmıştır. Yanlardan hafifçe çekiçlenerek biçimlendirilmiş olan taş, geniş ve kavisli olan üstten alta doğru daralmaktadır ve dip kısmı düz bırakılmıştır.

Stelin ön yüzünde, cepheden gösterilen çıplak bir erkek savaşçı figürü bulunmaktadır. Yuvarlak tombul yüzlü ve dar alınlıdır. İki yana doğru açılarak belirginleştirilmiş kulakların delikleri gösterilmiştir ve uzun çatık kaşları hilal biçiminde tasvir edilmiştir. Küt burunlu, göz çukurları oyularak hafifçe belirtilmiş, ağzı küçük ve kapalı olup dudaklar ifadesizdir. Başında, tepesi hafif kabarık üçgen baklava motifleriyle nakışlı bir takke bulunmaktadır.

Dirsekten bükülü elleriyle göğsünün üzerinde, olasılıkla deriden yapılmış şişkin bir tulum tutmaktadır. Kol pazıları hafifçe belirtilmiş, belinde kazıma ve şevron ve zigzag motifli kalın bir kemerle tasvir edilmiştir. Altta cinsiyet organını gizleyen, deriden ve bele takılı suspansuvar bulunmaktadır.

Figür çok sayıda alet, silah ya da nesne ile donatılmıştır. Sağında omurgalı, namlusu uzun, kovanlı dik bir mızrak, solunda ise eğik konumlu, sap-deliği bilezikli, kolçuklu ve ağzı silmeli balta işlenmiştir. Sol kolunun altında iki ağızlı iç bükey gövdeli, madeni görünümlü yassı bir nesne ile yuvarlak kesitli eğri bir çubuk durmaktadır. Kemerine sağdan sola doğru uzanan bir hançer asılıdır. Stelin sol alt kenarına, savaşçının sağ dirseğinin hemen altına, cepheden genç ve çıplak bir erkek figürü işlenmiştir. Gövdesinin bir bölümü

kemer ve suspansuvar kayışı altında kalmış olan figürün başında, üzeri çarpı işaretleriyle süslenmiş, kesik tepeli bir başlık bulunmaktadır. Figür, yuvarlak yüzlü ve iri kulaklıdır. Kollar dirseklerden bükülmüş vaziyette olup elleri başparmakları yukarı gelecek şekilde göğsü üzerinde tutmaktadır. Süslü suspansuvarı işlenmiştir. Profilden gösterilen ayaklarında, uçları yukarı kalkık çarıklar bulunmaktadır. Genç erkeğin süslü takkesi ve duruşuyla önemli bir konumda olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Kabartma yüzeyindeki geri kalan boşluklar, profilden yabancı hayvan motifleriyle doldurulmuştur. Sağ ve sol üst köşelerde sola yürür durumda birer dağ keçisi tasvir edilmiştir. Bunlardan altı boğumlu büyük boynuzlu, çene altında sakalı, gözü ve kulağı, erkeklik organı ve tırnakları özenle belirtilmiş sağdaki erkek-teke, daha cılız olan soldaki ise dişiye ifade etmektedir. Stelde en altta boş bırakılmış alanda ise yine profilden, sağa yürür vaziyette bir geyik tasvir edilmiştir. Boynuzları büyük ve altı çatallı olan hayvanın gözü, kulağı, kısa kuyruğu, erkeklik organı ve tırnağı gösterilmiştir. Gövde uzun ve dar, karın bölgesi hafif eğri olarak gösterilmiştir. Başın alt kısmında bulunan yuvarlak çıkıntıdan dolayı Kafkasya'da, Kızıl geyiğin bir alt türü olan *Cervus elaphus*, maral, Hakkari çevresinde de bulunmaktadır. Bu geyik türü, Kafkaslardan, Anadolu'ya ve Kuzey İran'a kadar yayılım alanı göstermektedir.

Sevin V. 2001: 86. Res.5

K.29. Hüsyindedede Kült Vazosu (Res.35. 1, 1a, 1b)

Yeri: Çorum/ Hüseyindedede

Dönemi: Eski Hitit Çağı

Malzemesi: Pişmiş toprak

Ölçüleri: Y: 86 cm

Hitit sanatında geyik iknografisiyle ilgili bilgilerimizi, Hitit kabartmalı vazoları üzerindeki tasvirlerden edinmekteyiz. Eski Hitit Krallık Çağı Sanatının en seçkin çanak çömleğini kabartmalı kült vazoları temsil etmektedir. Hitit görsel sanatında, dini ve krali nitelikteki konuların betimlendiği ilk pişmiş toprak eserler olan kabartmalı vazolar, mabet eşyaları arasında en gösterişli ve kıymetli kült objeleridir. Hitit kentlerinde yerel fırtına tanrısı için düzenlenen törenleri öyküsel tarzda anlatan kabartmalı vazolar, Anadolu'da MÖ 17. ve 16. yüzyıla ait Hitit tasvir sanatını anlamamızı sağlayan, ender arkeolojik bulgulardır. Kabartmalı kült vazolarında, yerel bayramlara ait dini törenlerin belirli evrelerinde yapılan hazırlıklar, kurban hayvanları, çeşitli hediyeler taşıyan erkek ve kadın figürleri, tanrılar, tanrıçalar, rahipler, rahibeler, akrobatlar, mabet ve sunaklar, müzisyenler, çalgılar, dansçılar, tanrı önünde sunu, kurban, kutsal evlilik, kült arabaları gibi konular gösterilmiştir.

Hüsyindedede vazosunda işlenen konu dört ayrı frizde, her frizin konusu soldan sağa doğru kendi içinde dört ayrı aşmada anlatılmıştır. Ayrıca vazunun frizlerinin tümüne bakıldığında önemli figürlerin veya konuların dikey düzlemde üst üste geldiği görülmektedir. Törenin başlıca karakterlerini oluşturan kadın ve erkek figürler, her frizde farklı sahnelerde tekrar tekrar tasvir edilmiştir.

Yaklaşık 86 cm. yüksekliğe sahiptir. Vazo teknik özellikleri bakımından bu gruba giren kabartmalı vazolarla hemen hemen aynı özellikleri taşımaktadır. Kaliteli hamur özelliğine sahip olan vazunun kırmızı astarı, yangın neticesinde yer yer renk değiştirmiştir ve astar vazunun ağız kenarı için de devam etmiştir. Vazo, içbükey silindir boyunlu, oval gövdeli, dikey kulplu ve yuvarlak diplidir. Dört dikey simetrik şerit kup arasındaki alana, aşağıdan yukarıya doğru 1. ve 2. frizlerdeki kabartmalar yerleştirilmiştir. İçbükey silindirik boyunda yer alan 3. frizde vazunun en geniş sahnesi yer almaktadır. Ana tema ve merkezi sahne, bu kısımda yer almaktadır. Ağız kenarı altındaki sonuncu friz en dar olanıdır ve bütün frizler yatay ince yivlerle sınırlandırılmıştır.

Vazonun geniş ağız kenarı üzerinde içi boş bir boru, buna bağlı karşılıklı boğa başları ve dikdörtgen bir tekne yer alır. Tekneye konulan sıvı, kanallar yardımıyla boğa başlarından geçerek, vazonun içine akmaktadır.

Oldukça kaliteli bir hamurdan yapılmış kabartmalar, bu dönemin diğer kabartmalı vazolarında olduğu gibi ayrı ayrı hazırlanarak vazoya yapıştırılmıştır. Vazoya aplike edilen bazı figürlerin kalınlığı 1.5 cm. ye ulaşmaktadır. Kabartma figürler kırmızı, krem ve siyah olmak üzere üç ayrı renkte boyanmıştır. Son olarak vazoya parlak perdah uygulanmıştır. Vazonun teknik ve şekil özelliklerinden dolayı, onun kült törenlerine uygun bir tarzda hazırlandığını ortaya koymaktadır.

Vazonun en alt bölümünde yer alan dört dikey kulp arasında kalan birinci frizde, yerel Fırtına Tanrısı'nın kutsal hayvanı boğalar gösterilmiştir. Dikey kulplar arasında gösterilen ikinci frizde, sunu ve ibadet konuları işlenmiştir. İlk sahne, sunu amacıyla bir hayvan getiren ve elinde şişe biçimli bir kap taşıyan erkek figürü ile başlamaktadır. Bir iple çekilen hayvanın bir kısmı eksik olup ayağa ait kısmı geyik ya da karacaya benzemektedir. Erkek figür, krem renkli, kısa ve kuyruklu bir elbise giymektedir. İkinci frizin ikinci sahnesi iyi korunmuş olup bir erkek figürü beraberinde bir alageyik götürmektedir. Geyik erkek figürün elinde iple bağlıdır. Hayvanın boynuzlarının şekli, Eskiypar'dan ele geçen bir kabartmalı vazo parçası üzerindeki Koruyucu Tanrı'nın geyiğiyle aynıdır. Hüseyin vazosunda temsil edilen alageyik, yazılı belgelerden anlaşıldığı gibi tanrıya sunu için götürülüyor olmalıdır. Üçüncü sahnede bir erkek figürü kurbanlık koçla, önlerinde dua jestinde iki figür bulunmaktadır. İkinci frizin son sahnesinde oturan tanrı huzurunda, müzik eşliğinde sunu yapılmaktadır. İlk figür lir çalan bir müzisyeni temsil etmektedir. Fizyonomisine göre yaşlı olduğu anlaşılan figür, yürür vaziyette taşıdığı liri tek elle çalmaktadır. Müzisyenin önünde içki sunan figür yer almaktadır. Sunağın yanında arkalıklı bir sandalye üzerinde oturan tanrı, kısmen eksiktir. Arkalıklı bir sandalye üzerin oturan tanrının üzerindeki giysi çok az korunmuştur. Kollarının üzerinden aşağıya inen şal benzeri kıyafet giymektedir. Buradaki atlar ya da sunu masası üzerinde herhangi bir obje bulunmamaktadır.

İkinci frizin hemen üzerinde üçlü yiv ve dar bant düzenlemesi yer almaktadır. Dar bir krem banttı sonra vazonun en geniş ve gösterişli kült sahnesini oluşturan üçüncü bölüm başlamaktadır. Merkezi sahnenin işlendiği bu bölüm 16 cm. yüksekliğe sahiptir. Frizde, sahnenin başlangıç figürleri kırık olmakla birlikte ilerleyen alayın ilk figürü elinde saz çalan bir erkek figürüne aittir. Bunun önünde belden üstü eksik kadın figürü de çalpara ya da zil

çalmaktadır. Aynı sırada, müzisyenlerin önünde iki uzun giysili baş kısımları kısmen eksik figürler yer alır. Bu figürlerin önünde, elinde bir kült objesi taşıyan bir kadın figürü, siyah renkte uzun elbiseli olup iki eliyle ayaklarından tuttuğu bir sehpa/tabla ya da ocak/mangal? taşımaktadır. Onun önündeki alayda kılıç taşıyan erkek figürlerinden biri diğerinden daha kısa betimlenmiştir.

Daha sonra tanrını evini temsilen bir mabet ve yanında sunak yer almaktadır. Düz mabet damı üzerinde yan yana sunak şeklinde bir düzenleme işlenmiştir ve Hitit sanatında ilk defa karşımıza çıkmaktadır. Mabet ve atlardan sonraki sahnede ise ahşap ayaklı kumaş örtülü yatakta biri siyah elbiseli ve başı örtülü, diğeri krem renkte elbiseli iki kadın figürü betimlenmiştir. Krem renkli elbiseli kadın, bir elinde tuttuğu kap ve diğer elinde tuttuğu fırça benzeri obje ile kadının (tanrıça ya da kraliçe?) makyajına / süslenmesine yardım etmektedir. Yatağın yanında, yataktaki kadınlara doğru bakan, ellerini yukarıya kaldırmış bir erkek figürü (tanrı ya da kral?) betimlenmiştir. Erkek figürü, yukarıya kaldırdığı sağ elinde küçük bir kap tutmaktadır. Figürlerin tam olarak tanrısal artibütleri anlaşılmadığı için tanrıları temsil eden kral ya da kraliçe olarak yorumlanmaktadır. Frizlerdeki törene katılan figürler aynı zamanda bu sahnedekilere ibadet etmektedirler.

Vazonun en üst frizinde, sırtında yuvarlak ağızlı iri bir testi taşıyan erkek figürü ve onun önünde yalnızca arka ayağı korunan bir hayvan betimi bulunmaktadır. Sonraki sahnede öküzlerin çektiği kağrı benzeri bir araba tasvir edilmiştir. Araba tam korunmadığı için bir sürücüsü olup olmadığı bilinmemektedir. Kült arabasını içindekiler olasılıkla gelinin / tanrıçanın eşyaları olmalıdır. Arabanın arkasında iki kadın figürü bulunmakta ve bunlardan arkadaki kadın, uzun başlıklı ve elinde sadece sapı korunmuş bir obje (güneşlik / yelpaze?) tutar vaziyette tasvir edilmiştir. En arkada oturan, diğeri siyah elbiseli kadın ya da tanrıçanın başı eksiktir. Arabayı çeken hayvanların sadece başları ve boyunduruğu korunmuştur. Sanatçı iki hayvanı yan yana gösterebilmek için, hayvanların boynuzlarını farklı biçimde uygulamıştır. Arabanın okluğundan tutmuş ilerleyen bir refakatçi erkek figürü ile elinde küçük bir obje taşıyan figürün elbisesi oldukça süslü işlenmiştir. Bu sahnenin ardından müzikli ve eğlenceli bölüm gelmektedir. Frizde, saz çalan iki erkek figürü ile çalpara/zil çalan bir kadın arasında oynayan kadınlar betimlenmiştir. Dansçılar, kollarını yukarı kaldırmış ve parmaklarını şıkırdatarak oynamaktadırlar. Bu friz, önceki ana sahnedeki törenin müzik ve dans eşliğinde kutsanmasını yansıtmaktadır.

MÖ 16. yüzyıl sanatının gelişmiş bir örneğini temsil eden Hüseyindede Vazosu'nda, Orta Anadolu Hatti geleneğini sürdüren, içerisinde birçok mahalli festivali barındıran

İlkbahar ya da tarım yılının başlangıcındaki önemli bayramlardan birinde gerçekleştirilen törenler anlatılmış olmalıdır. Tasvir sanatında köklerinin Eski Hitit Çağı'na kadar indiği kabul edilen ve ilkbaharda kutlanan *Antahşum* bitkisi bayramı ile tarım yılının başlangıcına denk düşen ve bazı bölümleri *Antahşum*'a da aktarılan *Purulliya* bayram ritüelinin özellikle Orta Anadolu'nun kuzeyindeki şehirlerde gerçekleştirilen törenleri, Hüseyinde Vazosu'nda temsil edilen sahnelerle benzerlik göstermektedir. Hüseyinde Vazosu'nda alttan ikinci bantta bir geyik tasviri yer almaktadır. *Antahşum* bayramlarında geyiklerin önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Bayramın 32. ve 34. günlerinde *Piškurunuva* dağında geyiğe içki kurban edildiği yazılı metinlerden bilinmektedir.

Yıldırım, T. 2008: 777. Res. 2

K.30. Eskiypar Seramik Parçası Üzeride Geyik Tasviri (Res.36. 1)

Yeri: Çorum/ Eskiypar

Dönemi: Eski Hitit Çağı

Malzemesi: Pişmiş toprak

Env.No: 121-184-82 c

Ölçüleri: Y: 15.5× 13 cm

Burada ele geçen seramik parçası üzerinde, geyik üzerinde ayakta duran Kırların Koruyucu Tanrısı profilden işlenmiştir. Tanrının belden yukarısı ve sağ bacağına alt kısmı ile geyiğin bacakları ve arkası eksiktir. Tanrı kısa elbiseli, geniş kemerli ve yukarıya kıvrık ucu sivri ayakkabı giymektedir. Diz kapağı ayrıntıyla işlenen Tanrı'nın aşağıya doğru inen saç şeridi çok belirgin bir şekilde gösterilmiştir. Tanrı, geyiğin boyunu dibine ve kürek kemiğine basar vaziyette tasvir edilmiştir. Tanrı her iki frizi kaplayacak şekilde büyük boyutta betimlenmiştir. Geyiğin, ay biçimli 5 ve 7 çatalı boynuzlarının uçları friz şeridine bağlıdır. Geyiğin, kulağı, badem gözü, burun deliği, ağzı ve yanağı profilden gösterilmiş, boynu ise uzun ince olarak işlenmiştir. Kabartmanın eksik olmasından dolayı tanrını elinde tuttuğu atribütleri anlayamamaktadır.

Brandenstein'e göre geyik üzerinde duran Kırların Koruyucu Tanrısı (^DLAMMA. LÍL) kabartmalı vazo sanatında ilk defa karşımıza çıkmaktadır. Fakat, Özgüç'e göre Kırların Koruyucu Tanrısının en eski tasviri Kültepe/Karum II. Katına ait yerli üslupdaki silindir mühür baskılarında tespit edilmiştir. Geyik üslup açısından Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ının yerli silindir mühürlerinde karşımıza çıkan eski yüksek seviyeli üslubun devamı niteliği taşımaktadır.

Bilgi, Ö. 2012: 435 Res.126

K.31. Selimli Vazosu (Res.36. 2, 2a)

Yeri: Çorum/ Selimiye

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Malzemesi: Pişmiş toprak

Ölçüleri: Ç: 4.0-4.1×1.5×3.75 cm.

Selimli vazosu Alacahöyük yakınlarında yer alan Selimli'de bulunmuştur. Vazo, dört adet seramik parçası şeklinde ele geçmiş olup, üzerinde geyik avı sahnesi betimlenmiştir. İki geyiğin arasında duran avcı figürü, elinde tuttuğu mızrak ile başını geriye çevirmiş olan geyiği avlarken tasvir edilmiştir. Burada geyiğin vücut kıllarını belirtmek için üçgen biçiminde şekiller kullanılmıştır. Seramik parçaları üzerinde tespit edilen konular ise; kült aktiviteleri, törenler, hayvan tasvirleri ve av sahnelerinden oluşmaktadır.

Darga, M. 1992: 62 Res.45; Boehmer 1983.Abb.48 a-d

K.32. Boğazköy Testisi (Res.37. 1, 1a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Malzemesi: Pişmiş toprak

Env.No: 73/468 a-e, 74/15 a-f, 75/186 a, b, 76/302 a.b

Ölçüleri: 47.0×54.3 cm.

Tasvirli kap, küresel gövdeli, geniş dışa çekik huni biçimli bir ağız kenarlı ve küt konik biçimli bir ayağa sahiptir. Kabin her iki yanına, kabartma olarak iki dağ keçisi ve kulpların arasına iki tane geyik betimi işlenmiştir. Keçiler başlarını arkaya çevirmiş şekilde geyikler ise öne doğru bakar vaziyette serbest kompozisyonda tasvir edilmişlerdir. Hayvanlar büyük, öne doğru çıkmış ve kazınmış göz bebeklerine sahiptir. Başlarının aralarında boyun kıvrımları, sade, basit çentiklerle belirtilmiştir. Hayvanların gövdeleri tahta gibi düzdür omuzları ve arka baldırlarıysa, ele geçtiği kadarıyla kenarlı biçimde profillendirilmiştir. Öne doğru çıkmış leğen kemiği küçük bir kamburla belirtilmiştir. Geyiğin gövdesi çok sayıda, kama formunda, baskı bezeme üçgenle, boynuzu da birçok basamakla süslenmiştir. Uzunca, yukarı kalkmış kafaları ve özellikleri gözlerin stilizasyonu nedeniyle bu kap, kült testisidir.

Boehmer 1983: Taf, XXXIII, Nr:97 1/4;Boehmer 1983: Taf, XXIX, Nr:97 ¼

K. 33. Hirbemerdon Tepe Geyik Figürlü Kap (Res.38. 1, 1a, 1b, 1c)

Yeri: Bismil/Batman

Dönemi: Orta Tunç Çağı

Burada ele geçirilmiş kap üzerinde stilize bir şekilde çeşitli duruşlarda işlenmiş geyik betimli kap tören alanında ele geçmiştir. Bu kap bant bezemeli mallar grubundan olup, bezemesi ardı ardına sıralı üçgenlerin içinin dalgalarla ya da stilize erkek geyiklerle doldurulmasından oluşmuştur. Kendini dört kere tekrar eden bu bezeme sayesinde hayvana hareket ediyormuş izlenimi verilmiştir. Bu kap gelenek olarak diğer Doğu Anadolu kültürlerine ait bezemeli kaplara benzerlik göstermektedir.

Geyiğin gösteriminde bir önemli nokta ise geyik kemiklerinin ve boynuzlarının meydana, törensel buluntuların yanında yoğun olarak tespit edilmiştir. Hirbemerdon Tepe'de mimari kompleksin bir parçası olan meydana, hayvan kalıntıları üzerinde yapılan inceleme sonuçlarına göre meydana, diğer mimari elemanlarla karşılaştırıldığında yabancı hayvanların yoğun olduğu alan olarak tespit edilmiştir. Bu buluntular arasında alageyiğe ait olduğu anlaşılan kemikler, hem sayı hem de ağırlık bakımından önde gelmektedir.

Laneri, N. 2015: 60, Res.10; Laneri, N. 2015: 545, Fig.13;

Laneri, N. 2015: 62, Res.11-12.

K.34. Batman Gre Amer Höyük Geyik Figürlü Çömlek (Res.39. 1)

Yeri: Batman/ Gre amer Höyük

Dönemi: Orta Tunç Çağı

Burada 2014 yılında yapılan kazılar sonucunda ele geçen tüm bir kap üzerinde, kelaynak, turna kuşları ve abartılı boynuzları olan geyikler ve çöp adam bir insan figürü kabın üzerine betimlenmiştir. Geometrik desenlerin ve geyik betimlerinin çok benzerleri Erken Trans-Kafkasya Kültürü ya da Van-Urmiya Bölgesi çömlekleri üstünde gözükmektedir.

Pulhan, G. ve Baylock, S. 2018: 154. Şek. 9.

K.35. Erzurum Müzesi'nden İnsan Figürlü Çömlek (Res.40. 1, 1a, 1b, 1c)

Yeri: Erzurum

Dönemi: M.Ö. II. bin yılın ikinci yarısı (1400-1300)

Malzemesi: Pişmiş toprak

Env.No: 101-90

Ölçüleri: Y:58 cm Ağız Çapı:17.5 cm

Kuzeydoğu Anadolu ve Transkafkaya'nın boya bezemeli çanak çömleği, bazı bölgesel farklılıklarına karşılık, oldukça tek düze bir bezeme repertuarı ile dikkat çekicidir. Bezemelerde daha çok linear geometrik motifler hakim olup hayvan figürleri sınırlıdır, insan figürleri ise yok denecek kadar azdır.

Bu çömlek, Erzurum müzesine satın alma yoluyla gelmiştir ve buluntu yeri belli değildir. Oval gövdeli ve düz diplidir. Kahve rengi hamurlu ve kiremit renkli astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, hafif perdahlı ve çark yapımıdır. Omuz ve karın kısmını kaplayan bezeme alanı ayrıca daha parlak bir şekilde krem renkte astarlanmıştır. Motifler bu astar üzerine kiremit ve siyah renk kullanılarak yapılmıştır. Sahneler kabın omuz kısmından aşağı doğru sarkıtılan üçgenler ve dikey bantlar arasında kalan panellere yerleştirilmiştir. Üçgen ve dikey bant dizilerinin iç kısımları yatay dalgalı siyah hatlarla taranmış ve her iki yanları da kiremit ve siyah renkli çizgilerle sınırlandırılmıştır. Arada kalan boş alanlara hayvan ve insan bezemeleri yapılmıştır.

İşlenen kompozisyon ise; iki insan figürü, dağ keçisi, geyik ve su kuşları ile üç adet kuşun bulunduğu bir yüzde, sade bantlar ve bir kuş dizisi dışında boş bırakılmıştır. Tüm kuş figürlerinde gövdeler silüet baş ise reserve tekniği ile yapılmıştır. Yanyana iki adet dalgalı hat bandından sonra iki erkek figürü göğsünün sağ tarafından bulunan kiremit renkli üçgen dışında siyah boya ile yapılmıştır. Figür, sağ eli belinde ve sol eli başında, dizler hafif öne doğru kıvrık olarak gösterilmiştir. İkinci insan figürü hafif silinmiş olup bir önceki insan figürü ile aynı şekilde işlenmiştir. Aradaki fark ise, buradaki figürün sağ eli başındadır ve dikey bir şekilde tasvir edilmiş başı gagalayan siyah renkte yapılmış iri yırtıcı kuşun varlığıdır. Bu sahneyi sınırlayan ayırıcı çizgili bandın yanında yer alan diğer hareketli sahnede dikey sıralı olarak siyah renkte yapılmış dağ keçisi, altında yine siyah renkte yapılmış iki adet su kuşu ve bunların altında diğer figürlerden büyük olarak işlenmiş geyik betimi yer alır. Geyiğin boynuzları, gözü, burnu ve boyun kısmı kiremit renkle boyanmış

olup diğerk hatlar siyah ile boyanmıştır. Silinmiş olmakla birlikte gövdesinin üst kısmında ve geri planda bir dağ keçisi betimi bulunmaktadır. Bu sahneden sonra devam eden kabın diğerk kısmında yine iki adet dalgalı hat bantı ve üçgen olup araları boştur. Ardından gelen iki dalgalı hat bantı arasındaki panoda siyah boya ile yapılmış sekiz adet su kuşu tasvir edilmiştir. Gerek bu, gerekse dağ keçili ve geyiğın bulunduğu panoda kuşlardan bazıları başlarını geriye çevirerek gagalarıyla kuyruklarını düzeltmeye çalışır vaziyette gösterilmiştir. Bu tarz çömlerlerin yakın benzerleri “Aras Boyalıları” kùltürü içinde yer alan “Van-Urmiye Boyalıları”nda karşımıza çıkmaktadır. Bu çömler, hamur ve bezeme anlayışıyla Orta Tunç Çağı'nın geç evresi, biçimsel özellikleri açısından Erken Demir Çağ özelliklerini taşıması nedeniyle “Van-Urmiye Boyalıları”nın son evresi ykl. M.Ö. II. bin yılın ikinci yarısına (M.Ö.1400-1300) tarihlenmektedir.

Özfırat, A. 2011: 317 Res.1; Özfırat, A. 2011: 315 çiz.2

Özfırat, A. 2011: 317 Res.4; Özfırat, A. 2011: 315 Çiz.4

K.36. Ağırşak Üzerinde Geyik Tasviri (Res.41. 1)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit Çağı

Malzemesi: Pişmiş toprak

Env.No: 251/0

Ölçüleri:2.6 cm.

Boğazköy'de koni biçimli ağırşak üzerinde, bazı çizimler tespit edilmiştir. Kahverengimsi kilden yapılmış ağırşağın üst kısmı pürüzsüz ve kazımatekniğı ile yapılmış geyik başı tasviri bulunmaktadır.

Fischer 1963: Taf.126 No.1165

K.37. Norbert Schimmel Gümüş Geyik Biçimli Kap (Riton) (Res.42. 1, 1a, 1b)

Yeri: New York, Norbert Schimmel Koleksiyonu

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı (M.Ö. 1400-1200)

Malzemesi: Gümüş

Ölçüleri: 17×18 cm. Geyik Vücudunun Uzunluğu: 12.5 cm.

Ağız Çapı: 6.5 cm. Friz Uz: 4.5 cm. Ağırlık: 322.5 gr.

Norbert Schimmel koleksiyonunda bulunan geyik biçimli bir bibru kabıdır. Gümüşten yapılmış, geyik biçiminde olan riton, bacaklarını gövdesinin altına kıvrımış, otururken başını dik tutmuş şekilde işlenmiştir. Olasılıkla, tapınak malzemesidir. M. Ö. 1400-1200 yıllarına tarihlenmektedir. İki parça halinde yapılmış olup baş ile protom kısım birbirine eklenerek bir bütün oluşturmuştur. Ekleme yeri bezekli bir şeritle kapatılmıştır. Boyuna kadar kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Gövdesini yan kısmında bir kulbu bulunmaktadır. Boynuzları, yüz hatları oldukça gelişkindir. Kulaklar çıkıntı şeklinde yapılmıştır. Gözler, kaşlar ve şeritteki kare bezekler başka bir madde ile kakma tekniğinde yapılmış olmalıdır bugün bu elemanlar bulunmamaktadır. Boynunda karakteristik bir tasma betimi yer alır. Diz çökmüş durumdaki geyiğin boynuzları büyük, kulaklarını dikmiş şekilde gösterilmiştir. Kabın ağız kenarında bir bant frizi yer almaktadır. Bu frizde, çapraz boğa ayaklı bir tabura üzerinde outran, uzun elbiseli ve ucu sivri tek boynuzlu başlıklı tasvir edilmiş bir tanrı, ileriye doğru uzattığı sol elinde bir kartal, sağ elinde ise bir kadeh tutmaktadır. Tahtında outran tanrının, önünde bir altar, altanın önünde de bir geyik üzerinde duran bir tanrı tasviri yer almaktadır. Geyiğin boynuzları önden, başı profilden verilmiştir. Ayrıca geyik hafifçe yürür pozisyonundadır.

Geyiğin üzerindeki genç tanrının kısa etekli elbisesinde bir kemer bulunmaktadır ve yürüyüş pozisyonunda tasvir edilmiştir. Bu tanrının da sol elinde bir kuş sağ elinde de lituus bulunmaktadır. Ayrıca her iki tanrının da karşılarında altından kakma oval levhacıklar üzerinde HH işaretleriyle yazılmış idogramları yer almaktadır. Bu tanrısal grup üç figür tarafından kutsanmakta ve tüm figürler sağa doğru ilerler pozisyonunda, kısa elbiseleri ile tasvir edilmiştir. Öndeki figür sağ elindeki gaga ağızlı testiden sıvı sunumunda bulunmaktadır. Bu figürün arkasında ekmek olması muhtemel yiyecek sunan bir figür ve arkasında çömelmiş, elindeki vazoyu tanrılara sunan üçüncü figür bulunmaktadır. Tasvirin en arkasında stilize olarak işlenmiş bir ağaç yer alır. Bu, metinlerde geçen “eya ağacı”

olmalıdır. Ağacın üzerinde bir ok sadağı ve deri bir torba (tulum) asılıdır. Ağacın altında da uyuyan ya da ölü bir geyik yatmaktadır. Tasvirin ilk çiziminde tanrının arkasında duran fakat daha sonra ağacın arkasında, tasvirin en sonunda, olması gerektiği anlaşılan toprağa saplanmış iki bir mızrak bulunmaktadır. Kabın frizindeki ana tema ise tanrılara kral ya da üst düzey birinin sunu yapmasıdır.

Musceralla 1974, No: 123; Boehmer, 1983, *Abb.49/59*

K.38. Kastamonu-Kınık Kasesi (Taprammi Kabı) (Res.43. 1, 1a, 1b)

Yeri: Kastamonu/ Kınık

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı (M.Ö. 1400-1200)

Malzemesi: Tunç

Env.No: Kastamonu Müzesi/ 946

Ölçüleri:6.4×18.7 cm

Kastamonu Kınık'ta bulunan metal kase üzerinde bulunan kabartmalarda geyik avı sahnesi betimlenmiştir. Kase yarı küre biçimli, yuvarlak ağızlı ve basit yükseltilmiş ağız kenarlıdır. Kabın dış yüzü 2 mm kalınlığında kabartma şeritlerle birbirinden ayrılan üç frize bölünmüştür.

İlk friz, kabın dip kısmı 3,8 cm çapındaki yuvarlak alan, on beş yapraklı bir rozet motifi ile bezenmiştir. Rozetin etrafındaki ikinci friz 2.4 cm genişliğinde olup üç hayat ağacının iki tarafında antitetik kuyrukları yukarı kalkık ve oturur vaziyette üçerli gruplar halinde grifonlar yer alır. Üçüncü friz 2.7 cm. genişliğe sahip olup en başta beş dallı bir ağaç ve ağacın önünde duran elinde mızrak tutan avcı, önündeki yaban domuzuna hamle yaparken tasvir edilmiştir. Bir diğer avcı figure ise, elindeki mızrağı geyiğe saplar durumda ancak ilk figürün aksi yönde gösterilmiştir. Sonraki sahnede iki aslan, ortalarına aldıkları boğaya biri önden diğeri arkadan saldırmak üzere hazırlanmış bir şekilde gösterilmiştir. Ayrıca aslanlararası mücadele betimlenmiştir. Sahnelerin arasında doldurma amacıyla rozetler ve palmet motifi yer alır.

Avcılar, tipik Hititli özellikleri ile temsil edilmiş, kısa kollu gömlek ve kısa etekli elbiseli, takke biçimli başlıklı, uçları yukarı kıvrık ayakkabılı olup bellerinde hilal başlı, ucu kıvrık hançer taşımaktadırlar.

En üst frizde ise, başlangıç motifi hayat ağacının önünde bir erkek figürü, yularını beline bağladığı geyiğe doğru gelen, geyiklere karşı gerdiği yayından okunu fırlatır durumda gösterilmiştir. En dışta yer alan bu frizde, sahnenin başında yer alan avcı tarafından avlanmış ve çoğunluğu geyiklerden oluşan hayvan tasvirleri bulunmaktadır. Bu frizde de doldurma motifi olarak rozet ve palmet kullanılmıştır.

Kabın kenarında, üçüncü frizin üstünde, çizi tekniği ile yazılmış olan hiyeroglif yazısında katip Tamrammi'nin adı okunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda bu katip IV. Tuthaliya döneminde yaşadığı tespit edilmiştir.

Emre, K. & Çınaroğlu, A. 1993: Fig.23; Emre & Çınaroğlu 1993: 713.Fig.24; Emre, K. & Çınaroğlu, A. 1993: Pl. C 1

K.39. Muş-Bulanık Elmakaya Geyik Figürlü Dinsel Tempo Çalgısı (Sistrum) (Res.44. 1, 1a)

Yeri: Muş-Bulanık/Elmakaya

Dönemi: M.Ö. II. bin yılın sonu

Malzemesi: Tunç

Ölçüleri: Top Y: 36 cm; Geyik Figürinin Y: 14.5 cm; Geyik Figürinin G: 10.5 cm; Geyik Figürininin kaide G: 4.5 cm; Burgu Bezemeli Sap Y: 21.5 cm

Geyik şeklinde yapılmış olan dinsel tempo çalgısı “sistrum” olarak tanımlanan, elle tutup sallayarak ses çıkartan, yiv-burgu şekilli sapı olan çalgı aletidir. Geyik figürünü, içi boş döküm tekniğinde, sap kısmı ise içi dolu döküm tekniğinde yapılmıştır. Erkek geyik, yatay bir levha üzerinde ayakta durur vaziyette gösterilmiş ve yukarıya doğru yükseltilmiş boynuz uçları üç çatalı olarak işlenmiştir. Hayvanın göz dolguları aşınmıştır. Kürek kemiği ve kalça kemiğinin iç kısmında, boyun altı ve karın altı ile bacaklar arasında boylu boyunca derin bir yarık bulunmaktadır. Gövde içersinde ses çıkartma amacıyla hareket edebilen, iki bronz bilye yer almaktadır. Doğal olarak betimlenmiş geyiğin ayakları altında bulunan taban levhası ie burgu-yiv bezemeli tutma sapı, iç içe geçirilmiş yarı kürel bir elemanla bağlanmıştır. Taban levhasının altındaki çıkıntı, yarı küresel sap başlığının içerisinde hareketli bir yapıya sahiptir. Yarı küresel başlığın orta kısmı hafifçe dışa doğru taşmış ve alt bölmede tepeleri aşağıya bakan küçük üçgen açıklıklara yer verilmiştir. Tutma sapı, altta kemerle birbirine birleştirilmiş, ortasında bir ağaç betimi bulunan, iki ayak şekilli bir taban üzerine oturtulmuştur. Elmakaya, M.Ö. 2. bin yılda Hurri sınırları içerisinde yer almaktadır ve geyik figürünü M.Ö. 2. bin yıl sonlarına tarihlenmektedir.

Başaran, C. 2007: 89 Res.1; Başaran, C. 2007: 90 Res.2

K.40. Kalavasos Heykelciği (Res.44. 2)

Yeri: Kıbrıs/Kalavasos

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Malzemesi: Tunç

Kalavasos-Aylos Dimitrios'da bir çocuk mezarından ele geçmiştir. M.Ö. 1200' e tarihlenmektedir. Geyik üstünde, Hitit tanrısı olan, Kırkların Koruyucu Tanrısı betimlenmiştir. Tanrı, üçgen sivri boynuzlu başlığı ve ucu kıvrık sivri uçlu ayakkabılarının yanında fizyonomik özellikleri açısından tipik Hitit tarzında tasvir edilmiştir.

Christou 1993: 117. Fig.36

K.41. Damga Mühür Baskısı (Res.45. 1, 1a, 1b)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Taprammi

Yazıtı: LEPUS² ra/iEUNUCHUS²CERVUS₃-ti REX(=GN)

Env.No: 91/1262

Çapı: 22× 27 mm

Solda çift başlı kartalın üzerinde uzun mantolu, boynuzlu başlıklı bir erkek figürü ayata durmakta ve karsında geyik figürü yer almaktadır. Elinde tuttuğu gaga agızlı bir testi ile önünde duran ayaklı seki benzeri bir objeye libasyon yapmaktadır. Figürlerin arasında iki ismin hiyeroglifi yer almaktadır.

Mühür sahibinin adı aşağıdan yukarıya doğru; Tavşan, dikenli, LEPUS² ra/i üzerindeki unvan ile EUNUCHUS² yer alır. Hiyerogliflerin ikinci grubunu geyik boynuzu oluşturmaktadır. Ayağın üzerinde REX, resmedilen tanrının adıdır. CERVUS-ti REX kralın koryucu tanrısıdır (KAL LUGAL).

Herbordt, S. 2005, 187, Taf.32 No: 409.

K.42. Damga Mühür Baskısı (Res.45. 1c)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Malaruntiya

Yazıtı: *ma-la-* CERVUS²-ti SCRIBA zwei

Env.No: 92/123

Çapı: 17 mm

Mühür çemberinin en altında iki başlı kartal figürü ve bunu üzerinde bir erkek ve geyik figürü yer almaktadır. Erkek figürü, uzun mantolu, boynuzlu başlıklı ve sağ elini selam verir pozisyonda gösterilmiş sol elinde tuttuğu kaptan karşısında yer alan geyiğe libasyon yapmaktadır. Geyiğin bacakları arasında ayak biçimli hiyeroglif yer almaktadır. Geyiğin ve ayağın ismin bir parçaları olduğu düşünülmektedir. Bu yazıtı diğer parçasında bir koç kafası (ma) ve (la) hayvanın üst kısmında bulunmaktadır. Figürlerin arasında en az bir SCRIBA işareti yer alır.

Herbordt, S. 2005, 153, Taf 18 No: 226.

K.43. Damga Mühür Baskısı (Res.46. 1, 1a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Taki-Teşşup, Kuruntiya

Yazıtı: *tà-ki TEŞŞUP-pa* CERVUS²-ti REX. FILIUS

Env.No: 91/1976

Çapı: 34 mm

Bu örnekte ise; mührün sağ tarafında kısa etekli elbiseli erkek figürünün karşısında büyük olarak işlenmiş geyik figürü yer alır. Erkek figürü, sağ elini selam verir şekilde yukarı kaldırmış pozisyonda işlenmiştir.

Herbordt, S. 2005, 186, Taf.31 No: 404

K.44. Damga Mühür Baskısı (Res.46. 2, 2a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Kuruntiya

Yazıtı: CERVUS²-ti REX. FILIUS

Env.No: 90/654a

Çapı:27 mm

Mührün ortasında geyiğin üzerinde ayakta duran ve şematik biçimde gösterilmiş, Kırkların Koruyucu Tanrısı iki rozet mofinin arasında işlenmiştir. Geyiğin altında bir rozet ve bir üçgen betimlenmiştir. Geyiğin önünde REX. FILIUS işareti yer alır.

Herbordt, S. 2005, 146,Taf.14 No:184.

K.45. Damga Mühür Baskısı (Res.46. 3, 3a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Kuruntiya

Yazıtı: CERVUS²- (?)ti REX. FILIUS

Env.No: 91/2336

Çapı:21 mm

Bu mühür üzerinde,ortada geyik (?) betimi ve bunu üzerinde uzun elbiseli tanrı figürü işlenmiştir. Geyiğin solunda ve sağında REX. FILIUS hiyeroglifi vardır.

Herbordt, S. 2005, 146, Taf.15, No: 185.

K.46. Damga Mühür Baskısı (Res.47. 1, 1a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Kuruntiya

Yazıtı: HWI(?) CERVUS²- (?) ti REX. FILIUS

Env.No: 90/320

Çapı:24 mm

Geyik üzerinde Kırların Koruyucu Tanrısı, boynuzlu yüksek koni başlıklı, uzun elbiseli ve sağ elinde topus başlıklı bir asa ile tasvir edilmiştir. Sola doğru uzantığı sol kolunda hiyeroglif işareti HWI(?) solunda ve sağında REX. FILIUS bulunmaktadır.

Herbordt, S. 2005, Taf.15, No: 186.

K.46. Damga Mühür Baskısı (Res.47. 2, 2a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Kuruntiya

Yazıtı: HWI(?) CERVUS²- (?)ti REX. FILIUS

Env.No: 91/361

Çapı:22 mm

Geyik üzerinde uzun elbiseli olarak işlenen tarının elleri ibadet jesti pozisyonunda gösterilmiştir. Tasvirin karşında hiyeroglif yazısı bulunmaktadır. Tasvirin üst kısmında hiyeroglif işareti yer almaktadır. Bu işaret HWI(?) olabilir. Tasvirin sol kenarında REX. FILIUS yer almaktadır.

Herbordt, S. 2005,146, Taf.15, No: 187

K.47. Damga Mühür Baskısı (Res.47. 3, 3a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Hassawas-In (n)ara

Yazıtı: REX-+CERVUS² +ra/i REX. FILIUS MAGNUS. DOMUS. FILIUS

Env.No: 91/1800

Çapı:38 mm

Mührün ortasında sonderece plastik şekilde işlenmiş geyik kafası yer alır. Mührün çevresi çok detaylı bir şekilde işlenmiştir ve mührde çeşitli hiyeroglif işaretleri yer alır. Geyiğin yukarısında REX işareti vardır. Solunda,REX. FILIUS sağında iseMAGNUS. DOMUS. FILIUS. İşareti yer alır. Geyik kafasının altında iki adet stilize olarak işlenmiş bitki bulunmaktadır.

Hayat ağacını çevreleyen antitetik grifonlar yer almaktadır. Grifonların kuyruğu yukarı doğru ama kuyruğun ucu aşağıya doğru sarkmış durumdadır. Grifonların her birinin arkasında kısaltılmış biçimde ağaç bulunmaktadır. Bu ağaç uzun ayakta duran dikdörtgenden ve iki üçgele sınırlandırılmıştır

Herbordt, S. 2005, 137, Taf. 11, No: 136.

K.48. Damga Mühür Baskısı (Res.48. 1, 1a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: x- runtiya

Yazıtı:x- CERVUS-ti SACERDOS²

Env.No: 91/2120

Çapı:17 mm

Mührün ortasında geyik başı işlenmiştir. Geyik başını üstünde ters U şeklinde bir işaret yer alır. Doldurma motifi olarak rozet motifi kullanılmıştır. Geyik başının sağında ve solunda hiyeroglif işaretleri bulunmaktadır.

Herbordt, S. 2005, 215, Taf. 45, No: 568.

K.49. Damga Mühür Baskısı (Res.48. 2, 2a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: In(n)arawa

Yazıtı: CERVUS²+ra/i-wá/i EUNUCHUS² -DOMINUS

Env.No: 90/429

Çapı:27 mm

Mührün ortasında ayakta duran bir geyik ve diken yer alır. Geyiğin ön bacağına altında EUNUCHUS hiyeroglif işareti bulunmaktadır. Sağ bacağına kenarında işaretin ikinci parçası DOMINUS yer alır. Doldurma motifi olarak rozet işlenmiştir.

Herbordt, S. 2005, 137, Taf.11 No:138.

K.50. Damga Mühür Baskısı (Res.48. 3, 3a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Halparuntiya

Yazıtı: TONITRUS. GENUFLECTERE-CERVUS²-ti (TONITRUS. GENUFLECTERE-CERVUS₃-ti) BONUS² SCRIBA-la SCRIBA- la BONUS² MAGNUS. VIR HWI;

Env.No: 90/718

Çapı:15 mm

Mührün ortasında ayakta bir geyik figürü yer alır. Geyiğin sırtı üzerinde yukarıdan aşağıya doğru hiyeroglif işareti TONITRUS. GENUFLECTERE yer alır. Geyiğin boynuzları arasında SCRIBA bulunmaktadır. Geyiğin önünde ise, BONUS² SCRIBA-la üzerinde sağlık ve yaşam işareti bulunur. Sol üst köşede BONUS² MAGNUS. VIR hiyeroglifi üzerinde üçgen yer alır. Onun sol yanında HWI 'Lebe' yaşı bulunur. Mührün üzerindeki tasvir üst üste gelmiş baskılardan oluşmaktadır.

Herbordt, S. 2005, 131, Taf. 8 No: 108.

K.51. Damga Mühür Baskısı (Res.49. 1, 1a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Halparuntiya

Yazıtı: TONITRUS. GENUFLECTERE-CERVUS²-ti (TONITRUS. GENUFLECTERE-CERVUS₃-ti) SCRIBA-la

Env.No: 90/788

Çapı: 12 mm

Mührün ortasında ismin bir parçası olan geyik durmaktadır. Geyiğin sırtının üstünde ismin diğer hiyeroglif işaretleri yer alır. Geyiğin karnının altında da bir üçgen bulunmaktadır. Geyiğin önünde isim hiyeroglifleri tekrarlanmaktadır. Geyiğin arkasında SCRIBA-la üzerinde sağlık işareti yer alır.

Herbordt, S. 2005, 132, Taf.8 No: 109.

K.52. Damga Mühür Baskısı (Res.49. 2, 2a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Kuruntiya

Yazıtı: CERVUS²-ti AURIGA

Env.No: 91/1448

Çapı: 19 mm

Mührün ortasında ayakta duran bir geyik betimi yer alır. Geyiğin önünde ve arkasında hiyeroglif işareti bulunmaktadır. Geyiğin karnının alt kısmında ayak işareti bulunmaktadır.

Herbordt, S. 2005, 145, Taf.14 No: 182.

K.53. Damga Mühür Baskısı (Res.49. 3, 3a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Kuruntiya

Yazıtı: CERVUS²-ti REX. FILIUS

Env.No: 91/1014

Çapı: 15 mm

Ortada ayakta duran bir geyik geyiğin üstünde baklava motifi yer almaktadır. Geyiğin altında ayak işareti ve sağında REX. FILIUS bulunur.

Herbordt, S. 2005, 146, Taf.14 No: 183

K.54. Silindir Mühür Baskısı (Res.50. 1, 1a)

Yeri: Besni/Pınarbaşıköyü

Dönemi: M.Ö. II.bin Yıl

Env.No: 4087

Malzemesi: Hematit

Çapı: 2.2 cm × 2.6 cm

Besni (Pınarbaşı Köyü) mühründe korunan izlere göre en az beş ilmekli saç örgüsü bezeği ile ikiye ayrılan yan sahnenin üst kısmında solda, sola yönelik işlenmiş, yatan bir çift geyik ile kanat parçaları seçilmektedir sahnenin orta kısmında iki figür yer alır. Sepuş benzeri başlık giyen figürlerden bir tanesinin kolları tapınma pozunda gösterilmiştir.

Erkanal, A. 1993, 81, Lev.32 VII5-X/04

K.55. Yüzük Mühür Baskısı (Res.50. 2, 2a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: (m)u-zi/a-runtiya

Yazıtı: BOS₂-zi/a-CERVUS₃-ti (BOS₂-zi/a-CERVUS₂-ti) ta-pari-tà-sa₅ SACERDOS₂
DEUS. DOMUS [DOMINUS]

Env.No: 90/572

Çapı: 34×9 mm

Tasvirde kompozisyonun ortasında boynuzlu başlıklı ve koruma etekli sağa doğru dönmüş ok taşıyıcısı sol elinde mızrak tutmakta arkasında SACERDOS₂, yazısı bir sığır üzerinde bir geyik boynuzu bulunmaktadır. Sol tarafın sonunda başka bir hiyeroglif grubu: üzerinde bir eşek kafası ve okçu önünde aynı hiyeroglif grubu bulunmaktadır. Ek olarak şu işaretler vardır sa₅ bu da şu okumayı ta-pari-ta-sa₅ oluşturmaktadır. Ayak üzerinde bunların sağında bir geyik, geyiğin üzerinde sığır kafası ve (zi/a), sağ tarafın sonunda DOMUS üzerine DEUS işaretleri yer almaktadır. Bu unvan DEUS, DOMUS, DOMINUS tapınak ağasının unvanı olarak eklenmelidir. Hiyeroglif Luvice olarak mesleğin yazılışı dışındadır. Ta-pari-tà-sa₅ LÚ tapritassi- ile aynı oranda değerlendirilebilir. Mühürde mesleği tapınak personeli olan Pecchioli Daddi unvanı bu ismin altına sıralanmıştır. Bu mührün diğer iki unvanı ve mesleği ile iyi uymaktadır.

Herbordt, S. 2005: 162, Taf.22 No: 276

K.56. Yüzük Mühür Baskısı (Res.50. 3, 3a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: CERVUS2-zi/a-pi-i(a) (?), Walwi

Yazıtı: CERVUS2-zi/a-pi-i(a)(?) LEO2 EUNUCHUS2 MAGNUS. PITHOS

Env.No: 90/1004

Çapı:22×8 mm

Mühürde baskısında kompozisyonun ortasında bir geyik yer alır. Geyiğin üst tarafında bir küre veya üçgen biçimli doldurma motifi geyiğin önünde hiyeroglifleri ve bir rozet bulunmaktadır. Geyiğin altında EUNUCHUS2 bulunmaktadır. Geyik, sol ve sağ tarafından iki aslan koruma altına alınmıştır. Sol aslanın önünde EUNUCHUS2 ve MAGNUS. PITHOS ve üzerinde hiyeroglifleri ve de küçük bir küre vardır. Sağ aslanın önünde ise bir küre ve PITHOS vardır. Aslanın yelesi stilistik açıdan özgün tarz olarak tasvir edilmiştir. Bu yele birden çok paralel çizgilerden oluşmaktadır.

Herbordt, S. 2005:220, Taf.45 No: 604

K.57. Yüzük Mühür Baskısı (Res.51. 1, 1a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Kuruntiya

Yazıtı: CERVUS₂-ti-i(a)(?) SCRIBA

Env.No: Çorum/7d

Çapı: 26×10 mm

Kompozisyonun ortasında bir geyikle, erkek figür karşılıklı olarak yer almaktadır. Geyiğin sırtının üzerinde bir ayak ve uzatılmış bir üçgen bu üçgenin alt tarafı tam kapatılmamıştır. Geyiğin altında, erkek figürün ve çift başlı kartalın altında SCRIBA bulunmaktadır. Sahnenin merkezini soldan ve sağdan çeviren çift başlı kartal yer almaktadır. Mührün iki ucunda da yatan üç yapraklı bitki bulunmaktadır. Geyik ve insan arasında doldurma motifi olarak bir rozet bulunmaktadır. Mührün oldukça küçük bir ölçeği vardır, aynı bulla üzerinde dört farklı mührün baskıları yer almaktadır.

Herbordt, S. 2005:147, Taf.15, No: 191.

K.58. Yüzük Mühür Baskısı (Res.51. 2, 2a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: x-runtiya

Yazıtı:x-CERVUS₂-ti- SCRIBA

Env.No: 91/1840

Çapı: 20×7 mm

Kompozisyonun ortasında karşılıklı duran iki tane geyik yer alır. Bunların her birinin arasında ti işaret yer alır. Geyiklerin üst tarafına doğru tanımlanamayan birkaç işaret yer alır. Geyiğin çaprazında bir SCRIBA üzerinde rozet sağ tarafında ve üç küresel motif yer alır. Geyiklerin arkasında ise birer tane grifon tasvir edilmiştir. Sol taraftaki geyikle grifon arasında yine bazı hiyeroglifler yer alır.

Herbordt, S. 2005: 215, Taf.45 No: 569.

K.59. Yüzük Mühür Baskısı (Res.51. 3, 3a)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: zi/a (?) -a

Yazıtı: zi/a (?) -a EUNUCHUS₂ VIR₂

Env.No: 91/1847

Çapı: 25×10 mm

Mührün ortasında bir geyiğin üzerinde duran Kırklarının Koruyucu Tanrısı ve ona doğru yürüyen uzun mantolu bir erkek figürü ve tanrı ile karşı karşıya durmaktadır. Soldaki figür mantonun haricinde kıvrık uçlu ayakkabı giymiştir. Bu figür elleri libasyon yapar şekilde tutmaktadır. Geyiğin üzerindeki tanrı etek giymiş ve sırtında ucu kıvrık bir asa durmaktadır. Sağ eli libasyon biçiminde kalkmış ve sol eli ise göğüs hizasında yukarıya doğru kıvrılmış asanın ucunu tutmaktadır. Yukarıya kaldırmış olduğu elin üzerinde U biçimli işaret bulunmaktadır. Geyiğin sırtının üzerinde bulunan hiyeroglifler wa/itra/i tekrardan mühür sahibinin ismini oluşturmaktadır. Tasvir alanı birçok rozet ve üçgen doldurma motifi ile doldurulmuştur. BONUS₂ VIR₂ ve EUNUCHUS₂ yazıtı yer alır.

Herbordt, S. 2005: 207, Taf.41, No: 521.

K.60. Silindir Mühür Baskısı (Res.52. 1, 1a, 1b)

Yeri: Boğazköy

Dönemi: Hitit İmparatorluk Çağı

Sahibi: Tuwarsa

Yazıtı: tu-wa/i[+ra/i]-sà (CAPRA) [tu]-wa/i+ra/i-sà (CAPRA₂) SCRIBA

Env.No: 91/616

Çapı: 21×8 mm

Tasvir alanının ortasında bir geyiğin üzerinde uzun mantolu bir erkek figürü(solda) ve bir tanrı (sağda) karşı karşıya durmaktadır. Soldaki figür çift başlı kartalın üzerinde durmakta ve mantonun haricinde boynuzlu şapka kıvrık uçlu ayakkabı giymiştir. Bu figür elleri libasyon yapar şekilde tutmaktadır. Sol elin üzerinde üçgen ve BONUS₂ durmaktadır. Geyiğin üzerindeki tanrı etek giymiş ve kalçasında yarım biçimli kabzası olan bir kılıç durmaktadır. Sağ eli libasyon yapar biçiminde kalkmış ve sol eli ise göğüs hizasında yukarıya doğru kıvrılmış yamuk asanın ucunu tutmaktadır. Yukarıya kaldırmış olduğu elin üzerinde U biçimli işaret bulunmaktadır. Figürlerin arasında ismin hiyeroglifleri üzerinde merkezi figür grubu sağlı sollu olarak üçgen veya yarı yuvarlak şeklinde duran antilop ile çevrelenmiştir. Bu antilop ile geyiğin sırtının üzerinde bulunan hiyeroglifler wa/it+ra/i tekrardan mühür sahibinin ismini oluşturmaktadır. Çizme burada görülmemektedir. Tasvir alanı rozet ve üçgen doldurma motifi ile süslenmiştir.

Herbordt, S. 2005: 200, Taf.38, No:482.

K.61. Dikdörtgen Prizma Mühür Üzerinde Geyik Tasviri (Res.53. 1, 1a, 1b, 1c)

Yeri: Alacahöyük

Dönemi: Orta Hitit Çağı

Env.No: AL. ii.11/79

Malzemesi: Diorit

Çapı: 2.3 cm × 1.2 cm

Alacahöyük'ten ele geçmiş tek bir örnek ile temsil edilmektedir. Mührün ortasına dikey doğrultuda bir delik açılmıştır. Dört tarafının alt ve üst kenarları eğik çizgi bordürlerle süslenmiştir. Mührün birinci yüzünde tanrı arkalı bir sandelyeye oturmuş, bacaklarını tamamen kapatan uzun bir elbisli ve ucu kıvrık ayakabil olarak tasvir edilmiştir. Boynuzlu bir başlık giyen tanrı kollarını öne doğru uzatır vaziyette işlenmiştir. Baş ve vücut profilden verilmiştir. Başını arkasında ve bacaklarının önünde bitkisel semboller bulunmaktadır. İkinci sahnede omuzlarını üzerinden kanatlar çıkan, uzun bacaklı tanrı tasviri yer alır. Baş profilden işlenen Tanrı, boynuzlu bir başlık giymektedir. Bacağının önünde ise bitkiye benzer sembol bulunmaktadır. Üçüncü sahnede çatallı boynuzlara sahip olan geğin karşısında bir ağaç tasvir edilmiştir. Geyiğin iki bacağının arasında ve sırtında semboller işlenmiştir. Dördüncü sahne de boynuzlu dağ keçisi yer alır. Geyiğin üstünde iki hiyeroglif işareti bulunmaktadır ve geyiğin bacağının arkasında ve önünde bitkisel semboller vardır. Güterbock bu mührü, Orta Hitit Çağı'na tarihlemektedir.

Özgüç, T. 1993: Lev.83 No: 1a, 1b, 1c, 1d.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Nihal UZUN

Doğum Tarihi ve Yeri: Kdz. Ereğli 20.09.1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Lisans. 2007- 2011

Lisansüstü Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Yüksek Lisans
2011- Tez Konusu: Başlangıcından M.Ö. II. Bin Yıl Sonuna Kadar
Anadolu'da Geyik Tasvirleri

2013- 2014 Bilkent Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi
Bölümü, Yüksek Lisans (Hazırlık Sınıfı).

Bildiği Yabancı Diller :

İş Deneyimi

ARKEOLOJİK KAZI VE İŞ TECRÜBESİ

- Çine -Tepecik Höyük, Aydın, Staj (2008, 2009), Arkeolog (2010-2011)
(Kazı Başkanı: Prof.Dr. Sevinç GÜNEL, Hacettepe Üniversitesi).
- Büklükale Höyük, Kaman-Kırşehir, Arkeolog (27 Nisan– 27 Haziran 2015)
(Kazı Başkanı: Yrd. Doç. Kimiyoshi MATSUMURA, Ahi Evran Üniversitesi).
- Hacimusalar Höyük, Elmalı-Antalya, Arkeolog, Alan Sorumlusu (5 Temmuz-20
Ağustos 2015) (Kazı Başkanı: Doç.Dr. İlknur ÖZGEN, Bilkent Üniversitesi).
- Konya Bölgesi Arkeolojik YüzeY Araştırması (Konya Regional Archaeological
Survey Project), Proje Asistanı (12 Haziran- 15 Temmuz 2017) (Proje Başkanı: Dr.
Michele Massa).

İŞ TECRÜBESİ

- Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA), Asistan Kütüphaneci, Eylül 2015 – halen
devam etmekte.

- **Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA)**, Kütüphane envanter projesi elemanı,
(Haziran – Ağustos 2013).

İletişim

e-posta Adresi : nihal_uzunn@hotmail.com

Ev Adresi : Murat Mah. Ulubey Sok. 9/16 Seyranbağları, Çankaya/Ankara

Tel No : +90 554 515 65 98

Tarih : 22/11/2019

